TEKA GRONA KONSERWATORÓW GALICYI ZACHODNIEJ TOM IV. B

WAWEL

ATLAS PLANÓW, WIDOKÓW I ZDJĘĆ ARCHITEKTONICZNYCH Z XVII, XVIII I XIX WIEKU

DO TOMU I DZIEŁA WAWEL

WYDAŁ

DR STANISŁAW TOMKOWICZ

KRAKÓW MCMVIII

401

WAWEL

OBJAŚNIENIA
DO RYCIN TOMU I. i TABLIC ATLASU.

CZĘŚĆ I. TOMU I.

Fig. 1 (str. 3). Widok fantastyczny średniowiecznego Wawelu z r. 1493. Jest to część wielkiego drzeworytu na papierze (wys. 0·255 m., szer. 0·53 m., t. j. tyle co 2 karty wielkiego folio), z widokiem Krakowa z dzieła Hartmanna Schedela, wydanego w Norymberdze w dwóch prawie równoczesnych wydaniach. Łacińskie p. t. »Chronicon mundi«, wydrukowane »Junius 1493«, ma dodatek »Sarmacia« — »Julii 1493« folio, bez liczbowania kart, i w nim widok Krakowa. Niemieckie p. t. »Weltchronik«, datowane jest »Decemb. MCCCCXCIII«. Widok Krakowa jest na k. 265. Jest to rysunek fantastyczny, kilka razy w dziele przy opisie różnych miast się powtarzający, niemniej niejakiego podobieństwa do Krakowa w nim dopatrzeć się można. Całość ujęta jest w ramkę prostokątną z średnio grubej linijki. Na polu wewnętrznem drzeworytu nad zamkiem na górze, mającym przedstawiać Wawel, jakoby widziany od północy, jest odbity napis kapitalikami: CRACOVIA. Poza polem, nad listewką górną na lewo patrzącego, szwabachą: *Krackaw*. Wyżej, na pozostałem nad drzeworytem miejscu karty cyfra CCLXVII i drukowany tekst opisu Krakowa, zaczynający się na odwrocie pierwszej połowy, w rozdziale zatytułowanym: *Von Krackaw der konigelichen statt des polnischen Lands*. Na odwrocie drugiej połowy koniec tekstu i widok Lubeki.

Jak dziś uważać można za stwierdzone, w Kronice Schedela są trzy typy czy rodzaje widoków miast. Jedne są prawdziwe, z natury robione, drugie kopiowane z innych rysunków, trzecie wreszcie schematyczne, szablonowe. Widok Krakowa należy do tych ostatnich. Ale i widoki prawdziwe rzadko tylko są brane z jakiegoś jednego punktu realnego. Zwykle rysownik pojedyncze budynki kopiował z innych widoków szczegółowych i dopiero razem zestawiał. Autorami rysunków do tych drzeworytów byli Wolgemut i Herrmann Pleydenwurf, syn Hansa Pleydenwurfa.

Fig. 2 (str. 9). Widok fantastyczny średniowiecznego Wawelu, część małego drzeworytu na papierze z widokiem Krakowa (wys. 0·084 m., szer. 0·198 m.) w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3564. Drzeworyt lichy, rysunek drobny ma pewne ogólne podobieństwo do widoku Krakowa w Kronice Schedela, powstał może pod jego wpływem, ale w szczegółach, także w widoku Wawelu, są dość wielkie różnice. Pole widoku ujęte w ramkę prostokątną z cienkiej linijki, a w niem jeszcze są małe prostokąty linijkami ograniczone, może przeznaczone na napisy, ale puste, jeden w narożniku dolnym na prawo patrzącego, drugi w górze, na lewo Wawelu. Nad listewką górną dużą szwabachą wydrukowano:

Vō Krackaw d'künigklichē stat des polnischē lands.

Karta zdaje się być wyrwaną i odciętą z książki, może geografii lub opisu Polski. Na odwrocie urywek tekstu we 2 szpalty drukowanego szwabachą.

Fig. 3 (str. 11). Widok średniowiecznego Wawelu od południa. Część płaskorzeźby z jednego ze skrzydeł tryptyku ś. Stanisława, dzieła zapewne Stanisława Stwosza, syna mistrza Wita, z pocz. XVI w. Tryptyk niegdyś był ołtarzem w kościele N. P. Maryi w Krakowie. Części jego potem weszły w skład wielkiego barokowego złoconego ołtarza ś. Stanisława. Przed kilkunastu laty przy sposobności odnawiania, odjęto je i złożono w ołtarzyk stojący obecnie w kaplicy Aniołów Stróżów tamże, nad kruchtą wejścia do nawy południowej. Niestety zrestaurowano rzeźby i na nowo pomalowano je i odzłocono, przyczem zaszły różne zmiany, a niektóre szczegóły uroniono. Ta płaskorzeźba w całości swej przedstawia ciało ś. Męczennika wedle legendy złożone w całość z posiekanych części i strzeżone przez orły przed kościołem na Skałce, w pobliżu sadzawki; nad sadzawką unosi się światło cudowne, a w wodzie pływa ryba, która miała połknąć palec świętego. Wawel z zamkiem widziany na dalszym planie nad sadzawką nie przypomina ani dzisiejszego Wawelu ani drzeworytów z średniowiecznym jego widokiem; lecz Skałka, sadzawka, mury miejskie Kazimierza, stanowiące tło sceny, wydają się być wzięte z natury. Że tak lub podobnie wyglądała Skałka przed częściową przebudową naprzód w XVI i XVII w., a potem ufundowaniem nowego z gruntu kościoła w XVIII w., świadczą stare widoki, ogłoszone w Sprawozdaniach Kom. hist. sztuki, tom IV, str. XI i XXXII, tudzież tom VIII szp. CCXIII i nast.

Fig. 4 (str. 16). Widok średniowiecznego Wawelu, część płaskorzeźby tryptyku ś. Stanisława w Wieniawie, z początku XVI w. Na wzgórzu widzimy kompleks budynków podobnych jak w fig. poprzedniej, lecz z drobnemi różnicami. Niestety fotografia, która służyła do tej ryciny, udzielona uprzejmie przez prof. Dra Maryana Sokołowskiego, jest zbyt drobną i niewyraźną, by dawała dokładniejsze o rzeczy wyobrażenie.

Fig. 5 (str. 24). Widok fantastyczny średniowiecznego Wawelu z Kosmografii Seb. Münstera z XVI w. Jest to lewa połowa drzeworytu przedstawiającego zabudowania Wawelu na górze ufortyfikowanej. Z jaskini w jej podnóżu wypełza smok, czając się na stado owiec, które się pasą na równinie podwawelskiej na drugiej połowie drzeworytu. Pasterz wystraszony umyka. Na prawo Wawelu widać na dalszym planie drzewa i jakby koryto rzeki, a za niemi wysokie szczyty gór. Cały drzeworyt oryginalny mierzy wys. 0·074 m. na 0·111 m. szerokości. Obwiedziony jest linijką, tworzącą prostokątną ramkę, i wśród tekstu odbity na str. MCCXL księgi folio, drukowanej szwabachą. Koło drzeworytu wyrzucono na marginesie podpisy dwa: *Crakow ein statt* i *Drachs unersettigkeit*. Tekst należy do czwartej księgi dzieła, a rozdział nosi tytuł: *Wie Gracchus ist erwoelt von dem Crakow soll erbauwen sein. Cap. XLVIII.* Karta ta będąca w posiadaniu autora niniejszej pracy należy do dzieła Cosmografia Sebastiani Münsteri, może wydania pierwszego niem. z r. 1544 (Ebert Allgem. bibliogr. Lexikon). Bardziej znane jest wydanie łać. z r. 1550, gdzie widok Wawelu z podpisem Cracovia znajduje się na str. 889, i jest zmienioną nieco w formacie kopią niniejszego. Wydanie niem. z r. 1578 też jest nieco odmienne; drzeworyt z widokiem Wawelu znajduje się tu wśród tekstu Cap. LI.

Fig. 6 (str. 33). Plan sytuacyjny Wawelu z r. ok. 1800, część planu śródmieścia Krakowa i Wawelu w zbiorach ministerstwa wojny (Kriegsarchiv) w Wiedniu. Oryginał na odwrotnej stronie noszący sygnaturę: »Arch. Nr.25, Kast. 12, Env. II, b. (1 : 3600)«, i napis na nalepionej kartce: »Plan der Stadt Krakau ohne den Vorstädten, ca 1800«, na arkuszu grubego papieru czerpanego prostokątnym wys. 0·54 m. — szer. 0·43 m., z małym dodatkiem przy środku brzegu lewego, lawowany akwarelą, bez tytułu, bez skali. Rysunek niezbyt ścisły. Parcele budowlane i realności odgraniczone od siebie. Różne rodzaje własności oznaczone barwami: kościoły i klasztory czerwoną, budynki świeckie różową, place i ulice jasno żółtą, wały, fosy miejskie i ogrody zieloną, mury fortyfikacyjne oznaczone grubą linią czarną. Domy śródmieścia mają wpisane na każdej parceli numera, odpowiadające liczbowaniu zaprowadzonemu przez rząd austryacki w r. 1797. Budynki zamkowe nie ponumerowane, kilka z nich oznaczono literami alfabetu, które objaśnia legenda. Kościoły ś. Jerzego (aa) i ś. Michała (bb) oznaczono w niej jako »zwei Oede«. Mury miejskie w okolicy bramy Grodzkiej łączą się z fortyfikacyą Wawelu przy narożniku jego wyskoku po wschodniej stronie naprzeciw południowo-wschodniego końca pałacu król., gdzie izba Poselska. Z drugiej strony Wawelu niema już dawnego połączenia. Przerwa jest w murach miejskich u podnóża Wawelu od wylotu ul. Kanoniczej, poczem od ogrodu dawnej łaźni królewskiej, czyli domu Długosza (gdzie dziś Seminaryum dyecez.) biegnie ku zachodowi mur podwójny zakończony budynkiem może bramy, a stąd ku wylotowi ulicy Poselskiej mur pojedynczy.

Kopia fotograficzna tego planu Krakowa, w wielkości oryginału, znajduje się w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

Fig. 8 (str. 75). Widok fasady wschodniej Zamku na Wawelu. Oryginał jest starą litografią, może z początku XIX. Pole widoku ujęte w prostokątną ramkę z linijki ma wys. 0·077 m., szer. 0·097. U dołu pod ramką na lewo odbity monogram F. M. (może Fryderyk Kamil Minter, litograf warszawski ok. 1830 r.) — na prawo 1780 (może data przypuszczalnej rekonstrukcyi zamku, którą przedstawia rysunek). Pod Zamkiem widać fantastyczne mury obronne, a u stóp Wawelu na prawo bramę Grodzką, nieco podobną do jej widoku rysunku Glogowskiego (patrz A. Grabowski, Skarbniczka archeol.) i obok niej mury dawnej może Ludwisarni. Znaną jest druga taka litografia z widokiem Wawelu od północnego zachodu i podpisem F. M. 1642. Zapewne to ma być domniemana restytucya stanu z r. 1642.

Fig. 10 (str. 91). Sytuacya Wawelu z r. 1785. Część wielkiego planu Krakowa z r. 1785 znajdującego się w zbiorach Archiwum planów historycznych wielkiego sztabu głównego w Berlinie (Kartenarchiv des Grossen Generalstabes — Königsplatz 8). Opis i częściowa reprodukcya tego planu ogłoszone zostały przez St. Tomkowicza p. t. Kołłątajowski plan Krakowa z r. 1785 w Roczniku krak., tom IX, Kraków 1907 r. Nosi on sygnaturę: Nr. XVIII, 1262. Rysował go na papierze tuszem, na skalę ok. 1 : 3200, na podstawie pomiarów Macieja Dębskiego, Kazimierz Szarkiewicz w Krakowie w r. 1785. Jak świadczy dedykacya, zamówił go Kołłątaj dla ofiarowania prymasowi Poniatowskiemu. Całe pole rysunkowe ujęte prostokątnie w listewkę z linij mierzy 1·62 m. wys. a 1·805 m. szerokości. Obejmuje śródmieście, przedmieścia i niektóre gminy podmiejskie. Wykonanie jest staranne, system graficzny przejrzysty, robota nader szczegółowa. Zaznaczono tam każdą parcelę budowlaną, odróżniając plac zabudowany od dziedzińców, ogrodów i t. p. Oprócz napisów odnoszących się do części miasta, pewnych kompleksów domów, placów, ulic i niektórych specyalnych gmachów, są tam na znacznej liczbie parcel odbite maszynką drukarską czy stampilą znaki z liczb i liter pojedynczych lub skombinowanych po dwie. Znaczenie ich objaśnia legenda na wolnych miejscach papieru spisana, obejmująca kilkaset pozycyj zgrupowanych systematycznie w pewne działy. Plan Wawelu choć stosunkowo niewielki, daje lepsze i liczniejsze informacye niż niejeden z większych planów współczesnych. Oznaczono tam mnóstwo budynków i parcel budowlanych, ich granice i wzajemne położenie. Kościoły — katedralny, ś. Michała i ś. Jerzego przedstawiono we wrysowanych w sytuacyę rzutach

poziomych, z których rzut katedry wcale drobiazgowo wchodzi w szczegóły, uwzględniając kaplice i nawet niektóre ołtarze. Na reprodukcyi nie wszystkie znaki literalne odbiły się wyraźnie.

Według legendy:

Znak AW oznacza Kościół ś. Jerzego z kollegiatą na Zamku.

» AX » Kościół ś. Michała z kollegiatą na Zamku.

» BX » Seminaryum zamkowe pod dyrekcyą XX. Misyonarzy.

» DR » 5 kamienic na Zamku pod murem XX. Wikaryuszów (zburzonych dziś, na miejscu gdzie budynek szpitalny między Seminaryum a wieżą Złodziejską).

» DS » Kamienicę XX. Wikaryuszów na Zamku (zburzoną; stała niegdyś osobno na wielkim dziedzińcu zamkowym, w pobliżu ogrodów 5 kamienic XX. Wikaryuszów, na północ kościoła ś. Jerzego).

« DT » Kamienicę XX. Wikaryuszów na Zamku (na planie nie oznaczoną literami).

» DU » Kamienicę Borek zwaną XX. Wikaryuszów na Zamku (zburzoną, stojącą niegdyś na wielkim dziedzińcu niedaleko muru południowego i wieży Panieńskiej, później zniesionej).

» DW » Mansyonaryę przy Seminaryum na Zamku (między traktem Seminaryjnym a Rorantystami, czyli część dzisiejszego Muzeum dyecezyalnego).

» DX » Kamienicę XX. Rorantystów przy Mansonaryi (część dzisiejszego Muzeum dyecezyalnego bliższą bramy głównej zamkowej).

» DY » Penitencyaryę Foxeyanę na Zamku (zniesioną, niegdyś przy murze obwodowym zachodnim, w połowie odległości między wieżami Sandomirską a Złodziejską).

» DZ » Kamienicę Angelistarum na Zamku (zniesioną, niegdyś wolno stojącą na wielkim dziedzińcu, niedaleko wieży Sandomirskiej).

» EF » Kamienicę i domki XX. Hinczanów (zniesione, niegdyś na wielkim dziedzińcu wolno stojące, na wschód od poprzedniej, bliżej kościoła ś. Jerzego).

» EG » Psałteryę na Zamku (zniesioną, niegdyś wolno stojącą na wielkim dziedzińcu, niedaleko wieży Sandomirskiej, na planie znakiem nieopatrzoną).

» EI » Szkołę parafialną na Zamku (zniesioną, niegdyś przy murze zachodnim obwodowym, przyległą od północy do Penitencyaryi Foxeyany).

Znak EK oznacza Pisaryę przy kościele katedralnym (na planie znakiem nie opatrzoną).

Fig. 11 (str. 93). Widok na wieżę Sandomirską i sąsiednie budynki, ze środka wielkiego dziedzińca przed katedrą. Oryginał, akwarela Muzeum narod. w Krakowie, Nr. inwentarza stary 1661. Kartka papieru zżółkłego, prostokąt, wys. 0·17 m., szer. 0·216 m. Koloryt blady, tło stanowi zżółkły papier. U dołu w lewym narożniku podpis: »M. Cercha 1853«. Wprawiona w passepartout, na którym na lewo u dołu pismem odmiennem (nie Łuszczkiewicza, pierwszego dyr. Muzeum) dopisano: »Widok części dziedzińca krak. Zamku, baszta Sandomierska, dom Psałterzystów Długosza. Dar Maryi Piotrowskiej«. Na domu Psałterzystów stoi połowa tylko dachu. Wieża Sandomirska zakończona hełmem niskim stożkowatym. Przy niej reszty szkarpy i muru obwodowego fortyfikacyjnego.

Fig. 12 (str. 95). Widok, a raczej elewacya fasady północnej budynku Psałteryi, niegdyś stojącego na wielkim dziedzińcu Wawelu, niedaleko wieży Sandomirskiej, mniej więcej w okolicy kąta wklęsłego dzisiejszego szpitala wojskowego. Oryginał, w zbiorach Archiwum aktów dawnych m. Krakowa (Arch. Nr. 78) jest odbitką litograficzną na papierze czerpanym szarym. Średnia wys. kartki 0·23 m., średnia szer. 0·36 m. Rysunek dosyć gruby. Oryginalnego podpisu brak. U dołu ktoś dopisał ołówkiem: »Lepkowski«. Zatem ma to być rysunek Ludwika Łepkowskiego. Psałterya była podobno zburzoną w r. 1856 (patrz: *Wawel* tom I, str. 95, nota), rysunek więc robiony z natury przed tą datą, a może i przed r. 1853, gdyż dach narysowano w lepszym stanie, aniżeli na rysunku z r. 1853 — por. fig. 11 i wyżej objaśnienie do niej.

Fig. 13 (str. 97). Wejście główne do Psałteryi, w północnej jej fasadzie. Por. fig. poprzednią i objaśnienie do niej. Oryginał jest w zbiorach Archiwum aktów dawnych m. Krakowa. Teka: »Budynki«. Na kartce zwykłego papieru wys. 0·225 m., szer. 0·175 m. rysunek ołówkiem. U dołu podpis własnoręczny autora: »rys. Łuszczkiewicz Wł.«. Nad tem wyżej innem pismem dopisano: »Psałterya na Wawelu«. W reprodukcyi odcięto po kawałku z obu boków, gdyż rysunek dalszy nie przedstawiał interesu. Warto zwrócić uwagę na ślad jakby tablicy, niewyraźnie dostrzegalny w górze pola rysunkowego, na prawo zasklepienia drzwi. Na domu Psałteryi znajdowała się tablica erekcyjna z płaskorzeźbą i napisem Długoszowym, przy zniesieniu budynku wyjęta i wmurowana obecnie na południowej fasadzie domu kapitulnego, ul. Kanonicza l. 25 w Krakowie.

Fig. 14 (str. 101). Widok Wikaryówki na Wawelu z fotografii K. Beyera, który bawiąc w Krakowie podczas wystawy archeologicznej 1858 r. robił zdjęcia różnych punktów miasta; fotografia znajduje się w zbiorach hr. Branickich w Suchej. Budynek później przebudowany w znacznej części, inaczej się dziś przedstawia.

Fig. 15 (str. 103). Widok z wielkiego dziedzińca Wawelu na katedrę i po obu stronach jej sąsiadujące budynki. z czasu ok. r. 1830, ilustracya z dzieła Chodźki *Pologne* tom I wyd. w Paryżu 1835—1836. Pod oryginalnym stalorytem podpisano »Rouargue sc.« »de Leclerc imp.«.

Fig. 16 (str. 145). Widok Wawelu od północy z r. 1809. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 3611. Na kartce prostokątnej, akwarela w kształcie elipsy leżącej, linijką obwiedzionej, o średnicy większej 0·19 m., średnicy mniejszej 0·12 m. Autor niewiadomy. Data wynika z podpisu, który odnosi się do zajęcia Krakowa przez wojska Księstwa warsz. pod wodzą X. Józefa, d. 15 czerwca 1809 r.:

Poniatowski na wieczną sławę dziś zarobił;
Gdyż wydarł Niemcom Kraków y wszędzie ich pobił.
Dnia 15 Czerwca.

W kolorycie przeważa kolor zielony, zdaje się kładziony z przymieszką guache'u. Na pierwszym planie mury miasta w stronie wylotu ulicy Poselskiej i domki przedmiejskie w okolicy Nowego Świata lub Grobli w stanie, jaki był przed założeniem plantacyj. Na lewo zapewne dawna baszta mularzy, zwana podobno w średnich wiekach basztą legacką, za nią ku Zamkowi mur niski wzdłuż ogrodów kapitulnych.

Fig. 17 (str. 146). Widok Wawelu od północy z r. 1820. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 3615. Akwarela na papierze prostokątnym, wys. 0·336 m., szer. 0·51. Pod spodem na zostawionym pasku białego papieru napisano na środku: »Widok zamku krakowskiego od Zachodu — robiony w r. 1820«; na lewo drobnem pismem: »Ukończone dnia 25 Lipca 1820« — na prawo: »przez Piotra Michalczewskiego«. Punkt widzenia w tej samej stronie co fig. poprzedniej, tylko bardziej zbliżony do Wawelu i cokolwiek na lewo posunięty. Na pierwszym planie droga wzdłuż muru grodzącego ogrody kapitulne. W murze niskim strzelnice. Postać Zamku taka sama jak na fig. poprzedniej, tylko po prawej stronie u zbocza góry nie widać tu envelop fortyfikacyjnych z wykuszami z końca XVIII w.

Fig. 18 (str. 147). Widok Wawelu od północy z r. 1840. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 3630. Akwarela na papierze prostokątnym wys. 0·145 m., szer. 0·192 m. Na lewym dolnym narożniku pola rysunkowego podpis: »J. K. Wojnarowski del. 1840«. Punkt widzenia jeszcze bardziej zbliżony niż na fig. poprzedniej, a cokolwiek na prawo posunięty. Widok raczej malowniczy niż ścisły pod względem architektonicznym. Pierwszy plan przedstawia niedawno założone plantacye w miejscu dawnej drogi przedmiejskiej pod murem. Widzimy trawnik zagrodzony poręczą, na lewo rząd młodych topól wzdłuż ścieżki szerokiej, po której przechadza się publiczność. Na prawo równolegle biegnie droga jezdna, czyli dzisiejsza ulica Straszewskiego. Między drogą a ścieżką Wawelu zabudowania w miejscu, gdzie dziś kompleks domów wrzynający się w plantacye. Widok Wawelu zmieniony w porównaniu z fig. poprzednią. Niema już wież obronnych po prawej ręce drogi prowadzącej do bramy zamkowej.

Wieża górna zniknęła całkiem, z wieży dolnej został niski trzon okrągły. Baszta pękata po lewej ręce drogi do bramy bez dachu, przedstawia się jako podmurowanie ścięte i zakończone parapetem — niemal już tak jak dziś. Wzgórze Wawelu trochę przesadnie wzniesione i bokami zbyt spadzisto ścięte. U podnóża góry, na środku naprzeciw drogi jezdnej czyli dzisiejszej ulicy Straszewskiego mały okrągły bastyonik ziemny ogrodzony, na którym stoi maszt kulą zakończony; na nim niżej tablica eliptyczna, na której na oryginale wyczytać można napis: »Nowy Świat«. Jest to dziś jeszcze używana nazwa przedmieścia tego. Od bastyoniku idzie w prawo w górę ścieżka obaryerowana aż pod zachodni narożnik dawnego Seminaryum, z odnogą na dół ku Wiśle. Górny koniec ścieżki zakryty początkiem envelop gwiaździstych z wykuszem na końcu. Wierzchnia krawędź góry pod katedrą i pałacem król. zrównana do poziomu i ogrodzona poręczami. Sam pałac tak jak inne budynki przesadnie wzniesiony w górę. W fasadzie północnej cztery rzędy małych okien robią wrażenie, jakby prócz parteru były 3 piętra, czego nie widzimy na innych widokach tak wcześniejszych jak późniejszych. Osłabia to wiarygodność rysunku.

Fig. 19 (str. 148). Część ruin zabudowań Wawelu. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3633. Na kartce prostokątnej papieru czerpanego, wys. 0·227 m., szer. 0·372 m., rysunek ołówkiem, konturowy lekko zacieniowany kreseczkami. W górze przy brzegu tła i papieru napisano ołówkiem (ręką może Kielisińskiego): »Mur zamku krakowskiego«. Jakaś partya muru zrujnowanego z otworami okien prostokątnych i ostrołukowych, za której lewym końcem wznosi się zrujnowana wieża.

Fig. 20 (str. 149). Część ruin zabudowań Wawelu. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3634. Na kartce prostokątnej papieru czerpanego, wys. 0·226 m., szer. 0·367 m., malowanie tuszem, o silnych kontrastach świateł i cieniów. Ruina wieży i dwóch murów od niej rozchodzących się pod kątem, z różnymi otworami. Na marginesie po lewym boku napisano pionowo z góry na dół: »Wewnątrz zamku krak. mury obronne«. Na dole w narożniku prawym tła rysunkowego: »Kraków«.

Fig. 21 (str. 151). Widok Wawelu od północy z r. 1787. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 3608. Na kartce prostokątnej papieru, wys. 0·19 m., szer. 0·32 m., rysunek tuszem lawowany. Na pasku białego papieru zostawionym u dołu, napis: »Zamek krakowski na gorze Wawel zwany (sic), w bytność N. S. A. Krola Polskiego, rysowany od Wiślny Bramy w r. 1787«. W fasadzie pałacu król. widać jeszcze obramienia okien dużych ale dwudzielnych I i II piętra. Okna klatki schodów głównych w innym poziomie od reszty okien. Kominy blisko okapu dachu. Co do ogólnego typu por. niżej objaśnienia do fig. 24.

Fig. 22 (str. 153). Widok katedry, części muru wśród drogi i bramy z przed r. 1827. Oryginał w zbio-

rze p. Józefa Friedleina w Krakowie. Na kartce papieru gładkiego prostokątnej, wys. 0·27 m., szer. 0.355 m. akwarela o kolorycie bardzo żywym surowym; niektóre partye przeciągane może guache'm. Podpis niezbyt wyraźny: »B. Gąsiorowski«. Z tyłu właściciel zanotował: »według rysunku Brodowskiego«. Robota nieudolna. Położenia bramy zamkowej i sąsiadujących z nią budynków wytłumaczyć sobie nie podobna. Zdaje się jakby przy bramie na prawo były 2 wieże jedna za drugą, ale domów Rorantystów i Mansyonarzy obok tej drugiej stojących wcale nie widać. Za basztą oszkarpowaną na lewo bramy wznosi się w głębi stromy dach, który nie zdaje się należeć ani do domu Rorantystów ani do kościoła ś. Jerzego. Poprzed frontową ścianę kapitularza występuje mur jakby baszta półokrągła, której tutaj nigdy nie było. Nie wiadomo też do jakiego czasu odnieść przedstawiony stan Wawelu. Wieża po prawej ręce bramy zniesioną była w latach 1823—1827, więc rysunek byłby z przed r. 1827, lecz nad bramą widać obramienie tablicy, która istnieje i nosi datę 1827 r. Wyżej widzimy nad bramą 2 rzędy okienek — gdy na wszystkich innych widokach jest tylko jeden rząd.

Fig. 23a (str. 154). Widok wschodniej części fasady północnej pałacu król. wraz z częścią góry Wawelu i bramki barokowej u jej podnóża. Oryginał w zbiorze p. Józefa Friedleina w Krakowie. Na papierze gładkim prostokątnym, wys. 0·38 m., szer. 0·275 m. Akwarela mieszana z guache'm, technika i koloryt podobne do fig. poprzedniej. Okna pałacu, są to otwory gładko obmurowane, na każdem piętrze wszystkie w tym samym poziomie, nie tak jak na fig. 21 rozdział ich zbyt jednostajny. U podnóża Wawelu bramka barokowa jakby ogrodowa, zbyt wązka na przejazdową, w niej grenadyer (drugiej milicyi wolnego Krakowa), więc zapewne rysunek, wogóle dość schematyczny, jest z czasów około r. 1820. U dołu podpisano: »B. Gąsiorowski«. Na odwrocie p. Friedlein zanotował: »Według rysunku Brodowskiego«.

Fig. 23b (str. 155). Widok fasady północnej pałacu król. na Wawelu z r. 1821. Oryginał w zbiorze p. Józefa Friedleina w Krakowie, na papierze szarawym, czerpanym, prostokątnym, wys. 0·224 m., szer. 0·395 m., rysunek konturowy ołówkiem, wzmacniany potem piórem i atramentem. Całość podniszczona. U dołu przy lewym narożniku pola rysunkowego napis: »brama poboczna na dole pod zamkiem krakowskim« obok tego: »Droga ku Wiśle«. Bliżej prawego narożnika: »24 Sierp 821«. Fasada pałacu ma okna bez obramień, dwudzielne, podczas gdy w wieży Zygmunta III obramienia narysowano wyraźnie, podobne jak są i dziś jeszcze. Okna na każdem piętrze w jednym poziomie. Kominy w kalenicy dachu. U podnóża góry ta sama bramka co na fig. poprzedniej.

Fig. 24 (str. 157). Widok Wawelu od północy. Oryginał w zbiorze p. Józefa Friedleina w Krakowie. Na większym papierze szarym, czerpanym, bibulastym, mniejszy rysunek ołówkiem i wiszorem, ujęty linijką ołówkową z 3 stron, wys. 0·17 m., szer. 0·545 m. Robota licha, w całości i w szczegółach wiele podobieństwa do fig. 21. Tylko okna pałacu król. mniejsze, zamurowane częściowo, ze śladami większych obramień, a wyloty kominów są w kalenicy. Zresztą powtarzają się nawet te same błędy rysunkowe i perspektywiczne.

Fig. 25 (str. 159). Widok drogi wjazdowej, bramy zamkowej i części katedry na Wawelu z r. 1815. Oryginał w zbiorach Akademii nauk w Petersburgu. Zawarty w albumie małym oprawnym, formatu prostokątnego, wys. 0·143 m., szer. 0·19 m. Na tytułowej karcie: »Voyage de Cracovie et d'Allemagne 1815. Dédié à mes enfants« zamiast podpisu monogram złożony z liter A. A. P., tworzących kształt jakby M. P. Jest to zbiór szkiców ołówkowych średniej wartości zarówno pod względem dobroci roboty jak wierności. Wśród nich poznajemy widoki z Pragi, Wiednia i jego okolicy, z Tęczyna, Czerny, Ojcowa i t. d. Z Krakowa są tylko 2 kartki, a z nich jedna podpisana »Le château de Cracovie, pris le 13 9-bre«.

Fig. 26 (str. 161). Widok części pałacu król., katedry i bramy głównej zamkowej z lat 1820—1827. Oryginał w zbiorach Muzeum narod. w Krakowie. Nr. now. inw. 2192 (Teka 7 prowizoryczna). Na kartonie szarym naklejony arkusz papieru akwarelowego, wys. 0·58 m., szer. 0·685 m. Na nim podmalowana akwarela. Na dolnym marginesie Wł. Łuszczkiewicz dopisał: »malował Jan Nep. Głowacki, dał syn 1885«. Punkt widzenia podobny jak na fig. poprzedniej. Epoka nieco późniejsza jak wskazuje stan bramy zamkowej. Stoi jeszcze wieża okrągła średniowieczna po prawej ręce drogi do bramy, natomiast baszta pękata po lewej ręce jest ścięta i zamiast dachu ma parapet z galeryjką. Gdy na widoku z r. 1820 (fig. 17) baszta ta ma jeszcze dach stożkowaty, a na widoku (fig. 27) z przed r. 1827 już niema wieży średniowiecznej okrągłej, przeto ten widok może tylko pochodzić z czasu dwoma temi datami ograniczonego.

Fig. 27 (str. 163). Widok bramy głównej zamkowej z lat 1823—1827. Oryginał własnością p. Ludwika Midowicza, koncypienta notar. w Krakowie, który go otrzymał w spadku po ś. p. X. Midowiczu, kan. kat. krak. Obraz olejny na płótnie, prostokątn., wys. 0·505 m., szer. 0·633. Rysunek dobry, koloryt blady, z przeważającymi w krajobrazie tonami sino-niebieskimi. Postaci ludzkie za małe. Rzecz wykończona. Poniżej 3 osoby blisko lewego dolnego narożnika, wśród trawy i bruku mało widzialny podpis malowany drobnemi literami:

Joannes Głowacki Pol(?) pt.
Cracoviae 8116
(tak; mogłoby być 1806 lub 1816).

Przy bramie niema wieży średniowiecznej okrągłej, tylko jej spód ścięty. Nad obramieniem wjazdu niema jeszcze tablicy z r. 1827. W oddali na Sikorniku widać Kopiec Kościuszki, który sypano w latach 1820—1823. Zatem obraz może przedstawiać stan Wawelu jedynie z lat 1823—1827. U dra Wilhelma Bindera, adwokata

w Wiedniu, znajduje się niezła kopia olejna, podpisana: »Kop. F. Macho«.

Fig. 28 (str. 170). Wawel, część widoku Krakowa, z miedziorytu van der Rye'go z r. 1617. Egzemplarz Muzeum Czartoryskich. Arkusz prostokątny wys. 0·395 m., szer. 0·60 m. Na marginesie dolnym odbita legenda objaśniająca główne kościoły i gmachy oznaczone literami A—O. Niżej czytamy: »Depictum ab Egidio van der Rye communic. Georgius Hufnaglius«. Z boku na ramce kartusza legendy: »A-o 1617«. Na odwrocie drukowany tekst z opisem Krakowa i krótką historyą zamku na Wawelu. Ten sam miedzioryt jest w Brauna »Liber quartus urbium praecipuarum totius orbis« i W. Brauna i Hogenberga Civitates liber VI z r. 1617. Wawel oznaczony literami A, B, C, widzimy tu od strony południowo-wschodniej. Widok wogóle przypomina Wawel, ale ma wiele szczegółów fantastycznie przedstawionych. Katedra o perspektywie niezrozumiałej, wieże jej okrągłe, dwie zakończone hełmami kopulastymi. Fasada wschodnia pałacu król. stosunkowo wysoka ma podział na parter i 3 piętra. Lubranka przy niej jak szkarpa. Poniżej tej fasady na zboczu góry stoją dwa budynki dochodzące blisko wieży Senatorskiej, może Rurmus i Ludwisarnia lub dawniejszy Arsenał. Przed Kurzą stopą jakiś budynek stanowi jakby jej niższe przydłużenie, otoczone wielobocznym murem obwodowym. Istnieją także egzemplarze tego miedziorytu bez tekstu na odwrocie i egzemplarze kolorowane żywemi barwami, odbijanemi sposobem drukarskim.

Fig. 29 (str. 183). Sytuacya Wawelu z r. 1794. Oryginał w zbiorach wielkiego Sztabu głównego w Berlinie, sygn.: Kartenarchiv XVIII, 1264, 3. Na kartce grubego papieru czerpanego ze znakiem wodnym gałązki w stylizowane skręty, przeciętym, podobno wyrobu krakowskiego, nierówno przykrojonej do formatu prostokątnego, średn. wys. 0·254, średniej szer. 0·429, rysunek grafionem i tuszem po linii wyciągnięty, akwarelą lawowany. Szrafirunek na spadach terenu podług linii robiony piórem, bladym tuszem. Brzegi rzeki i drogi konturowane piórem od ręki. Kolor budynków murow. czerwony, budynki publiczne ciemniejsze, prywatne bledsze, drewniane brunatne; nasypy ziemne pół zielonawe, pół czarniawe; drogi jasno brunatne; woda błękitne, szrafirunki nierówności terenu ciemnoszare, częścią ołówkowe. Blisko brzegu górnego na lewo: »Plan des Schlosses zu Cracau«, do czego ołówkiem dopisano: »1794«. U dołu skala »100 + 200 Schritt«. 200 kroków = 0·062 m. Nad nią wybita stampila z napisem: »K. pr. Plankammer 1816«. Nasza reprodukcya jest odwrócona górą na dół tak, by północ wypadła u góry, i nie obejmuje całości: brak dalszych okolic Wawelu i brzegów białego papieru. Budynki ważniejsze ponumerowane. Na oryginale poza korytem Wisły dodana legenda, z której wyjmujemy:

3. die K. s. Michael.
4. K. s. Jersiego (sic).
10. Ein Heruntergang (dwie ścieżki, czy schodki na dół prowadzące, jedne przy narożniku pałacu król., gdzie izba Poselska, wzdłuż wschodniej ściany pałacu, a drugie naprzeciw południowej bramy pałacu, wyjście po przez okopy ku Bernardynom).
11. Caponier (bastyon ziemny wieloboczny poniżej Kurzej stopy, ze schodkami na dół).
12. Alter Cavalier (bastyon ziemny wieloboczny na górze, pod północną fasadą pałacu).
13. Tambour den Eingang zu bestreichen (rodzaj muru czy częstokołu, tworzącego zacieśnienie drogi wjazdowej poniżej bramy pierwszej przy murowanej baszcie w pobliżu wieży zegarowej katedry).
14. Angefangene aber unvollendete Casematten — die vordere Mauer ist ohngefähr 30 Fuss hoch. (Mur równoległy do envelop gwiaździstych nad Wisłą, wyżej od nich położony, albo też przestrzeń między tym murem i envelopami, ciągnącemi się zygzakowato po zachodniem zboczu Wawelu od wieży Sandomirskiej aż blisko do połowy długości Seminaryum).
15. Treppen (Schodki w kątach występujących envelopy gwiaździstej, w trzech kątach najbliższych wieży Złodziejskiej, prowadzące może do wykuszów, lecz te dziś inaczej są rozłożone).

W tymże zbiorze berlińskim jest jeszcze drugi planik (Sygn. XVIII, 1264, 2) prawie identyczny, tylko zamiast liczb litery oznaczają w nim budynki. Jako »l, Traverse« naznaczono w nim kilka nasypów poprzecznych między envelopą gwiaździstą od strony Wisły — a zachodnią częścią muru średniowiecznego po zachodniej stronie Wawelu, łączącego wieżę Sandomirską ze Złodziejską, a jako »m. Sortie« furtkę w murze średniowiecznym przy wieży Złodziejskiej.

Oba te planiki bardzo podobne do sytuacyi Wawelu na planie Krakowa z r. 1794 znajdującym się w tym samym zbiorze berlińskim, sygn. Kartenarchiv Nr. XVIII, 1268.

Fig. 30 (str. 185). Sytuacya Wawelu z r. 1798. Część planu Krakowa, Chastelera. Oryginał w zbiorach Budownictwa wojskowego w Wiedniu (Technisches Militärkomité). Sygnatura na odwrotnej stronie: »Inland c. VI, z, Krakau Nr. 2« — dawniejsza: »1779, 34, 64, Nr. IIIa Projektsplan über Krakau«. Składany arkusz papieru czerpanego, grubości cienkiego kartonu, wys. 1·36 m., szer. 0·835 m. U dołu w narożniku prawym napis: »Nr. 3. Projektsplan eines verschanzten Laagers vor und um Krakau. Dieses Laager erheischte im Sommer zu besetzung der Linien eine Armée von 30 Battalions und 30 Esquadrons... In Winter aber könnte die Stadt mit Kazimirs und Podgorze durch die um dieselben angetragenen Werkern... mit 10 Battalions u. 6 Esquadrons besetzt werden, dann zu Depots, soutiens u. Sammelpunkt der in der Nähe cantonirenden Armée... diennen. Krakau d. 28 May 1798. Mc's. v. Chasteler Glm.«. Poniżej narysowana skala, 50 + 150 Klft., czyli razem 200° = 0·11 m. Jest to projekt obwiedzenia Krakowa z przedmieściami siecią fortów połączonych wałami i rowami, założenia dróg łączących i t. d. Nadto śródmieście Kraków i osobno Kazimierz miały być według niego otoczone wałami i bastyonami ziemnymi, które trzymają się linii starych murów miejskich, tylko zawierają jeszcze dodatkowe promienie gwiazdy bastyonów. Zaznaczono na planie wszystkie stare mury obronne, bramy, baszty i barba-

kany. Brama Grodzka nie ma już połączenia z fortyfikacyą Wawelu. Od strony zachodniej mur miejski nie dochodzi do Wawelu, tylko do wylotu ulicy Poselskiej, gdzie zakręca się i łączy z zabudowaniami klasztoru ś. Michała. Stąd ku Wawelowi biegnie tylko murek stanowiący przedłużenie przedmurza czyli t. zw. przymurku miejskiego i dochodzi do podnóża Wawelu przy początku dolnym drogi dojazdowej do zamku, gdzie jest przerwa i schodki na dół w stronę Wisły. Plan obejmuje najbliższe gminy okoliczne po obu brzegach Wisły. Pod Wawelem jest most na Wiśle w miejscu późniejszego »Przewozu«.

Rysunek jest odręczny, staranny, tuszem robiony, niektóre kreski proste ciągnięte grafionem podług linii, lawowany akwarelą, o barwach żywych. Nierówności gruntu zaznaczone szrafowaniem. Budynki publiczne zakolorowane ciemno malinowo, prywatne murowane różowo (ale to rozróżnienie nie wszędzie przeprowadzone), drewniane jasno brunatno, podobnie jak szkarpy ziemne, wody błękitno, ogrody i sady zielono z rzucanemi drzewkami, pola jasno oliwkowo z łukami białemi, drogi popielato.

Wawel zdjęty pobieżnie, brak dwóch wież przy bramie głównej zamkowej, brak wieży Złodziejskiej.

Fotografia nat. wielk. tego planu (kolorowana) znajduje się w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

Fig. 31 (str. 187). Widok Wawelu od południow. wschodu z r. 1833, Kielisińskiego. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3660. W inwentarzu zanotowano: »rys. K. W. Kielisiński«. Na kartce prostokątnej wys. 0·147 m., szer. 0·189 m. szkic ołówkowy lekki i blady, konturowy, lekko zacieniowany. U dołu napisano: »Zamek krakowski od wschodu (1833)«. Punkt widzenia poza wylotem ulicy Grodzkiej. W środku wieża Senatorska nakryta niskim dachem stożkowatym. Na prawo fasada wschodnia pałacu aż do Kurzej stopy i wieży Zygmunta III, na lewo lekko zaznaczono kościół (zap. ś. Jerzego) i wieżę Sandomirską. Murów pofortyfikacyjnych nie widać niemal całkiem.

Fig. 32 (str. 189). Wieża Sandomirska (mylnie wydrukowano »Senatorska«) i mur obronny zachodni. Oryginał w Zakładzie im. Ossolińskich we Lwowie, inwentarz rycin Nr. 5948, teka »Kraków«. Na kartce papieru gładkiego wys. 0·208 m., szer. 0·273 m. akwarela o żywych barwach. Podpis: »Widok wnętrznej części Zamku«. Wykonanie słabe i mało szlachetne, lecz ma cechy wierności. Punkt widzenia w okolicy głównego wejścia dzisiejszego szpitala wojskowego. W głębi w środku wieża Sandomirska dachem stożkowatym nakryta. Na prawo ciągnie się dawny mur obronny średniowieczny zachodniej strony Wawelu, łączący niegdyś wieże: Sandomirską i Złodziejską, której ostatniej tu nie widać. Na lewo poza parkanem dom piętrowy z pruskiego muru, za którym widać dach innego domu piętrowego ze ścianą szczytową; oba te domy przecięte brzegiem rysunku. Pierwszy to może kamienica XX. Angelistarum, albo jeden z domów kollegium XX. Hinczanów, drugi z tylu to Psalterya. Dopełnienie tego widoku stanowi fig. 11 (str. 93), gdzie widzimy z punktu bardziej na wschód obranego wzięty widok drugiej strony tych domów i wieżę Sandomirską za nimi.

CZĘŚĆ II. TOMU I.

Fig. 34 (str. 220). Obramienie pomnika Jana Olbrachta w katedrze krak. według zdjęcia prof. Sławomira Odrzywolskiego. Jest to fragment rysunku publikowanego w tegoż autora wydawnictwie: Renesans w Polsce.

Fig. 47 (str. 242)
Fig. 48 (str. 243) } obu tych rysunków śp. Stanisława Wyspiańskiego udzielił do użytku p. Adam Chmiel.

Fig. 54 (str. 255)
Fig. 55 (str. 256) } klisze obu tych ilustracyi są własnością Akademii Umiejętności i były publikowane w Sprawozd. Kom. hist. sztuki Tom VIII szp. 27 i 30 w pracy prof. M. Sokołowskiego.

Fig. 56 (str. 257). Rysunek śp. Stanisława Wyspiańskiego; udzielił do użytku p. Adam Chmiel.

Fig. 61 (str. 271). Rekonstrukcya krużganków dziedzińca pałacu król. na Wawelu według projektu prof. Sławomira Odrzywolskiego, jest reprodukcyą zmniejszoną tablicy z publikacyi tegoż autora: Renesans w Polsce.

Fig. 70 (str. 308). Kawałek tapetu z lampasu broszowanego, z Muzeum narod. w Krakowie. Fotografia jest własnością również Muzeum narod. Pochodzenie tkaniny nie jest z całą pewnością udowodnione, lecz istnieje przypuszczenie, że pochodzi ona z zamku na Wawelu, co zdaje się potwierdzać nietylko bogactwo materyału, ale i wzór, w którym motyw Orła Zygmuntowskiego i Węża Sforzów ważną rolę odgrywa. Motyw ten wskazuje zarazem, że lampas może robiony był za czasów Zygmunta I.

Fig. 71 (str. 322). Król Ferdynand I, od r. 1558 cesarz, podług portretu pędzla Bartł. Beham w Muzeach ces. w Wiedniu. Portret oryginalny obejmuje blisko pół postaci z rękoma. Reprodukcya wykonana z akwaforty J. Groh, ogłoszonej w Jahrbuch der kunsthist. Sammlungen des Allerh. Kaiserhauses, Wiedeń 1890, tom XI, str. 112—113.

Fig. 72 (str. 323). Arcyksiężniczka Magdalena, córka króla Ferdynanda I od r. 1558 cesarza, podług

portretu ze zbiorów arcyks. Ferdynanda tyrolskiego w Muzeach ces. w Wiedniu. Reprodukcya z fotografii udzielonej przez zarząd Muzeów wiedeńskich.

Fig. 73 (str. 327). Noe z rodziną, dobytkiem i zwierzętami zamyka się w Korabiu. Arras z XVI w. ze zbioru »Potop«, niegdyś zdobiącego mieszkania zamku krak., obecnie w pokojach mieszkalnych rezydencyi ces. rosyjskich w Gatczynie. Klisza tej ilustracyi jest własnością księgarni Spółki wydawn. polskiej w Krakowie. Jest to zmniejszenie reprodukcyi z heliograwiury, która była publikowaną w Sprawozd. Kom. hist. szt. Tom V, tabl. V, przy artykule Alfreda Römera o kobiercach »Potop« znajdujących się w Gatczynie (tamże str. XI—XII).

Fig. 84 (str. 355). Widok Wawelu od północy, z obrazu z XVII w. Obraz znajduje się w klasztorze na Jasnej górze. Jest olejny na płótnie, kształtu stojącego prostokąta, wys. 1·50 m., szer. 1·05 m., z dodanem w górze półkolem o średnicy mniejszej od szerokości obrazu. Przedmiotem jego Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus, któremu hołd składa ś. Kazimierz, królewicz. Za plecami klęczącego królewicza otwarty widok, na którym w głębi Wawel, a właściwie pałac królewski z częścią katedry od strony północnej, z murami fortyfikacyjnymi, podnóżem góry i kawałkami Podzamcza. Obraz ma być datowany z r. 1637. Widok pałacu król. przedstawia znaczne podobieństwo do widoku na miedziorycie Visschera de Jonghe i Meriana z początku XVII w. (patrz *Atlas* tabl. 10). Są jednakże i pewne różnice zwłaszcza w hełmach wież, w zakończeniu szczytowej ściany między pałacem a skarbcem katedr. i t. d. Fotografia wprost z obrazu wypadła zbyt ciemna i niewyraźna, reprodukcyę dano z kopii rysunkowej, wykonanej przez p. Zygmunta Hendla.

Fig. 89, 90, 91 (str. 393—395). Fasady: północna, wschodnia i południowa pałacu król. na Wawelu, według projektu restauracyi Lancego z r. 1830. Oryginały, własność p. dra Adama Fedorowicza, c. k. delegata Namiestnika w Krakowie; na arkuszach papieru zżółkłego, pola rysunkowe prostokątne ujęte w listewki z linij, wszystkie jednakich rozmiarów: wys. 0·194 m., szer. 0·39, malowanie guache'm, utrwalone werniksem. Fasada północna przedstawiona w elewacyi, dwie drugie w perspektywie; na arkuszu z fasadą wschodnią napisano: »Plan niniejszy, na sessyi Komitetu widziany i rozbierany przez tenże Komitet, jako projekt przyjęty został. Rembowski«. Na arkuszu z fasadą południową zaś: »Plan niniejszy na sessyi Komitetu widziany i rozbierany, przez tenże Komitet zatwierdzony został d. 26 marca 1831. Rembowski«. Podpisu autora niema, lecz rysunek ma cechy projektów Lancego, a znaną jest skądinąd historya planów na restauracyę zamku krak. zamówionych w r. 1830 u Lancego — patrz Wawel, tom I, str. 394.

Fig. 92 (str. 397). Widok katedry i części fasady północnej pałacu na Wawelu z obrazu Płonczyńskiego z r. 1843. Oryginał jest własnością Zakładu Helclów w Krakowie. Mały obrazek olejny na płótnie, wys. 0·219 m. szer. 0·259 m., przedstawia część widoku Wawelu widzianego z ogrodu obok tzw. domu Długosza, ulica Kanonicza 25, dziś zajętego przez Seminaryum dyecezyalne. W narożniku lewym dolnym podpis jasny, jakby czemś ostrem w warstwie farb wyskrobany: »A. Płonczyński 843«. Obok perspektywy nieco fałszywej i nawet znacznych nieścisłości (opuszczono okna parteru pałacu), uderza pewna drobiazgowa wierność w niektórych szczegółach. Wyraźnie występują na fasadzie północnej pałacu obramienia okien I i II piętra kamienne, trójdzielne z krzyżami poprzecznymi i gzemsami górnymi.

ATLAS.

Tabl. I. Sytuacya Wawelu z XVII lub XVIII w. ze zbiorów niegdyś Akademii Umiejętności. Śp. Łuszczkiewicz do broszury swojej, będącej odbiciem z artyk. Czasu p. t. Trzy epoki sztuki na zamku krak. (Kraków 1881), dołączył tablicę sporą z planem Wawelu, który zatytułował: »Dawny plan zamku krak. ze zbiorów Akademii Umiejętności«. Był niegdyś w zbiorach Tow. nauk. krak. Wspomina o nim Essenwein (Mittelalterl. Kunstdenkmale der Stadt Krakau — pisane 1866, wyd. 1869, str. 53). Obecnie pomimo skrzętnych poszukiwań nie dał się odnaleźć ani oryginał tego planu, ani żaden ślad jego. Wskutek śmierci Łuszczkiewicza nie możemy też dziś dać o nim żadnych bliższych wyjaśnień. Litograficzna reprodukcya Łuszczkiewicza przedstawia się jako rysunek ujęty w ramkę prostokątną z podwójnych linijek, obejmującą pole o wys. 0·32 m., szer. 0·408. U dołu w narożniku prawym pola rysunkowego jest legenda wyliczająca 18 kaplic katedry, w narożniku lewym skala metrowa(!). Wyżej przy lewym brzegu napisano objaśnienie do liter D. i S., któremi na planie oznaczono budynki Duchowne i Świeckie. Plan jest sytuacyą całego Wawelu, na której wrysowano rzuty poziome: murów i wież fortyfikacyjnych, pałacu król., katedry, kapitularza z attynencyami i bramy głównej zamkowej, czyli bramy zewnętrznej z zabudowaniami, stojącej poniżej wieży zegarowej katedr. Prócz tego na sytuacyi Psałteryi dorysowano konturowo jej rzut poziomy. Rzuty poziome odnoszą się do różnych czasem piątr jednego i tego samego budynku. W murach warowni wzięto przyziemie, idąc nawet za nierównościami gruntu. Kapitularz i attynencye zdjęto w wysokości I piętra; pałac król. w wysokości częściowo I częściowo II piętra; katedrę oraz bramę wjazdową do pałacu w wysokości przyziemia. Rzuty sklepień nie są wierne. W sali »srebrnej« na I piętrze pałacu, która nie posiada sklepienia, ani dziś ani na wielu dawniejszych planach, zaznaczono sklepienie rozpięte na 4 środkowych słupach. Czyżby to było wskazówką, że plan pochodzi z przed r. 1702, w którym w pożarze zamku zniszczone może zostało to sklepienie? O napisach objaśniających umieszczonych na samym planie, przy ró-

żnych budynkach zamkowych, nie wiemy co sądzić. Jeżeli nie wszystkie, to większa ich część jest prawdopodobnie dodatkiem Łuszczkiewicza. Napisy takie jak »Barbakan«, »Baszta Tęczyńskich« (zam. Tęczyńska), »Baszta XIV w.« : (wieża) »Zygm. III«, »mieszkania podrządcy« (zam. podrzęczego) — już same przez się wskazują pochodzenie bliskie naszych czasów i wpływ nowszych badań historycznych. W XVII i XVIII w. nigdyby określeń tego rodzaju i w takiej formie nie użyto, jak również nie umieszczonoby przy różnych częściach pałacu dat, oznaczających lata przypuszczalnego ich powstania, wiadome dopiero od niedawna. Zwrócimy wreszcie uwagę, że rzut poziomy, wrysowany na sytuacyi Psałteryi, jest ściśle zgodnym z planami jej w aktach dawnych Archiwum miejskiego, które to plany mogły Łuszczkiewiczowi być znane.

Tabl. 2. Sytuacya Wawelu z wrysowanymi rzutami poziomymi niektórych budynków, zap. z XVIII w. Oryginał z papierów po śp. Prylińskim dostał się niedawno do kancelaryi restauracyi Wawelu. Na karcie papieru czerpanego, grubego i zżółkłego, kształtu nieściśle prostokątnego, średnia wys. 0·60 m., szer. 0·76 m., pole rysunkowe ujęte ramką z linii pojedyńczej, obwodzącą pole wys. 0·59 m., szer. 0·72. Rysunek konturowy piórkiem i atramentem wyblakłym, na tem powierzchnie lawowane bladymi kolorami akwarelowymi: różowo, zielono, popielato. Nieco silniejszym różowym w czerwone wpadającym nałożono pałac królewski i wiele budynków królewskich, gród, kościoły i fortyfikacye. Na wolnem miejscu na placu wawelskim, między mniejszymi kościołami a domami księżymi, napisano atramentem legendę: »Czerwony kolor znaczy grunt szlachecki, szary kolor znaczy grunt duchowny«. Sytuacya w całości podobna jest do planu poprzedniego (tabl. 1), z pewnemi jednak różnicami. Istnienie drogi dojazdowej od wylotu ul. Kanoniczej w lewo ku Kurzej stopie wskazuje, że plan ten jest późniejszy od poprzedniego, gdzie droga jeszcze nie jest oznaczona. Wrysowany rzut poziomy pałacu król. wzięty jest nie na jednym ale na kilku skombinowanych poziomach. Śladu envelop gwiaździstych od zachodu niema, co wskazuje, że plan robiony przed końcem XVIII w. W tekach Ż. Paulego w Bibl. Jag. znajduje się kalka z tego planu Wawelu.

Tabl. 3. Wielka sytuacya Wawelu drezdeńska. Oryginał w głównem Archiwum państwowem (Hauptstaatsarchiv) w Dreźnie, sygnatura fascykułu: »Rissschrank VII, Fach 90, Nr. 14, Carton IV b.« Według katalogu: »Landkarten, Topograph. Bl.« str. 188, Nr. 70 fascykuł ma mieścić: »Krakau, K. Palais, Grundrisse vom Schlosse zu Krakau, 5 Bl.«; w rzeczywistości są tu tylko 4 arkusze oznaczone literami. Plan A zawiera na arkuszu papieru czerpanego grubego, zżółkłego, załamanego brzegami, ponaddzieranego i sztukowanego, prostokątnego, wys. 0·73 m., szer. 1·15 m., w obwódce z linijki rysunek ołówkiem, lawowany akwarelą: kolor czerwony oznacza budynki murowane, zielony ogrody i szkarpy ziemne. Podpisu, legendy, daty, numerów ani żadnych znaków na planie niema, jest tylko skala w narożniku najbliższym fasady północnej pałacu król. i obok 2 kartusze przygotowane na napisy, ale próżne. W sytuacyę wrysowano szczegółowe rzuty poziome większej części budynków, niektóre lekko wypunktowane, może są dorobione później dodatkowo, albo też według domysłu tylko. Porównanie z innymi późniejszymi planami wiarygodnymi budzi pewne wątpliwości co do wierności wielu z tych rzutów poziomych, mimo ich wykonania pozornie starannego. Droga dojazdowa od ulicy Kanoniczej w lewo do podnóża Kurzej stopy jest uwzględnioną. Plan ten jest zapewne z XVIII w. z czasów Augusta II, lub Augusta III.

Tabl. 4. Sytuacya Wawelu z drugiej połowy XVIII wieku. Oryginał z papierów po śp. Prylińskim dostał się niedawno do kancelaryi restauracyi Wawelu. Arkusz papieru grubego zczerniałego, w obwódce z podwójnej linijki pole prostokątne wys. 0·279 m., szer. 0·327 m., rysunek konturowy piórem i atramentem, kolorowany akwarelą w barwach bladych: czerwonej (pałac król., gród, stajnia i kościoły), różowej (seminaryum, domy Mansyonarzy i Rorantystów), szarej (inne domy) i zielonej (ogrody). Z lewego boku poza obwódką skala łokciowa, pionowo umieszczona i napis ręką cudzoziemca: »Mappa od zamek Krakow«. Legendy niema. Obok budynków i na różnych miejscach napisy złą polszczyzną i pisownią: »ulice od kanonik«, »brama od Kaszemir«, »stutni«, »stutny« i t. p. Envelopy gwiaździstej od strony Wisły brak wskazuje, że plan zdejmowany przed r. 1790. Dokładność pozostawia do życzenia, brak np. wieży Kobiecej czyli Panieńskiej. Kalka z tego planu znajduje się w Bibliotece Jag. w tekach Ż. Paulego.

Tabl. 5. Sytuacya Wawelu z wielkiego wojskowego planu Krakowa z r. 1796. Oryginał w Dyrekcyi inżynieryi wojsk. w Krakowie (Geniedirektions-Archiv), sygnatura: Karten 5, Fach 1, Env. 1, Fort 1. Na grubym papierze czerpanym białym, złożonym z kilku arkuszy i podklejonym płótnem, prostokątnym, wys. 1·98 m., szer. 2·048, staranny rysunek grafionem i piórkiem, tuszem, kolorowany akwarelą; budynki murowane publiczne oznaczone barwą czerwonawą z obwódką ciemno-czerwoną, prywatne różową, drewniane jasno-brunatną, drogi brunatno-żółtą, pola żółtą lub pozostawieniem białego papieru, pastwiska i trawniki jasno-zieloną, ogrody i sady na tle jasno-zielonem szrafowaniem poziomem ciemno-zielonem, wody błękitną przechodzącą w szafir, szkarpy ziemne szrafowaniem piórkiem i czarną farbą, niekiedy zaczernione całkiem. W górze wypisano tytuł: »Situationsplan der Stadt Krakau u. ihren (sic) Vorstädten«, A-o 1796 aufgenommen durch die H. Hauptl. Moritz u. Chavanne«, a wyżej przy prawym narożniku papieru dodano: »Copia«. U dołu na polu rysunkowem blizko środka skala z objaśnieniem: »Maasz-Stab von 150 fortifik. Klafter« (= 0·175 m.), a niżej pod skalą podpis (może kontrolera) »de Spinelle Ing. Haupt«. W dolnym lewym narożniku: »gezeichnet durch die Hh. Hauptleute Mosano und Chavanne«. Ten Mosano — jak już wiemy (patrz: Wawel, tom I, str. 382) był kapitanem inżynieryi wojska austr. i w r. 1798 sporządził spis domów mieszkalnych na Wawelu dołączony do »Bericht über das krak.

Schloss« jenerała-majora Chastelera; niewątpliwie on to z Chavannem wykonał wielki plan miasta Krakowa, jak to u dołu tego planu może sam zaznaczył; w tytule zaś ktoś inny, zapewne przez pomyłkę, nazwisko jego przekręcił na »Moritz«.

Wierna kopia rysunkowa niekolorowana całego planu miasta, wielkości oryginału, znajduje się w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

Tabl. 6. Sytuacya Wawelu Förstla z r. 1796. Oryginał jest własnością Archiwum min. wojny w Wiedniu (Kriegsarchiv), sygn. Archiv Nr. 69, Kast. 12, Env. II c. Na arkuszu papieru prostokątnym, wys. 0·65 m., szer. 0·96 m., rysunek tuszem, starannie wykonany, nakładany akwarelą w żywych barwach i szrafowany częścią czarno, częścią kolorami; budynki murowane oznaczone barwą różową lub czerwoną, ogrody zielono z dodaniem ciemnych drzewek, nierówności terenu szrafowane piórkiem, nasypy ziemne tuszem lawowane. Niektóre budynki oznaczono literami pisanemi, do których objaśnienie w legendzie. W narożniku górnym prawym tytuł: »Aufgenohmen Plan das Schloss u. der Gegend« (sic), poniżej legenda.

»A. Die Burg selbst. — B. Die Cathedral-Kirche. — C. Zwei andere Capellen. — D. Das Seminarium. — E. Noch andere zum Schloss gehörige königl. Gebäude. — En. Kgl. Stall in welchen den Munitions Karn depositirt«.

»F. Vier Klafter hohe, gegen Nord u. West 8 Schuh, gegen Mittag aber 11 Schuh dicke Mauer. Selbe ist mit 6 Thurn (sic) versehen, von welchen aber 3 nur zu gebrauchen sind. — I. welche mehrere gewölbte u. aus Holtz gemachte Etagen haben, wovon besonders der letztere beym Schloss sehr gut ist. — m. Artillerie Munitionsdepoo (sic)«.

»H. Schlossthöre, bey welchen zwey kleine Thürme angebracht sind, um einigermassen Einsicht auf die steile Abdachung zu haben. Der Thurn K. aber vertheidigt nicht nur den Weg ins Schloss, sondern er bestreicht alles vor seiner liegende, wie er auf leichte Schtücke (sic) zugerichtet ist. — M. Ein Stuk (sic) Parapet welches durch eine gute Mauer gehalten wird; hinter welchen (sic) der Cavalier N. ist, von wo aus die Stadt volkomen (sic) in Respect kan gehalten werden«.

»O. Ein Stuk einer alten Terrass (sic) welche mit einer Crenelirten Gartenmauer umgeben ist. Von selber komt man durch einen gedeckten hölzernen Gang P. und durch eine 3-schühige Thüre in den niedern Bastion Q«.

»R. Eine Communication«. — S. Ein Stück Parapet welches gut revetirt ist, an welches aber wieder eine crenelirte Mauer T. anschliesst, welche aber von einer guten Escarpe doch erhalten wird; von wo man dan (sic) durch die Thüre nach U. kömt, welches bis über Eck ein Klafter breites Parapet ist, bis zu Ende aber nur von einer Reihe Schanzkörbe bestehet. Unter letztern auf 22 Schuh tiefer befinden sich V. Crochets, welche einer Erde Talud von Wasen (?) haben, von welchen eine Rampe nebst einen kleinen Hand Depot das best ist«.

»W. Weitere Continuirung dieser Wercker. — X. Neue von Kosiusko (sic) erbaute Enveloppen, deren obere Dicke 5 Schuh ist, welche bis an die steile Abdachung gehet«.

»Y. Eine irreguläre Gallerie ins Schloss, welche aber blos in Felsen noch ist, und Z. ein Ausgang aus der Burg auf alle diese Wercker«.

Y. odnosi się do Smoczej jamy, oznaczonej na planie kropkowaniem w reprodukcyi mało dostrzegalnem.

U spodu legendy podpis: »Krakau d. 16 November 1796. Förstl U. Lieutn. von 4 (? czy 1) Feldartill. Regmt. U dołu planu skala sążniowa $10 + 70 = 80^0 =$ 0·172 m. z napisem: Masstab, wovon 1 Fortifications Linie für 1^0 angenohmen«.

Brulion tego planu z oznaczeniem niwelacyjnych cyfr, i drobnemi zresztą tylko różnicami znajduje się w Dyr. inżynieryi wojsk. w Krakowie, sygn.: k. u. k. Genie Dir. Archiv zu Krakau, Kasten 5, Fach 1, E. $^1/_1$ Enveloppe 1, fortl. Nr. 2 — a kopia rysunkowa w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa, teka: Plany.

Tabl. 7. Sytuacya Wawelu z planu Krakowa z końca XVIII w. Oryginał planu Krakowa w archiwum Ministerstwa wojny (Kriegsarchiv) w Wiedniu. Sygn.: Archiv Nr. 19, Kast. 12, Env. II b, obok czego dopisano: »gezeichnet von Johann Homme. Ca 1 : 150 (sic! zapewne zam. 1 : 1500)« osobno »ca 1810«. Na wielkim arkuszu grubego szarego papieru czerpanego, wys. 0·635 m., szer. 0·97, pole rysunkowe prostokątne, obwiedzione listewką z podwójnej linii. W górze tytuł: »Grundriss der Stadt Krakau«. W górnym narożniku lewym (od widza) rysowany herb Krakowa, obok Mars z trąbą i tarczą lecący jako herold i gwiazda stron świata. U dołu w narożniku prawym drobny podpis: »Johann Homme«. Skali brak. Na odwrotnej stronie czytamy: »Verlassenschaft Sr. E. d. H. G. F. Z. M. fr. Wenzel Gr. Kaunitz Rietberg Nr. 50«.

Rysunek tuszem, lawowany akwarelą w barwach żywych: mury miejskie i fortyfikacye zamkowe różowo, inne budynki murowane lekko różowo, z cieniami zwróconymi ku dołowi. Kontury budynków ku dołowi i od boku lewego silniej zaczerwienione. Miejscami granice budynków i mury fortyfikacyjne wzmocnione grubą czarną linią. Ogrody zielono, Wisła błękitno z brzegami przechodzącymi w szafir. Szkarpy góry Wawelu fantastycznie cieniowane popielato; mury gwiazdy enwelop zamkowych od strony Wisły nie są zaznaczone ani barwą czerwoną ani grubszą czarną linią. Plan obejmuje śródmieście i Wawel — bez przedmieść; rysowany jest grubo ale starannie, dłuższe proste kreski podług linii, z uwzględnieniem parcel budowlanych. Wogóle dość fantastyczny, nie na podstawie dokładnych pomiarów. Kościoły oznaczono krzyżykami, różne ważniejsze budynki i place liczbami i literami alfabetu. Tylko bramy miejskie są podpisane na samym planie. Długa legenda u dołu z wyjaśnieniem liczb i liter nie zawiera szczegółów odnośnych do Wawelu. Sytuacya Wawelu równie nieścisła choć szczegółowa, jak plan całego śródmieścia.

Plan ten jest bardzo podobny do planu Krakowa, jakoby przedstawiającego stan miasta »za czasów Pudyka«, z odznaczeniem różnemi barwami posiadłości duchownych, miejskich, szlacheckich i t. d., którego znanych jest kilka replik i kopij. Ich zapewne pierwo-

wzór znajduje się w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa w tece: »Plany i mapy archiwum Senackiego«. Obejmuje śródmieście i Wawel. U góry zawiera cyfrę MCCLVII, i napis, że w tym roku Pudyk założył miasto. Niżej herb Krakowa w kartuszu barokowym z dodatkami rokokowymi, a na prawo odeń gwiazda stron świata na miejscu wolnem w pobliżu bramy Wiślnej. W narożniku górnym prawym kartusz barokowy z podziałką na łokci pol. 300. U dołu pod obwódką linearną zamykającą całość rysunku przy prawym narożniku dopisano atramentem: »Delineavit Dominicus Pucek magister artis murat. — civis Crac«. Jest to podobno podpis własnoręczny. Plan robiony jest na papierze akwarelą. Bramy miasta na samym rysunku opatrzono napisami. Długa legenda objaśnia naprzód place i ulice pod Nr. 1—18, potem budynki pod literami alfabetu, do których jeszcze dodano 12 znaków, jakby gmerków. Tamże znajduje się stara replika z niejakiemi zmianami na papierze płótnem podklejonym, wykonana akwarelą o barwach żywych, ale zniszczona, poszarpana i starta. Prócz legendy do budynków liczbowanej 1—37 (w części obdartej) jest dużo napisów przy budynkach na samym planie i jakieś cyfry, może pomiarowe. Herbu miasta niema. Plan Zamku i ul. Brackiej obdarty i brak go zupełnie. — Tamże nowsza kopia kolorowana na papierze grubym zczerniałym i z pewnemi zmianami. Niektóre napisy wzięte z repliki poprzedniej. Baszty miejskie są ponumerowane. Legenda obejmuje liczby 1—18, litery A—Z, cyfry I—XVI i małe numera 1—45 (do bram i baszt).

Tabl. 8. Sytuacya Wawelu Weldena z r. 1846. Oryginał w Archiwum Ministerstwa wojny (Kriegsarchiv) w Wiedniu. Sygn.: Arch. Nr. 43, Kasten 12, Env. II b — do czego dopisano: »Plan des Castells von Krakau, vom Hptm. B-on Welden des Gengtrenstrstbs (sic) 1846 $\frac{VIII}{23}$, 1 : 720«. Bardzo dobrze zachowany, jak nowy, jest zdaje się kopią dawniejszego oryginału. Na cienkim kartonie prostokątnym, wys. 0·63 m., szer. 0·802 m. rysunek tuszem, kolorowany akwarelą, budynki murowane różowo, duchowne nieco ciemniej, mianowicie oznaczone literami: A, F, I, G, H, L, M, wody i kanały blado popielato, studnie szafirowo, nasypy ciemno szaro, skały brunatno. Kształt Wawelu w porównaniu z poprzednimi dawniejszymi planami zmieniony przez nasypy i plantowania zwłaszcza od strony południowej. Wykusze na promieniach enwelop strony zachodniej nie uwzględnione. Smocza jama po tejże stronie jako plama jasno brunatna nieregularna i poszarpana. Zaznaczono nowe mury obwodowe, dane przez wojskowość austryacką. Znaczna część zabudowań zachodniej połowy Wawelu zniesiona i niezaznaczona. U góry tytuł: Plan des Castells am Wawel. U dołu skala: 10 + 50 sążni = 0·172 m. Sążnie zapewne wiedeńskie. Przy lewym brzegu w górze legenda odnosząca się do liter położonych przy budynkach i innych przedmiotach.

A. Kathedralkirche.
B. Kaserne.
C. Ehemaliges Arbeitshaus.
D. Armenhaus.
E. Stallungen.
F. Wohnung des Kustos der Cathedrale.
G. Vikarien-Gebäude.
H. Wohnung des Schatzmeisters.
I. Wohnungen der Geistlichkeit gehörig, an Private vermiethet.
K. i L. Wohnungen der Stadt gehörig, an Private vermiethet.
M. Privatwohnung.
N. Ruine des Hauses Borek.
a. Bastion Senatorska.
b. » Sandomirska.
c. » Złodziejska.
d. » Kamienna (dwie wieże: Panieńska i Tęczyńska).
e. Hauptbrunnen.
f. Ziehbrunnen.
g. verschütteter Brunnen.
h. unterirdischer Kanal zur Weichsel.
i. Eingänge zur Drachenhöhle (dwa wejścia do Smoczej jamy, jedno wewnątrz, drugie zewnątrz fortyfikacyj strony zachodniej).
k. städtische Baumschule.
l. Wachthaus.
m. Tambourirungen.
n. Weingarten.

Tabl. 9. Sytuacya Wawelu z r. 1848. Oryginał w aktach senackich Archiwum aktów dawnych m. Krakowa. Na odwrotnej stronie stara sygnatura: Nr. 1302 z Komisaryatu Narodowego, z r. 1848. Na arkuszu prostokątnym cienkiego białego kartonu, wys. 0·535 m., szer. 0·765 m., rysunek staranny grafionem i tuszem, lawowany akwarelą. Tytuł w górze: Situationsplan des vormals königl. Schlosses zu Krakau. U dołu w narożniku prawym skala 5 + 60 Wiener Klafter, 65° = 0·139 m. Przy niej podpisy: L. Jakubowski, Kremer Baudirektor, Csala GMajor, F. Swożil... Kasernvter (zap. Kasernverwalter), Rudolph... i dwa inne nieczytelne. Budynki murowane oznaczone barwą różową, katedra ciemniejszą; trawniki i ogrody zieloną, krzewy zieloną z rzuconemi drzewkami; drogi żółto-brunatną, droga dojazdowa po północnym stoku Wawelu szarą; ścieżki pozostawieniem białego tła papieru; stoki góry szrafowane i kolorowane zielono. Smocza jama nie zaznaczona. Wielu budynków i murów z poprzedniego planu brak, widać zniesiono je po r. 1846. Budynki oznaczone są liczbami, odpowiadającemi dawnym liczbom konsygnacyjnym krak., uwzględnionym w Bericht über das krak. Schloss z r. 1796, z któremi porównać należy objaśnienia (patrz: Materyały). Niektóre budynki opatrzone podpisami na planie. Baszta Sandomirska »Pulverthurm«, w pobliżu jej i wzdłuż muru obwodowego ku baszcie Złodziejskiej dwa budynki: »Schupfen für Bespannung«. Dom Borka Nr. 139 »Ruine eines geistl. Gebäudes«, pomiędzy nim a murem obwodowym południowym od wieży Sandomirskiej do stajen »Städtische Baumschule«. U stóp Wawelu przy początku drogi dojazdowej przy północnym stoku góry: »Schloss-Wachstube«. Droga dokoła stoków góry »Schloss-Strasse«. Ulica Kanonicza »Kanon-Gasse«, ulica Straszewskiego »Glasis-Strasse« (sic).

Po lewym (od widza) boku legenda odnosząca się do liczb konsygnacyjnych umieszczonych przy budynkach.

Nr. 130. Vorm. königl. Burg, jetzt Kaserne.

Nr. 132. Vorm. Siechenhaus, jetzt Kaserne.
» 139. Eigenthum der geistl. Psalmensänger.
» 140. Privathaus, Kathar. Sadowska gehörig.
» 143, 149, 150, 151, 152, 153. Eigenthum der geistl. Vicärs.
Nr. 156./157. Vorm. Seminarium jetzt Kaserne.
» 158. Eigenthum der geistl. Mansyonäre.
» 159. » des Propstes der Jagellonischen Kapelle, Rorantisten genannt.
Nr. 160. Eigenthum des Kathedr. Kapitels.

Tabl. 10. Widok Wawelu z wielkiego miedziorytu Visschera-Meriana z widokiem Krakowa z początku XVII w. Oryginał w Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie należy do największych rzadkości: na grubym, zżółkłym i z kilku kawałków sklejonym papierze prostokątnym, wys. 0·47 m., szer. 2·035 m., przedstawia widok panoramiczny Krakowa z przedmieściami, jakoby od strony północno-zachodniej: ale właściwie zdaje się, że robiony był z kilku stopniowo zmieniających się punktów po zachodniej stronie miasta, poczynając od najbliższej okolicy na zachód od pałacu łobzowskiego, a kończąc na sąsiedztwie klasztoru Zwierzynieckiego, lub wschodnim cyplu Sikornika. Przy lewym brzegu (od widza) jest Łobzów a za nim Prądnik i Kleparz, z przeciwnego końca przy brzegu prawym Dębniki za Wisłą, a w głębi Kazimierz, za nim zaś mogiła Krakusa i kościołek š. Benedykta. W środku na pierwszym planie na błoniach pochód uroczysty, z królem (zdaje się) wśród rycerstwa otaczającego go konno i piechotą.

Nad miastem, na środku nieba z obłokami, unosi się napis wielkiemi literami *Cracovia*; z każdej jego strony po trzy medaliony z herbami: na lewo: š. Floryan (herb »Florencyi« czyli Kleparza), h. Krakowa, Wąż Sforzów; na prawo: Orzeł polski z h. Wazów na piersiach i koroną król. niesioną przez 2 aniołów, Pogoń i *K* z koroną, czyli h. Kazimierza. Znaczenie budynków znakomitszych objaśniają napisy łacińskie ponad nimi. Prócz tego napisami oznaczono rzeki Wisłę i Rudawę, Łobzów, przedmieścia Kleparz, Stradom i Kazimierz, a nawet osobno część tego ostatniego »Oppidum Judeorum«, i »tumulus dictus Rękawka«. W różnych punktach widać ludzi i zwierzęta, na Wiśle ruch tratew, łodzi i komieg żaglowych. W narożniku dolnym prawym wyryte podpisy niezbyt znaczne: *Visscher de Jonge excudit* (pierwsze V tworzy monogram z liter V i C oraz odwróconej w prawo czwórki z krzyżykiem po lewej stronie. Niżej drobniejszemi literami: *Matthae : Merian fecit.* Pod tem jakiś znaczek jakby Tr. a na brzegu papieru 4.

Wawel jest na prawo od środka rysunku. Jest na jego widoku wieża Zygmunta III z wysokim hełmem, która była stawiana w latach 1602 i nast. Na rozpowszechnionym podobnym widoku Krakowa w miedziorycie z pierwszej połowy XVII w. o zmniejszonym i nieco w proporcyach zmienionym formacie (patrz niżej w wyliczeniu waryantów, pod l. 2), wieżę tę oznaczono jako »Turris nova«; przypuszczamy, że wielki miedzioryt Visschera-Meriana służył temu i wielu innym za pierwowzór i przedstawiał rzeczywisty współczesny stan Krakowa i Wawelu. A gdy niema jeszcze na nim ani śladu wieży drugiej między pałacem król. a skarbcem katedr., którą zaczęto stawiać w r. 1620 (patrz: Wawel, tom I, str. 354—355), przeto według tych wskazówek, jako granice powstania wielkiego miedziorytu Visschera-Meriana można uważać lata 1602—1620, właściwie może dopiero sam drugi dziesiątek lat wieku XVII, bo dokładnie nie wiemy, kiedy skończono hełm wieży Zygmunta III, lecz w każdym razie stać się to mogło dopiero w kilka lat po zaczęciu w r. 1602 jej budowy.

Egzemplarz Muzeum XX. Czartoryskich jest świetnie zachowany. Prócz niego znane są dwa inne egzemplarze: 1) W zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3567, wys. 0·432 m., szer. 2·068 w bardzo złym stanie podarty i obcięty brzegami i naklejony na gruby papier. — 2) W Dreźnie, Öffentliche Bibliothek w pałacu Japońskim, Karten u. Ansichten Polonica Nr. 1190, wys. 0.432 m., szer. 2·01 m.

Miedzioryt Visschera-Meriana był, jak sądzimy, pierwowzorem całego szeregu sztychów późniejszych, które odtwarzają go w różnych wielkościach i formatach z odmianami, które nie uwzględniają zmian odtąd zaszłych w postaci budynków, a wynikają przeważnie z większej lub mniejszej dokładności a także umiejętności rysownika: często zawierają też dodatki fantastyczne. Dlatego widok na nich Wawelu nie ma dla nas najmniejszej dokumentowej wartości. Znane nam reprodukcye i waryanty są:

1) Miedzioryt (razem z legendą u dołu) wys. 0·203, szer. 0·386 m. w dziele *Neuwe Archontologia cosmica*, Jana Ludwika Gottfrieda, wyd. przez Meriana, Frankfurt 1638.

2) Miedzioryt na 2 całych arkuszach sklejonych w kierunku szerokości, w listewce złożonej z 2 linij pojedynczych i dwóch między niemi podwójnych, prostokąt (bez obwódki licząc), wys. 0·353 m., szer. 1·09 m. W narożniku górnym prawym krótka legenda z objaśnieniem 10 głównych przedmiotów, między innemi: »9) Lapidea dicta sub aere« i 10) »Schola judaeorum«. Jest to cokolwiek nad połowę wielkości zmniejszona i o zmienionych nieco stosunkach wymiaru, a gorszym rysunku, replika opisanego wyżej miedziorytu, dość rozpowszechniona w luźnych egzemplarzach, niekiedy kolorowanych żywemi barwami sposobem drukarskim odbijanemi. Właściwie pojawia się ona w dwóch zresztą identycznych waryantach, z których drugi cokolwiek węższy (krótszy) mierzy szerokości 1·056 i powstał przez obcięcie płyty z dwóch końców, tak że od góry i od dołu zostawiono opisaną wyżej listewkę, podczas gdy po 2 bokach zamiast niej pojedyncza linijka zamyka skrócone nieco pole rysunkowe. Miedzioryt ten użyty został do dwóch zbiorów widoków miast wydanych w postaci książki formatu folio, jeden p. t. *Illustrium principumqe urbium septentrionalium Europae tabulae.* Amstelodami ex officina Joan. Janssonii, b. r. (według katalogu berlińskiej biblioteki król., inwentarz »Kartenabtheilung«, w r. 1657; tamże znajduje się drugi egzemplarz tego miedziorytu, zapisany w dziale »Einzelne Blätter« jako wydany w Amsterdamie 1642 r. »by d'Erfgnamen van Joan. Janssonius«) — drugi p. t. »*Tooneel der vermaerste Koop-Steden en Handelsplaatsen van der geheele Wereld.* Eerste Deel, Amsterdaam A. 1682 (Zbior samych tablic z krótką przedmową).

3) Miedzioryt, wys. 0·256 m., szer. 0·719 m., wyd. »à Paris cher I. Boisseau en l'isle du Palais, à la ro-

yalle fontaine de Iouuence 1645«, z legendą u dołu, objaśniającą 24 przedmiotów — i tenże sam wydany b. r. »à Paris sur le quai de l'horloge chez F. dela pointe«.

4) Miedzioryt, wys. 0·181 m., szer. 0·386 m., nad miastem w górze 6 herbów, niżej napis: *Cracovia*, u dołu legenda łac. z objaśnieniem 45 gmachów, jakoby z dzieła Meriana wyd. 1649, znajduje się w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa, teka Widoki Nr. XXVIII — i drugi podobny, wys. razem z listewką 0·153 m., szer. 0·364 m., z legendą odbitą literami innego kroju. (Archiwum akt. daw. m. Krakowa).

5) Miedzioryt, wys. samego pola rysunkowego 0·22 m., szer. 0·37 m. Na niebie nad miastem 6 tarcz z herbami. Nad polem rysunkowem drukowany tytuł: *Abbildung der königl. Haubtstatt Cracau in Polen.* Na banderoli na niebie pod herbami legenda łacińska z objaśnieniem numerowanem gmachów miasta 1—46. Pod widokiem 6-o wiersz niemiecki, a niżej pod nim podpis drobny: *»Paulus Fürst excutit* (sic) *S. L. fecit«*. Wwierszu powiedziano o Krakowie »Der König wohnt in ihr«, z czego Essenwein wyprowadza wniosek niekoniecznie trafny, że widok robiony przed przeniesieniem stolicy do Warszawy. — Identyczny miedzioryt, tylko odbicie gorsze, niewyraźne, pod prawym narożnikiem dolnym liczba *22*, jest także z podpisem *D. Funk excutit, S. L. fecit.* Litery S. L. związane w monogram.

6) Miedzioryt, wys. samego pola rysunkowego 0·321 m., szer. 0·403 m. Obwódka linearna obejmuje jeszcze nad rysunkiem napis: *Cracovia Poloniae urbs celebris aeri expressa.* Pod dolną obwódką 3 kolumny wierszy na pochwałę Krakowa; pod wierszem łacińskim podpisany *A. Montanus*, pod niderlandzkim i francuskim *I. Bara.* Miejsce czwartej kolumny zajmuje legenda numerowana, w 3 kolumnach drobnem pismem, objaśniająca 46 gmachów. Poniżej legendy podpis:

T' Amsterdam
by Dancker Danckerts

Jest to reprodukcya Visschera-Meriana z pewnemi drobnemi zmianami. Wierszowany tekst mówi o spustoszeniu Krakowa przez Szwedów i ucieczce króla, zapewne w wojnie 1655—1657 r. Więc miedzioryt wydany był może wkrótce po tym czasie. — Kopią cokolwiek większą i z drobnemi zmianami jest miedzioryt z podpisem: *Rombout van der Hoeije excudebat*, wys. 0·325 m., szer. 0·505. Rysunek lichy, odbicie słabe i ordynarne. W tekstach wierszowanych grube błędy pisowni i poprawki niezgrabne. Objaśnienie 46 gmachów ułożone w 4 kolumny.

6) Miedzioryt mały, lichy, czarny, a niewyraźny w dziele: *A. Cellarii Regni Poloniae descriptio.* Kraków 1659, wys. 0·106 m., szer. 0·26 m.

8) Miedzioryt niewielki w dziele: *Meissner, Sciagraphia cosmica*, Norymberga 1678. Na pierwszym planie lis chwyta zająca, obok niedźwiedź wyjada miód z pnia leżącego, a lis sunie ku niemu. — Ten sam widok rozdzielony na dwie połowy, każda w obwódce linearnej i każda wys. 0·07 m., szer. 0·14 m., na jednej miasto i na 1-szym planie lis chwyta zająca. U góry początek napisu: *Cracaw die Haupt-*, u dołu wiersz łaciński i 4-o wiersz niem. szwabachą; na drugiej Wawel, na pierwszym planie niedźwiedź wyjadający miód, w górze koniec napisu: *statt in Polen*, u dołu wiersz łaciński i czterowiersz niem. Na obu połowach w narożnikach dolnych, na jednej na lewo, na drugiej na prawo litery pisane E. L.

9) Miedzioryt, wys. bez listewki 0·19 m., szer. 0·253 m. Na pierwszym planie dwóch łuczników konnych i kilku piechotnych. Na listewce u dołu tytuł w dwóch językach: holenderskim i łacińskim. Niżej pod napisem holenderskim drobny podpis: *Pet. Schenk ex. Amst.* i cyfra 44. — Całkiem podobny lichy miedzioryt, tylko cokolwiek większy, wys. 0.216 m., szer. 0·352 m. W górze na kartuszu rokokowym tytuł: *Cracau in Pohlen*, u dołu legenda do 46 gmachów. Na polu rysunkowem w dolnym lewym narożniku: *Dehne fecit.* — Całkiem podobny miedzioryt, cokolwiek mniejszy od poprzedniego. U góry na listwie z festonami i wstęgami, kartusz z tytułem: *Cracou.* U dołu liczba 10.

10) Miedzioryt, wys. 0·141 m., szer. 0·261 m. w dziele: *Atlas historique par Mr. C*** avec des dissertations par Mr. Guedeville.* Tom IV, Amsterdam 1714. Tablica 24, z widokami Warszawy i Wilna po bokach a w środku Krakowa i długim tekstem francuskim o urzędach i stanach w Polsce, oraz spisem senatorów i dygnitarzy. Na pierwszym planie dwóch łuczników konnych i 3 pieszych.

11) Podobny miedzioryt (wys. z listewką 0·396 m., szer. 0·498 m.). U dołu w środku *Frederick de Wit excudit Amstelodami.* Na egzemplarzach kompletniejszych jest poniżej rodzaj fryzu czy cokołu a na nim obszerna legenda w kilku kolumnach. Środkiem w 4-ch kolumnach zwięzły opis Krakowa w 4-ch językach: flamandzkim (?), francuskim, holenderskim (?) i angielskim. Podpis sztycharza wypada nad tekstem francuskim. Po dwóch bokach tych tekstów numerowane objaśnienie gmachów miasta.

12) Podobny miedzioryt z podpisem: *A Leide chez Pierre van der Aa.*

13) Podobny miedzioryt z widokiem miasta w otoczeniu winiet barokowych z wieńcami kwiatów i owoców. U dołu przy narożniku lewym podpisy:

P. Shut fe.
N. Visscher excud.

14) Podobny miedzioryt w kształcie prostokąta wyższego niż szeroki z napisem u góry: *Cracovia.*

15) Miedzioryt mały, lichy, jakoby z r. 1680 (Archiwum akt. dawn. m. Krakowa).

16) Widok Krakowa pod drzewem genealogicznem, miedziorytowanem, z wywodem pokrewieństwa Jagiellonów i Jana Kazimierza z elektorami saskimi i landgrafami heskimi. U dołu ośmiowiersz niemiecki i podpis: *Joh. Takig. D.* I. S. F.

17) Miedzioryt, wys. 0·188 m., szer. 0·311 m. u dołu: *fait par Aueline auec Priu.* — pod samym miedziorytem drobno podpisano: *»Crepy ex.«*. U dołu legenda francuska z numerami gmachów 1—31. — Podobny miedzioryt »fait par Aueline, avec priu.«. Na pierwszym planie partya drzew liściastych i grupa ludzi siedzących, rozmawiających, zwróconych ku miastu.

18) Miedzioryt sporej wielkości, z podpisem *à Paris cher Chereau rue St. Jacques au Coq.*

19) Miedzioryt, wys. 0·157 m., szer. 0·389 m., z tytułem na niebie nad miastem i podpisem na prawo u dołu na samem tle widoku, na korycie Wisły: *G. Bodenehr fec. Excudit.* Po dwóch bokach poza li-

stewką legenda niem. z opisem miasta i objaśnieniem numerowanych gmachów 1—46. Liczba 38 odbita u góry nad listewką, nad prawym narożnikiem, świadczy, że to karta 38 wydawnictwa. Miedzioryt wydany jakoby w r. 1720 (katalogi antykwarskie). Identyczny miedzioryt obcięty, wys. 0.153 m., szer. 0·384 m., u góry tytuł: *Cracau die führnembste Haupt-Stadt in Polen;* nad narożnikiem górnym prawym cyfra 38. W narożniku prawym dolnym podpis: *Georg Chr. Kilian Excudit.* (Jakoby z r. 1740, Archiwum akt. dawn. m. Krakowa).

20) Miedzioryt, czy gruby staloryt — osobno Kraków i osobno Wawel zlepione razem, może z jakiegoś dzieła, bo na Wawelu w górze na prawo nad listewką: »Fig. XXXV«. Widok Krakowa (wys. 0·151 m., szer. 0·271 m.) — widok Wawelu (wys. 0·141 m., szer. 0·0975 m.), nad Wawelem na niebie banderola z tytułem: *Ch. de Cracovie,* wyżej zaś nad listewką odbito: *Die Burg in Cracau.*

21) Niewielki lichy miedzioryt, z jakiegoś zbioru czy książki. U góry liczba 62. Podpis u dołu: *Fr. B. Werner del. A. Gläszer sc. cum pr. S. C. Maj. Martinus Engelbrecht excudit A. V.* Na samem polu rysunkowem ozdoby rokokowe.

22) Miedzioryt mały, lichy, z podpisem: *Joseph Fridrich Leopold excudit Aug. Vind.* C. S. (czy C. 8).

23) Miedzioryt kształtu eliptycznego wydłużonego, najw. wys. 0·032 m., najw. szer. 0·293 m., lichy rysunek i wykonanie. (Paryż, Bibl. nat., dép. des Estampes, tom Gallicie).

24) Miedzioryt eliptyczny, najw. wys. 0·044 m., szer. 0· 176 m. (tamże).

25) Lichy średniej wielkości sztych; u góry cyfra *XIX.* U dołu szwabachą tytuł: *Prospekt der Stadt Cracau* i pod lewym narożnikiem podpis: *I. Eder ex.* a pod prawym: *K. Sommer fec.*

Tabl. 11. Widok Wawelu z portretu Władysława IV w zbiorach hr. Branickich w Suchej. W pałacu, w wielkiej sali I. p. w głębi dziedzińca, obraz olejny na płótnie, z brzegami zawiniętymi na szerokim blejtramie; zdjęty z blejtramu mierzy powierzchni prostokątnej zamalowanej: wys. 2·60 m., szer. 4·76 m. Obraz zniszczony, popękany, naddarty. Na pierwszym planie król w zbroi na koniu, w głębi za nim wojska w marszu sformowane w czworoboki, u stóp Wawelu, który rysuje się blisko prawego (od widza) narożnika górnego. Malowanie dość ordynarne, perspektywa licha. Obraz ma być z XVII w. Sam Wawel ma długości 1·55 m. W całości widok robiony na podstawie wielkiego miedziorytu Visschera-Meriana (patrz Tabl. 10). Są jednak pewne różnice w zakończeniach wież i t. d. Najważniejszą, że z muru zewnętrznego osłaniającego drogę dojazdową na północnem zboczu Wawelu prócz wież bramy i parapetu stopniowanego, strzelają w dolnej jego połowie dwie wieże fortyfikacyjne prostokątne, o okienkach na piętrze, i występie nakształt hurdycyj u góry, o dachu namiotowym, z kalenicą w każdej z wież w inną stronę zwróconą.

Tabl. 12. Widok Wawelu z planu Krakowa z r. 1785 w zbiorach wielkiego sztabu głównego w Berlinie. Sygnat. Kartenarchiv. Nr. XVIII, 1262. Cały plan (wys. 1·62 m., szer. 1·805 m.) rysowany tuszem chińskim na papierze, mieści sytuacyę miasta z przedmieściami i gminami podmiejskiemi. Na podstawie pomiarów Macieja Dębskiego wykonany przez Kazimierza Szarkiewicza w r. 1785. U dołu jest duży panoramiczny widok Krakowa od zachodu, a w nim widok Wawelu na dość znaczną skalę, który tu podajemy. Co do szczegółów i bliższego opisu patrz: St. Tomkowicz, Kołłątajowski plan Krakowa z r. 1785, Rocznik krak. tom IX, Kraków 1907.

Tabl. 13. Głogowskiego widok Wawelu z za Wisły, z r. 1803. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 619, Teka 44, »Głogowski«. Na białym papierze prostokątnym, wys. 0·19 m., szer. 0·32 m., rysunek ołówkiem i tuszem. Widok Wawelu brany jest od południowego zachodu, z naprzeciwka Skałki, przy zachodzie słońca. U dołu pod linijką obwodzącą, na samym środku podpisano: Widok zamku krakowskiego, a na lewo »Rysowany podług natury przez Jerzego Głogowskiego R. 1803«.

Tabl. 14. Widok Wawelu (może Kielisińskiego) (Pod tablicą mylnie wydrukowano »podobny do widoku Głowackiego« zam. do widoku Głogowskiego) podobny do poprzedniego tylko w innem oświetleniu. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 3619. Na papierze prostokątnym, wys. 0·232 m., szer. 0·32 m. U dołu na tle rysunku podpis: »Zamek królewski od strony południowej« pismem podobnem do pisma Kielisińskiego. Jest to akwarela, podmalowana z zabarwieniem bladem, czerwonem i zielonem. Widok brany z tego samego punktu, co poprzedni, przed południem. Brak wszelkiego sztafażu.

Tabl. 15. Stachowicza widok dziedzińca arkadowego pałacu król. na Wawelu, z dzieła X. Sebastyana Sierakowskiego, Architektura, wydanego w r. 1812. Na większej karcie formatu dzieła, mniejszy od niej miedzioryt groszkowany ma wys. 0·37 m., szer. 0·225 m. U dołu pod narożnikiem prawym (od widza) podpis drobny: »I. G. Mansfeld sc. Viennae«. Widok przedstawia część skrzydła wschodniego, całe skrzydło południowe, za którem widać wieżę Senatorską, i część budynku kuchni. Robiony był w chwili, kiedy już kolumny parteru były przez domurowanie filarów wzmocnione, ale nie istniały jeszcze podmurowania arkad, filary murowane I i II piętra i mury między kolumnami II piętra. Balustrady były już na pełno zamurowane. Jakkolwiek w całości dość wierny, zawiera pewne niedokładności i zmiany, jedne pochodzące z nieścisłości rysownika (np. inny rozkład kolumn w narożniku południowo-wschodnim, fałszywe zakończenie górne wieży Senatorskiej, trójkątne obdasznice nad niektóremi drzwiami w krużgankach), inne z przymieszki żywiołu fantastycznego (łuk ostry otwarty w parterze skrzydła południowego, przez który widać symboliczny ogień z ulatującym feniksem, a także nagromadzone na dziedzińcu na pierwszym planie akcesorya (sarkofagi, rzeźby, sprzęty, fragmenty architektoniczne,

smoki). Wchodziło to w system myślenia autora dzieła, X. Sierakowskiego, który na końcowym miedziorycie, również symbolicznym (obelisk poświęcony pamięci wielkich Polaków epoki rozbiorowej), nawet kazał się podpisać jako twórca kompozycyi. Jedną zmianę wreszcie wprowadzono umyślnie dla celów informacyjnych. Wypruto część ściany na krużganku II piętra, dla pokazania przez otwór stropu kasetonowego izby Poselskiej, który jednak oddany został bardzo nieściśle i pobieżnie. Karta ta jest dodana przed tytułem tomu I i zawiera powtórzenie tytułu jakoby ryte na głazie wśród wspomnianych akcesoryów. Widzimy na tym napisie, równie jak i na drukowanej karcie tytułowej rok 1812. Widok dziedzińca mógł być robiony wtedy, albo trochę wcześniej, zaraz po rozpoczęciu domurowań wzmacniających krużganki, co, jak wiemy, zaszło w latach 1804—1807 (patrz Wawel, tom I, 382—383). W tekście dzieła mamy objaśnienie jego treści i symbolów — po przedmowie a przed »rejestrem rozdziałów«; nigdzie jednak nie spotykamy wiadomości, kto był rysownikiem. Istnieje jednak Michała Stachowicza oryginał czy szkic tego sztychu, w posiadaniu spadkobierców Ambrożego Grabowskiego w Krakowie (patrz: Emanuel Swieykowski, Katalog wystawy dzieł Stachowicza, Kraków 1901).

Tabl. 16. 1) Elewacya południowej fasady pałacu król. na Wawelu z attynencyami ok. r. 1854—1856, z planów wojskowych austr. Oryginał ma się znajdować w zbiorach inżynieryi wojsk. w Krakowie. Reprodukcya zrobiona jest z kalki wykonanej ok. r. 1880 przez prof. Sławomira Odrzywolskiego. Skala u dołu na sążnie wied., przyczem zauważyć trzeba, że nad nią mylnie napisano $1''' = 4^0$ W. M. Powinno być $4''' = 1^0$ W. M. i tak zapewne jest na oryginale. Rysunek przedstawia projekt zewnętrznej fasady skrzydła południowego, Lubranki i wieży Senatorskiej, kontur takiejże fasady zabudowania kuchni i stajni oraz urywek muru obwodowego, tak jak w owym czasie zostały przebudowane i jak wyglądały do r. 1905. Stan głównej ich części aż do r. 1854 oddaje zdjęcie na tabl. 33. W podpisie mylnie wydrukowano: »patrz tabl. 34«.

2) Powódź Krakowa w r. 1813 widziana z Wawelu. Oryginał jest własnością Archiwum aktów dawnych m. Krakowa. Na papierze prostokątnym zżółkłym i plamistym (wys. 0·247 m., szer. 0·63 m.), rysowany ołówkiem i lawowany tuszem. Pod spodem tytuł wypisano kapitalikami: »Nadzwyczajny wylew Wisły w r. 1813 w Krakowie«. Pod linijką obwodzącą, przy narożniku dolnym prawym, drobnem pismem: »Zrobił Konstanty Kopff z orginału (sic) Stachowicza Michała, d. 3 listopada 1829 (niewyraźne, może 1819) roku«. Dla historyi Wawelu ważny jest tylko szczegół pierwszego planu: szczątki fortyfikacyj zamkowych, parapety enwelop gwiaździstych z XVIII w. od strony Wisły, jak one się przedstawiały przed późniejszemi przeróbkami drugiej połowy XIX w. Konst. Kopff nie jest znanym malarzem, był zapewne z rodziny Jana Kopffa malarza 1783—1832.

Tabl. 17. (Kielisińskiego?) Widok Wawelu od strony południowo-zachodniej. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 3786. Na papierze prostokątnym wys. 0·133 m., szer. 0·225 m. rysunek ołówkowy, szkicowy i lekki, same kontury bez cieniowania, miejscami materyał zaznaczony, inaczej mur, inaczej ziemia i trawa. U dołu na samem tle rysunku napisano (pismem zapewne Kielisińskiego): »Zamek od południa (1832)«.

Tabl. 18. (Płonczyńskiego?) Widok Wawelu od strony północno-zachodniej. Oryginał własnością Archiwum aktów dawnych m. Krakowa (teka: Widoki Krakowa). Na papierze rysunkowym szamowym nalepionym na karton, prostokątn., wys. 0·257 m., szer. 0·388 m. akwarela podmalowana; rysunek tuszem lawowany, miejscami lekko zakolorowany farbami: dachy dachówkowe i mury ceglane czerwoną, światła białą, cienie i dachy metalowe siną, niektóre szczegóły blado brunatną (dachy gontowe na Seminaryum). Widok przedstawia stan Wawelu ok. r. 1840—1846. Ma być dziełem Płonczyńskiego (według oznaczenia dawniejszego właściciela Józefa Łakocińskiego).

Tabl. 19. Majerskiego widok Wawelu od strony południowo-wschodniej. Oryginał w zbiorach hr. Branickich w Suchej. Teka: Rysunki ręczne folio, Nr. 417. Na papierze prostokątn., wys. 0·303 m., szer. 0·456 m., akwarela blademi kolorami wykonana. U dołu podpisano: »Vue du château de Cracovie prise d'un des jardins dans le faubourg Wesoła« — osobno »Aleksander Majerski« — ołówkiem dopisano »uczeń Vogla«. Na pierwszym planie ogród z drzewami i szopą, w którym zabawia się towarzystwo pań i panów. Dalej widać reszty dawnych murów miejskich, na lewo zaś bramę Grodzką (zniesioną w XIX już wieku) i kościół Bernardynów. Po nad murami i drzewami kościół ś. Piotra, którego szczyty zlewają się z budynkami Wawelu. Na reprodukcyi odcięto część obrazu od dołu i z boku. Majerski jest w historyi sztuki polskiej nieznany. — Zupełnie podobną tylko gorszą jest druga akwarela zbioru Pawlikowskich we Lwowie, Ryciny Nr. 1219 niewiadomego autora, a również podobną ma być akwarela bez podpisu w Bibliotece Baworowskich we Lwowie. Wreszcie istnieje mały sztych, przedstawiający ten sam widok w znacznem zmniejszeniu, podpisany: »Richter ris. — Dietrich rit.« (Zbiór Pawlikowskich we Lwowie, Ryciny, Nr. 1207). — Być może, iż pierwowzorem jego jest Józefa Richtera mały rysunek sepią, wys. 0·085 m., szer. 0·125 m., który jako własność M. Pawlikowskiego był na wystawie retrospektywnej lwowskiej 1894 r. (patrz Dra Jana Bołoza Antoniewicza, Katalog wystawy sztuki polskiej 1764—1886. Lwów 1894, Nr. 572).

Tabl. 20. Głowackiego widok zamku krak. od strony północno-wschodniej. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie Nr. 749. Na papierze prostokątnym wys. 0·444 m., szer. 0·555 rysunek konturowy, miejscami lekko zacieniowany ołówkiem, niedokończony. Na tle widoku przy narożniku dolnym lewym napisano: »Zamek krakowski«, przy narożniku prawym »J. N. Głowacki«. Widok wzięty z bliska od podnóża

Wawelu, przedstawia stan Zamku i góry ok. r. 1830. Służył za pierwowzór do lichego i nawet w stosunkach zmienionego drzeworytu, ogłoszonego w Przyjacielu ludu, r. 1834, str. 41.

Tabl. 21. Głowackiego widok Wawelu od strony połudn.-wschodniej. Oryginał w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie, Nr. 753. Na papierze prostokątn. wys. 0·357 m., szer. 0·517 m. rysunek ołówkiem, lekko cieniowany, różne miejsca ponumerowane drobno atramentem. U dołu na tle przy lewym narożniku napis: »Dessiné d'après nature par Jean Nep. Głowacki«. Legendy objaśniającej numery brak. Widok wzięty z końca ulicy Grodzkiej, albo początku Stradomia. Służył za pierwowzór do lichej lit. robionej w Dreźnie nakł. J. S. Minasowicza (Archiwum m. Krak.) i do litografii Issakowskiego z r. 1830 (Archiwum akt. dawn. m. Krakowa) i do litografii Engelmanna zmienionej nieco w szczegółach, w wydawnictwie D. E. Friedleina, 24 widoków m. Krakowa i jego okolic, Kraków 1836. W tych reprodukcyach opuszczono numery i także notatkę szkicową 3 okien różnych piątr, umieszczoną na czystem tle nad murem obwodowym południowej strony.

Tabl. 22. Widok Wawelu z nad ujścia Rudawy z fotografii K. Beyera z Warszawy, w zbiorach hr. Branickich w Suchej. Fotografia pochodzi zapewne z r. 1858 — por. wyżej objaśnienie do fig. 14.

Tabl. 23. Pöppelmanna szkicowy rzut poziomy pałacu król. na Wawelu. Oryginał w drezdeńskiem Archiwum głównem państwowem (Hauptstaatsarchiv), Sygn.: Risschrank VII, Fach 90, Nr. 2, Carton IIII b. B. Plan ten znajduje się w konwolucie zawierającym różne rzuty poziome i szkice: katedry krak., kaplicy Zygmuntowskiej i różnych piątr pałacu i zatytułowanym: »Risse des Gen. Majors von Pöppelmann, Cracau u. die Krönung Augusts II daselbst betreffend«. Niniejszy rzut poziomy I piętra pałacu w dwóch identycznych egzemplarzach, robiony jest bez pomiarów, na kilku sklejonych kawałkach papieru, szkicowany ołówkiem; mury zakolorowano akwarelą na czerwono. Atramentem dopisano przeznaczenie różnych pokojów dla dworu król.; na skrzydle północnem czytamy: »IGr. Exell. geheimbter Rath Brühl 1, 2. Ihro Exellz Graf Sulkowsky 1, 2, 3. Ihro Königl. Mayst. Garderobe«. Königl. Cammerleuthe. Na Kurzej stopie: »Filles de Chambre« a w dalszym ciągu na pawilonie gotyckim »de la Reine«. Na skrzydle wschodniem: »Garderobe de la Reine«. »Oberhoffmeisterin 2, 1«. — »Fräul.« na czterech izbach powtórzone. Wreszcie na korytarzyku między skrzydłem zachodniem a katedrą: »Gallerie pour aller à la chapelle«.

Tabl. 24, 25, 26. Markla rzuty poziome trzech piątr pałacu król. z r. 1803. Tabl. 25 i 26 są reprodukcyą oryginałów znajdujących się w zbiorach wojsk. inżynieryi w Krakowie (k. u. k. Militär-Bauabtheilung Krakau), sygnat. najnowsza na odwrotnej stronie: Kasten IV, Fach 4, Env. 2. Na dwóch jednakich arkuszach papieru czerpanego, grubego (wys. 0·476 m., szer. 0·627 m.)

rysunek grafionem i tuszem, grundrysy murów nałożone czarno, a blado czerwono zaznaczono projektowane przeróbki, nowe ściany, zamurowania drzwi i okien, zwężenia otworów i t. p. Szaro lawowano dachy. Na wolnych miejscach odbite stampilą lub naklejone na karteczkach dawniejsze sygnatury. Na obu planach w narożniku górnym tytuły: »Plan B von den 1-ten Stockwerk sowohl des alten Standes, als des neuen Antrags der k. k. Schloszkassern« i »Plan C von den 2-ten Stockwerk i t. d.«, poczem następuje legenda z objaśnieniem numerowanem proponowanego przeznaczenia izb. Niżej przy brzegu prawym podpisy: »Lipovsky..., K. Frh. Schmaus v. Livonegg Landesbaudirektor, Joh. B. Markl Baudirekzs Adjunkt, Carl Reider Leitoff. in Bauwesen (?). Von der k. k. Kassernbau... K. den 9-ten July 1803«. Blisko lewego narożnika dolnego: »Van der Banck, Inf. Major«. U dołu na prawo podziałka 1 + 19 »Wiener Klafter« i 1 + 20 »Wiener Klafter« (20 sążni wied. = 0·1325 m.). Plany te, jak stwierdzić można, polegają na szczegółowych pomiarach i są robotą wierną i dokładną. Robione były przez Markla w czasie pierwszych przygotowań do przeróbki pałacu na koszary wojska austryackiego, po 3-cim rozbiorze kraju. Projekt ten wykonanym został w latach 1804 - 1807 (patrz Wawel, tom I, str. 383). Jest to najstarsze znane architektoniczne zdjęcie gmachu i daje cenne wyjaśnienia co do jego stanu ówczesnego, a zarazem pozwala ocenić zmiany pierwszej adaptacyi na koszary. I tak nie zaznaczono na nich domurowań w arkadach krużganków dziedzińca, bo istotnie wówczas nie były jeszcze na I i II piętrze zamierzone; odrysowano wiernie rzut poziomy budynku kuchni, tak jak one z dawnych czasów się zachowały. Czerwono zaznaczono nowe przeprucia murów dla przeniesienia kanałów kominowych ze ścian zewnętrznych do działowych. Wrysowano w salach projektowane rozmieszczenie łóżek dla żołnierzy i t. d. Reprodukcya nasza kolor czerwony oddaje wyraźnie w tonie blado-szarym. — Tabl. 24 jest reprodukcyą nie oryginału ale kopii jednego z rzutów poziomych, należących do tych samych planów Markla z r. 1803. Oryginał, który był jeszcze niezbyt dawno w zbiorach inżynieryi wojskowej w Krakowie, obecnie odszukać się tam nie dał. Szczęśliwym trafem prof. Sławomir Odrzywolski, który niegdyś plany te był wypożyczył, zwracając je zostawił sobie ich kalki, których obecnie do wydawnictwa udzielił. Dzięki temu więc rzuty poziome oryginalne dwóch wyższych piątr możemy uzupełnić rzutem poziomym parteru. Kalka, jak z porównania z oryginałami dwóch innych kalk ocenić możemy, jest wierną i ścisłą nietylko w rysunku lecz nawet w koloryzacyi. Opuszczono tylko na niej tytuł, legendę, podpisy, sygnatury i litery oznaczające różne miejsca budynku, a zapewne i wykreślony rozkład łóżek, którego niezawodnie nie brakło na oryginale. Zaznaczone na niej zresztą niezawsze wiernie sklepienia, nie są jak się zdaje dopełnieniem rysownika kalki. Analogicznie wykreślenia sklepień pewnej liczby zasklepionych sal I piętra znajdujemy na planie oryginalnym; niestety wiele z nich zniknęło w reprodukcyi (Tabl. 25, w izbach: aa, bb, u, v, t, s, r, k), w innych odbiły się tylko słabe ślady kropkowanych linij (w izbach cc, z, e, c). Rzecz dziwna, że gdy nad krużgankami parteru (tabl. 24), ile sądzić możemy

z kalki, sklepienia wykreślono, nie znajdujemy na oryginale takiego wykreślenia w rzucie poziomym I piętra, które stare sklepienia po dziś dzień zachowało. W reprodukcyi zresztą zniknęły jeszcze ślady niektórych szczegółów, jak małych przybudówek drewnianych w zabudowaniach kuchni, ganku tamże na I piętrze w dziedzińcu przy długiej ścianie wschodniej dwa razy złamanej i t. d. Wreszcie zwrócić warto uwagę, że na tabl. 24 rozpoznać można, zakolorowany w kopii z oryginału na czerwono, projekt obudowania filarami kolumn krużganków, które to wzmocnienie istotnie w latach 1804—1807 tylko na parterze zostało przeprowadzonem. W rzucie poz. I piętra w »sali Srebrnej« 4 kolumny wolno stojące zaznaczono czerwono, jakoby wtedy dopiero były zaprojektowane.

Tab. 27. Rzuty poziome parteru i 2 piątr dawnego Seminaryum dyecezyalnego na Wawelu. Oryginał jest własnością Archiwum aktów dawnych m. Krakowa, należy do t. zw. Aktów senackich i znajduje się w tece luźnych planów. Na arkuszu żółtawego papieru rysunkowego prostokątn. (wys. 0·526 m., szer. 0·747 m.) plan wykonany tuszem i akwarelą, mury różowo, części drewniane brunatno. Na odwrocie w środku dawna sygnatura: »Litt. B. Nr. 4«. Na prawej (od widza) połowie arkusza tytuł: »Plan Kaserne Nr. 156 u. 157 (stare liczby spisowe domów krak.) vormals Seminarium im königlichen Schloss«. Nad tem wyżej: »Anno 1847 Litt. E«. Poniżej tytułu długa legenda z określeniem przeznaczenia pokojów na użytek wojska. U dołu podpisy te same co na tabl. 9. Lewą połowę zajmują 3 rzuty poziome, pod którymi podziałka, 1 + 18 W. M. czyli 19⁰ = 0·124 m. Na reprodukcyi jest tylko lewa połowa arkusza, a rysunki i skalę cokolwiek zesunięto. Mury zaś zbyt blade i niewyraźnie oddane nałożono czarną farbą. Budynek stoi do dziś dnia przy północnej krawędzi Wawelu, między odnowionymi na Muzeum dyecezyalne domami Rorantystów i Mansyonarzy, a oddziałem szpitala przytykającym do wieży Złodziejskiej. W nowszych już czasach zniżono dach jego i gontowe pokrycie zamieniono na dachówkowe.

Tabl. 28 i 29. Rzuty poziome i przekroje domu kapitulnego po Koniecpolskich, XX. Wikaryuszów zamkowych. Pierwowzór jest w zbiorach inżynieryi wojskowej w Krakowie (k. u. k. Militär-Bauabtheilung). Sygnat.: Kasten IV, Fach 4, Envel. 2, fortl. Nr. 3 i 4. Są to 2 kalki prostokątn., każda wys. 0·62 m., szer. 0·885 m. zatytułowane: »Plan des vom hohen Aerar abzulösenden Vikariatsgebäudes am Castell.« Nr. 3, oznaczony przy tytule »Litt. A«. bez daty i podpisów, zawiera rzuty poziome piwnic, parteru, I piętra, części II piętra (o 3 pokojach), strychu, i widok z góry dachu. Skali brak, wymiary te same co na kalce następnej. Nr. 4 oznaczony przy tytule »Litt. B., zawiera kilka przekrojów pionowych tegoż budynku, u dołu skala 1 + 9⁰, razem 10 sążni wied. = 0·263 m. Przy tem napisano 1″ = 1⁰ W. M. Plany te pochodzą z czasu między r. 1847—1880, może z lat ok. r. 1850, kiedy miano zamiar nabyć dom na cele wojskowe i przerobić. Dom pozostał własnością duchowieństwa katedr. a około r. 1880 przerobiono go, rozszerzając II piętro. Do reprodukcyi wybraliśmy ważniejsze rzuty i przekroje, zgrupowawszy je w odmiennym układzie. Podziałkę oryginału sążniową rysownik zamienił na odpowiednio obliczoną metrową.

Tabl. 30, 31, 32. Rzuty poziome pałacu król. na Wawelu z r. 1847. Oryginały są w aktach senackich Archiwum aktów dawnych m. Krakowa. Na odwrocie parteru i I piętra dawna sygnat.: »Litt. B. Nr. 3«. Te dwa arkusze jednakie, papier rysunkowy żółtawy prostokątny, wys. 0·542 m., szer. 0·762 m. Rysunek wykonany ołówkiem i mury zakolorowane akwarelą blado różowo, a okonturowane ciemniejszą kreską czerwoną. W narożniku prawym górnym tytuł: »Plan der Schloszkaserne, vormals königliche Burg u. Siechenhaus«. Przy narożniku prawym dolnym podziałka 1 + 20⁰, czyli 21 sążni wied. = 0·189 m., u dołu pod nią objaśnienie 4‴ = 1⁰ W. M. Przy skali podpisy te same co na tabl. 9 i 27 (Kremer Baudirektor i innych kilku). Legenda przy lewym brzegu papieru, zawiera przeznaczenie izb do użytku wojska. Na rzucie poziomym parteru (tabl. 30) jedna ze szkarp pawilonu gotyckiego przy Kurzej stopie urwana, bo nie mieści się na papierze. Na rzucie poziomym I piętra (tabl. 31) w narożniku górnym prawym napis: »Anno 1847. Litt. C.«. Rzut poziomy II piętra (tabl. 32) wykonany jest na papierze cokolwiek mniejszym i odmiennego gatunku. Na odwrocie brak sygnatury. Przy górnym narożniku prawym napis »Anno 1847. Litt. D«. Zresztą wykonanie, podpisy, skala takie same jak na rzutach parteru i I piętra, i legenda podobnie umieszczona. Plany te zawierają projekt przebudowy na koszary dla użytku wojska austr., przyczem zamierzano wiele zmian wprowadzić w rozkładzie wnętrza. Jednak nie odróżniono barwami zdjęcia stanu ówczesnego i projektowanych przeróbek, co utrudnia zdanie sobie sprawy z innowacyj. Między innemi budynek kuchni zupełnie jest zmieniony w porównaniu ze zdjęciami dawniejszemi. Projekt ten cały jeszcze potem musiał uledz zmianom, gdyż gmachy te, po przebudowie z lat 1852—1856 aż do r. 1905 przedstawiały się w wielu szczegółach niezgodnie z powyższymi planami. Na wszystkich 3 rzutach poziomych widzimy zaznaczone linie przekrojów pionowych. Odnoszące się do nich przekroje znajdują się w zbiorach wojskowych w Krakowie, częściowo w innych jeszcze zbiorach, w oryginałach lub kopiach.

Tabl. 33. Plany wojskowe austr. z połowy XIX w.

1) Zdjęcie stanu południowej fasady zewnętrznej pałacu król. na Wawelu z wieżą Senatorską i częścią budynku kuchni z przed r. 1854. Elewacya, rzut poziomy parteru i przekroje tak tego skrzydła jak budynku kuchni. Tytuł mylnie mówi, że to »östlicher Schlosstrakt«. Skala u dołu na sążnie wied. z objaśnieniem: »4‴ = 1⁰ W. M.«. Brak tablicy z tynku nad bramą barokową, na której do r. 1905 był napis: S. P. Q. C. 1827, zdaje się wskazywać, iż jest to może kopia starych jakichś planów z przed r. 1827. Zdjęcie to, na którem zanotowano ślady dawnych wielkich otworów okien pałacu i otworów okien budynku kuchni, służyło zapewne za podstawę projektu restauracyi, który widzimy wyżej na tabl. 16.

2) Projekt restauracyi pawilonu gotyckiego fasady

wschodniej pałacu król. na Wawelu, i sąsiadującego z nim północno-wschodniego narożnika pałacu z Kurzą stopą, kopułką i latarnią nad kaplicą czy kręconymi schodami i z wieżą Zygmunta III. Elewacya fasady wschodniej. Projekt pochodzący zapewne z czasu ok. 1854—1856 r. tylko częściowo wykonanym został. Na pawilonie gotyckim uzupełniono błędne ślepe laski i maswerki II piętra oraz krenelaże górnej attyki, których to gotyckich ozdób ta nadbudowa z XVII w. nigdy nie miała i mieć nie mogła. Natomiast nie wykonano projektowanej kopuły i latarni, tudzież laskowania na Kurzej stopie i obłożenia jej substrukcyj ciosem, równie jak przeniesienia starych herbów rzeźbionych z nad okien po pod okna. Warto zauważyć, że na fasadzie I piętra pawilonu gotyckiego zaznaczono dosyć wiernie nieregularne stare ślepe maswerki koło dolnej części okien, które snać zamierzano wówczas uwidocznić, lecz potem zakryto je tynkiem. Odnalezione zostały dopiero obecnie podczas badań po r. 1905 i dają one wskazówkę co do dawniejszych poziomów piątr tej średniowiecznej pozostałości zamku.

Oba rysunki tej tablicy reprodukowane są z kalk wykonanych ok. r. 1880 przez prof. Sławomira Odrzywolskiego. Oryginały mają się znajdować w zbiorach inżynieryi wojskowej w Krakowie.

Tabl. 34. Wieża Sandomirska. Oryginał jest w posiadaniu Grona konserwatorów Gal. zach. Na arkuszu prostokątn. grubego papieru czerpanego, wys. 0·636 m., szer. 0·967 m., wykonany tuszem i bladą akwarelą. W górnym narożniku prawym tytuł: »Plan zur Adaptirung des Thurmes Nr. XVI«. Poniżej sygnatura stara: »Fach III, Fascikel A, Nr. 20. Nie zdaje się on być bardzo ścisłym i wiernym. Przytem nie odróżniono kolorami zdjęcia części starych od części zaprojektowanych. Niema podpisów ani daty, lecz zdaje się być dziełem inżynieryi wojsk. austr. z czasu przeróbki około r. 1856. Na reprodukcyi mury nałożono farbą czarną, opuszczono mniej ważne szczegóły i zmieniono układ części rysunku. Do skali na sążnie wiedeńskie dodano dla porównania podziałkę na metry.

Tabl. 35. Wieża Złodziejska ok. r. 1875. Zdjęcia i projekt przebudowy. W posiadaniu Grona konserwatorów Galicyi zach. znajduje się kilka starych oryginalnych planów tej wieży. Jeden z nich na arkuszu prostokątn. papieru czerpanego grubego, wys. 0·615 m., szer. 0·925 m., zawiera rysunki wykonane tuszem i bardzo bladą akwarelą. U góry w środku tytuł: »Plan zur Adaptirung des Thurmes Nr. XVII am Krakauer Castell zu einem Pulverthurm«. W narożniku górnym prawym: »Plan Nr. 1«, pod czem na karteczce nalepionej sygnatura: »Fach III, Fascikel A, Nr. 14«. W narożniku dolnym lewym czytamy: »Rectificirt im Monate April 1875. Halbert Hptm«. Obok podziałka z objaśnieniem: »9''' = 1⁰ W. M.«. Drugi na tę samą skalę, na arkuszu prostokątnym papieru rysunkowego, wys. 0·63 m., szer. 0·96 m., wykonany jest tuszem i akwarelą w żywych barwach. U góry na środku tytuł: »Wasserthurm, beim Reconvaleszentenhause am Castell«. W narożniku prawym górnym na nalepionej karteczce sygnatura: »Fach III, Fascikel A, Nr. 15«. U dołu podpis taki sam jak na pierwszym z datą 1875 r. i dwie podziałki na sążnie wied., odnoszą się większa do planów wieży, drobniejsza do sytuacyi wieży i kilku sąsiednich budynków. Plany te służyły jak się zdaje do przeróbek wieży projektowanych w r. 1875 i około tego czasu wykonanych, budynek bowiem zgadza się dziś tak co do wyglądu jak co do wnętrza z niemi, zwłaszcza z planem drugim. Ale pierwszy może starszy i tylko w owym czasie sprawdzony, dokładniej przedstawia stan starej wieży. Na jednym rysunku przekroju zawiera zdjęcie popękanych murów górnej attyki, wyższej od krenelaży późniejszych również zaznaczonych; prócz tego na rzutach poziomych uwidoczniono na nim kształt dawnych otworów okien i części starych w nich murów przeznaczone na zburzenie. Nasza reprodukcya jest więc częściową kombinacyą obu planów. Z pierwszego wzięto rzuty poziome wieży z opuszczeniem górnej terasy i przekroje pionowe. Z drugiego zaś elewacyę fasady i sytuacyę wieży z kawałkiem starego muru obwodowego, która to sytuacya zapewne skopiowaną była z innego dawniejszego zdjęcia, a tylko wrysowano na niej kontury »Rekonvaleszentenhausu«, zbudowanego w r. 1861 po zburzeniu tego muru obwodowego. Na reprodukcyi założono czarną farbą mury pierwotne wieży, dwoma zaś rodzajami kreskowania odróżniono mury stare przeznaczone na zburzenie od murów nowych projektowanych w czasie robienia planu.

Tabl. 36. 1) Plany Psałteryi z r. 1853. Jest to reprodukcya z kalki, wys. ok. 0·37 m., szer. ok. 0·50 m., znajdującej się w Archiwum aktów dawn. m. Krakowa i pochodzącej podobno z Archiwum Senackiego. Są na niej odrysowane 3 rzuty poziome (piwnice, dół i I piętro) oraz przekrój pionowy. U góry na kalce napis: *Plan domu pod l. 139 w dziedzińcu zamkowym położony* (sic), *do XX. Wikaryuszów zamkowych należący*. U dołu: *Kraków dnia 30 Kwietnia 1853 roku*. Pod rysunkami położono dwie różne skale: jedna z dopiskiem: *Do planów* i *4''' = 1⁰* mierzy 1 + 20 *sążni wied.* Na niej 20⁰ = 0·18 m.; druga: *do przekroju* mierzy 1 + 8 *sążni wied.* Na niej 8⁰ = 0·14 m. Zaznaczono przy niej mylnie *4''' = 1⁰*, gdyż właściwie powinno być *8''' = 1⁰*.

2) Sytuacya zachodniej części Wawelu z r. 1844. Oryginał w Aktach Senackich Archiwum aktów dawnych m. Krakowa, fasc. 46 z r. 1854 zatytułowany »Zamek krak.«. Karta zżółkłego papieru rysunkowego prostokątna, wys. 0.475 m., szer. 0·45 m., akwarela w kilku barwach; kościół katedralny i niektóre domy zakolorowane fioletowo (Nr. 137 Borek, 139 Psałterya, 143 (na północ od Psałteryi), 149, 150, 151, 152, 153, 159, 160), inne bladolila (136, 144, 145, 147, 146, 148, 154, 155 i gród naprzeciw południowej fasady katedry); inne blado różowo (133, 134, 135, 141), wreszcie ciemno różowo (156, 157, 158). Mury i wieże obronne obwodowe zakolorowano ciemno szaro, tylko wieża »Kobieca« między Tęczyńską a Szlachecką blado różowo; podobnie brama pierwsza zamkowa poniżej wieży Zegarowej katedr. z dwoma wieżami i bastyonem okrągłym. Niektóre ogrody zielono. Ołówkiem wrysowano niektóre kontury rzutu poziomego domów i szrafowania parcel (Nr. 131 Gród, 133 Rapsztyn, 134, 135, 136, 138,

146, 147, 154, 155, 161, 162, 163). Przy narożniku górnym lewym tytuł: »Plan sytuacyjny, okazujący dawne zabudowania już poburzone na Zamku krakowskim«. Budynki kreskowane są poburzone, kolory fioletowe oznaczają budynki duchowne, czerwone — rządowe. Przy prawym brzegu legenda:

1) Prebenda SS. Angelorum, wedle książek gruntowych Nr. 155 zaymuie powierz. 98°.

2) Nr. 142 XX. Spowiedników 142°.

3) Nr. 148. Szkoła początkowa 78°.

4) Kościół z cmentarzem ś. Jerzego i Nr. 146 Altarystów (pomiary długości i szerokości 3 parcel) 207° 5′.

5) Kościół ś. Michała i Nr. 136 (pomiary 4 parcel) 180°

$\overline{643° \ 5'}$

Blisko narożnika prawego dolnego podpisy: »Nr. $\frac{1631}{842}$ DOB. W odz. Bud. w. m. Krak. d. 22 maja 1844. Kremer, Dyr. Bud. Majewski A. B.« U dołu blisko środka podziałka 10 + 40 sąż. wied. Na niektórych parcelach widzimy podpisy atramentem zrobione: przy Nrze 136 »kościół ś. Michała«, przy Nrze 146 »kościół ś. Jerzego«, przy Nrze 138 »Sztachety«, przy Nrze 142 »XX. Spowiedników«, przy Nrze 148 »Szkoła początkowa«, przy Nrze 155 »Prebenda SS. Angelorum«, przy Nrach 155—158 »Gmach Seminaryum zwany«. Inne podpisy i pomiary dodano ołówkiem, i te nie wyszły na reprodukcyi (przy Nrze 135 »Granowska« 192°□, na Nrze 137 (dom Borka) 112°□, na Nrze 139 (Psałterya) 270°□, na Nrze 142 76°□ »Dom narodowy«, na Nrach 144, 145, 147 »Altarystów«, na Nrze 155 98°□.

Plan ten dołączony jest do protokołu z r. 1844 o stosunkach własności budynków księżych na Wawelu, gdzie między innemi powiedziano, że Nr. 155 jest plac domu po upadłem Zgrom. przy grobie ś. Stanisława, pod tytułem prebendy »SS. Angelorum« — Nr. 142 plac domu po upadłem Zgromadzeniu XX. Spowiedników już dawniej przeszedł na własność Rządu — Nr. 148 był placem domu Szkoły początkowej parafialnej — Nr. 146 plac z domu wraz z placem z pod kościoła ś. Jerzego i cmentarza obejmuje 207°□ 5′ — Nr. 136 plac z pod kościółka ś. Michała wynosi 118°□ — Nr. 137 realność pustką stojąca może być restaurowaną.

W dodanych w tym fascykule aktach pismo z r. 1845, w którem czytamy, że Nra 144, 145 de facto są w posiadaniu XX. Psałterzystów, a w hipotece Nra 137, 143, 147, 149—153 zapisano na XX. Wikaryuszów, Nr. 139 na Psałterzystów, Nra 156, 157 na Misyonarzy utrzymujących Seminaryum, Nra 158, 159 na Mansyonarzy i Rorantystów.

Tabl. 37. Widok Wawelu z obrazu znajdującego się w zakrystyi kościoła Bożego Ciała w Krakowie, jako jeden z kilkunastu panneaux wprawionych w drewnianą okładkę ścian nad niskiemi szafami na paramenta. Jest on 3-cim w szeregu, licząc od drzwi do prezbiteryum kościoła. Malowany olejno na płótnie, mierzy w świetle 1·17 m. wysokości, a 0·76 m. szer. Koloryt blady, jasny, w którym przeważa kolor zielony lub zielonkawy. Nawet niebo jest jasno zielone, znać wskutek przemiany materyału farby. Całość obrazu przedstawia procesyę z Najśw. Sakramentem idącą od Stradomia w bramę Grodzką, koło której są dawne mury miejskie, a za nimi widać kilka kościołów krak. Najbardziej na prawo kościół ś. Piotra. Na lewo zaś na bliższym planie zabudowania przypominające kościół Bernardynów, z murem swoim dawnym obwodowym i bramą w nim ozdobioną posągami, wyżej na dalszym planie Wawel widziany od wschodu. O ile peizaż i postaci ludzkie są wcale dobrze malowane, o tyle architektura jest oddaną nieudolnie, choć znać usiłowanie przedstawienia wiernego przedmiotów. U dołu obrazu popryskanego i poplamionego wymalowany czarno kapitalikami podpis w dwóch wierszach:

Luce revelatus post intervalla dierum
Templa Vavelana hinc fertur ad alta Deus.

O pochodzeniu obrazu poucza zapiska skopiowana przez X. Błachuta z jakiegoś pamiętnika X. Kazimierza Piotra Studentowicza († w Krakowie 1870), który ma się w rękopisie znajdować w bibliotece miejscowej. Jest tam mowa o zasługach X. Sebastyana Kwiatkowskiego, przełożonego jener. Zgromadzenia XX. Kan. regul. Lateraneńskich w Krakowie i w Polsce. Powiedziano tam, że »jemu przypisać należy teraźniejszą budowę zakrystyi i skarbca«, co ma zapewne znaczyć, że on sprawił wewnętrzną ozdobę ich i urządzenie, a więc prawdopodobnie szafy i buazeryę z obrazami. Zaraz dalej czytamy: »Obrazy w zakrystyi pierwsze trzy od drzwi do kościoła mają być pędzla Janowskiego, który blado i obumarło malował, reszta zaś pędzla Stachowicza«. Ksiądz Kwiatkowski według innych zapisek Zgromadzenia był przełożonym krak. w latach 1778—1814 i w tym roku umarł. Zatem urządzenie zakrystyi a może i obrazy z tego pochodzą czasu, co stylowo rzecz sądząc jest możliwem. Było dwóch malarzy Janowskich: Mikołaj Krakowianin żył w drugiej połowie XVIII w. i malował wiele obrazów do kościołów krak. Bratem jego był Walenty Janowski, równie malarz obrazów do kościołów krak. (Słownik Rastawieckiego). O obrazach jego u Bożego Ciała nie znajdujemy wzmianki w literaturze. Ten obraz jego zawiera jedyny znany nam widok Wawelu od wschodu, pochodzący z drugiej połowy XVIII w.

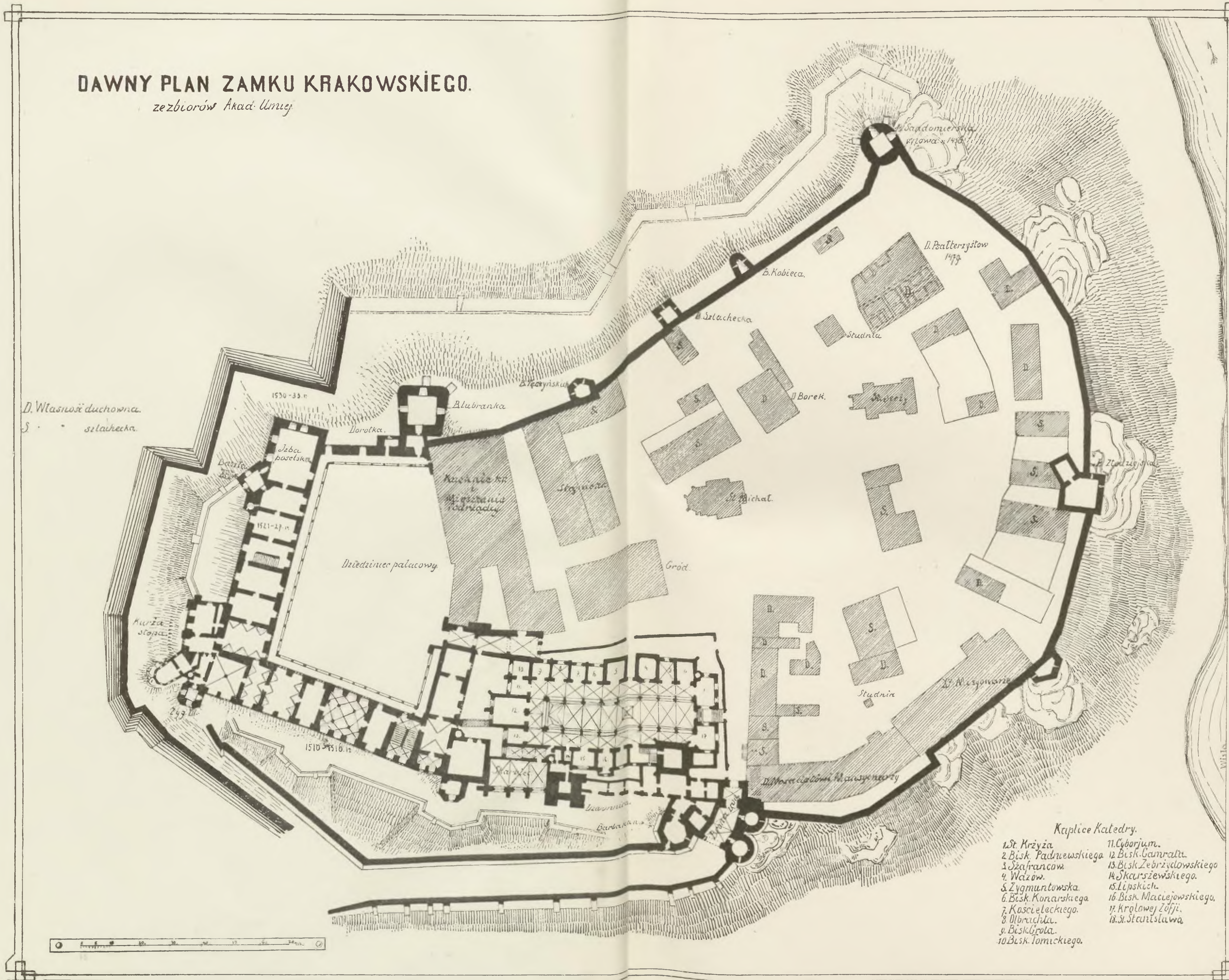
Tabl. 38. Głowy ze stropu izby Poselskiej. W pałacu król. na Wawelu znajdowała się na II piętrze, w samym południowym końcu skrzydła wschodniego, sala narożna wielka, zwana izbą Poselską, a także izbą »pod Głowami« lub »izbą Główną« od tego, że w kasetonach czyli skrzyńcach stropu jej wprawione były głowy ludzkie z drzewa rzeźbione. Strop ten pochodził z pierwszej jeszcze połowy XVI w. W pierwszej ćwierci XIX w. ozdoba ta zniknęła w zupełności, zdaje się jeszcze za pierwszej okupacyi austryackiej, więc przed r. 1809 (patrz Wawel, tom I, str. 386—387). Ze 190 przeszło głów rzeźbionych obecnie w Krakowie jest tylko 11, i to w dwóch partyach na dwóch odrębnych miejscach. Tych fotografie łatwo było dostać. Oprócz nich mieliśmy wiadomość o 28 innych głowach znajdujących się w Muzeum Rumiancowa w Moskwie. Wszelkie starania o uzyskanie ich fotografii lub odlewów były daremne. Lecz w r. 1907 pismo peryodyczne

rosyjskie *Złotoje runo* w zeszycie 11—12 zamieściło 15 reprodukcyi w dużych rozmiarach głów rzeźbionych, które, jak czytamy w dodanym artykule objaśniającym, pochodzić mają »z sali Senatorskiej zamku krak«. Nie można wątpić, że są to głowy z izby Poselskiej; ona jedna na Zamku miała taką ozdobę, zresztą porównanie z 11 zachowanemi w Krakowie wskazuje niezaprzeczone podobieństwo epoki stylowej i charakterystyki. W tych 15 reprodukcyach przedstawiono tylko 13 głów, bo dwie z nich powtarzają się w inny sposób oddane. Tak więc udało nam się do 11 fotografii głów krakowskich dołączyć 13 reprodukcyj głów petersburskich. Uzyskane w ten sposób podobizny 24 głów ułożyliśmy na tablicy tak, by zbiór ich dawał niejakie wyobrażenie o kawałku przynajmniej stropu; wyobrażenie jedynie przybliżone, bo ani nie wiemy, jaki był kształt i wygląd kasetonów, ani głowy nie były fotografowane w położeniu tem, w jakiem niegdyś widziało się je w suficie, ani fotografie robione w różnych czasach i na różnych miejscach nie mogły głów tych wszystkich odtworzyć na jedną skalę. Być więc bardzo może, iż jedne wypadły za wielkie, drugie stosunkowo za małe. W naturze miały być mniej więcej naturalnej wielkości. Lecz już na kilkunastu będących w Krakowie, przekonać się możemy, iż nie były wcale równej wielkości, owszem zachodzą między niemi znaczne różnice. Różnice są nietylko co do skali, ale i co do roboty. Niektóre każą się domyślać dłuta prawdziwie artystycznego, drugie choć są zajmujące, mają cechy roboty grubszej. Są między niemi typy charakterystyczne, czasem karykaturalne, są zapewne i typy portretowe, realizmu i prawdy pełne. Tak np. Nr. 5 przedstawia głowę uderzająco zbliżoną do typu Habsburgów XVI w. Można w niej dopatrzeć się wprost podobieństwa do teścia Zygmunta Augusta, cesarza Ferdynanda I, a jeszcze bardziej do córki jego, a siostry dwóch z kolei żon Zygmunta Augusta, arcyksiężniczek austr., Magdaleny, zmarłej w stanie panieńskim (patrz portrety tych dwóch osobistości: Wawel, tom I, str. 322 i 323). Nra 3, 4, 5, 19, 23, 24 przedstawiają głowy znajdujące się na »Szlaku« w pałacu hr. Stanisława Tarnowskiego w Krakowie; Nra 8, 9, 11, 13, 17, głowy z domu Matejki w Krakowie; pozostałe zaś numera, głowy z Muzeum Rumiancowa w Moskwie.

Tabl. 39—74 są zmniejszoną reprodukcyą szczegółowych zdjęć architektonicznych i pomiarów pałacu król. na Wawelu dokonanych w latach 1880—1882 przez śp. Tomasza Prylińskiego (patrz: Wawel, tom I, str. 402). Praca to obejmująca 60 olbrzymiego formatu tablic rysunkowych (i wiele fotografij), bardzo drobiazgowa, przedmiot niemal wyczerpująca, owoc olbrzymiej cierpliwości i uzdolnienia artystycznego. Teka Prylińskiego, będąca własnością monarchy, a na czas restauracyi Wawelu wypożyczona Wydziałowi krajowemu gal. i oddana do użytku kierownictwa restauracyi, prócz zdjęć, zawiera także projekty restauracyi, których nie uwzględniliśmy w niniejszej monografii historycznej. Zdjęcia robione były na podstawie mozolnych badań na miejscu; rysunki i dołączone do nich fotografie obejmują szczegóły, które albo później zaginęły, albo też chwilowo odsłonięte, później zamurowane zostały, tak, że dotychczas przy badaniach podjętych na nowo przez kierownictwo restauracyi odnaleźć się nie dały. Mimo to stwierdzić należy, że zaszły także w owej pracy niektóre braki ścisłości, okolicznościami usprawiedliwione. Prylińskiemu całego gmachu do rozporządzenia nie dano, tylko w miarę postępu badań opróżniano częściowo i kolejno jego partye, czasem po kilka izb zaledwie. Resztę zajmowało wojsko. Nadto ograniczano czas robienia zdjęć terminami, w których obowiązany był ustępować napowrót miejsca wojsku, a odsłonięte partye murów musiał przed tem na nowo tynkować. Wynikło stąd skrępowanie i pośpiech, które połączone z absolutną niemożnością powrócenia do przedmiotów raz zbadanych, dla skontrolowania dokładności zdjęć, lub porównania ze szczegółami później odkrytymi, aż nadto tłomaczą pewne pomyłki i niedokładności, jakie w tem dziele ścisła kontrola dziś może wykazać, sumienności pracy zresztą nie uwłaczające.

Tablice Prylińskiego mieszczą ogromną liczbę zdjęć, gdy na jednej nieraz znajduje się 5, 8 i więcej rysunków. Zrobiliśmy wybór tylko najważniejszych, inaczej dzieło niniejsze urosłoby do niesłychanych rozmiarów. Reprodukcya natrafiła na nieprzewidziane trudności. Oryginały nie dały się fotografować. Pomijając olbrzymi format, oprawę i ciężar teki, co uniemożliwiało niemal manipulacyę — zdjęcia rysowane są przeważnie ołówkiem, nadzwyczaj cienkim i już dziś nieco startym. A skala rysunków jest przytem bardzo wielka. Od $^1/_{100}$ dochodzi często do $^1/_{10}$, $^1/_2$ a nawet $^1/_1$ w drobniejszych szczegółach. Wynikła stąd konieczność tak znacznego zmniejszania, że kreski ołówkowe byłyby całkiem zniknęły w reprodukcyi fotograficznej. Okazała się więc konieczność zastąpienia rysunków oryginalnych kalkami z nich robionemi tuszem i grubemi kreskami, przyczem nieraz jakiś drobny szczegółik ornamentacyi z fizycznej konieczności został opuszczony. Te kalki dopiero posłużyły do reprodukcyi fotograficznej i następnie cynkograficznej.

Wyjaśnienie powyższe uważaliśmy za niezbędne dla uniknienia nieporozumień i zarzutów.

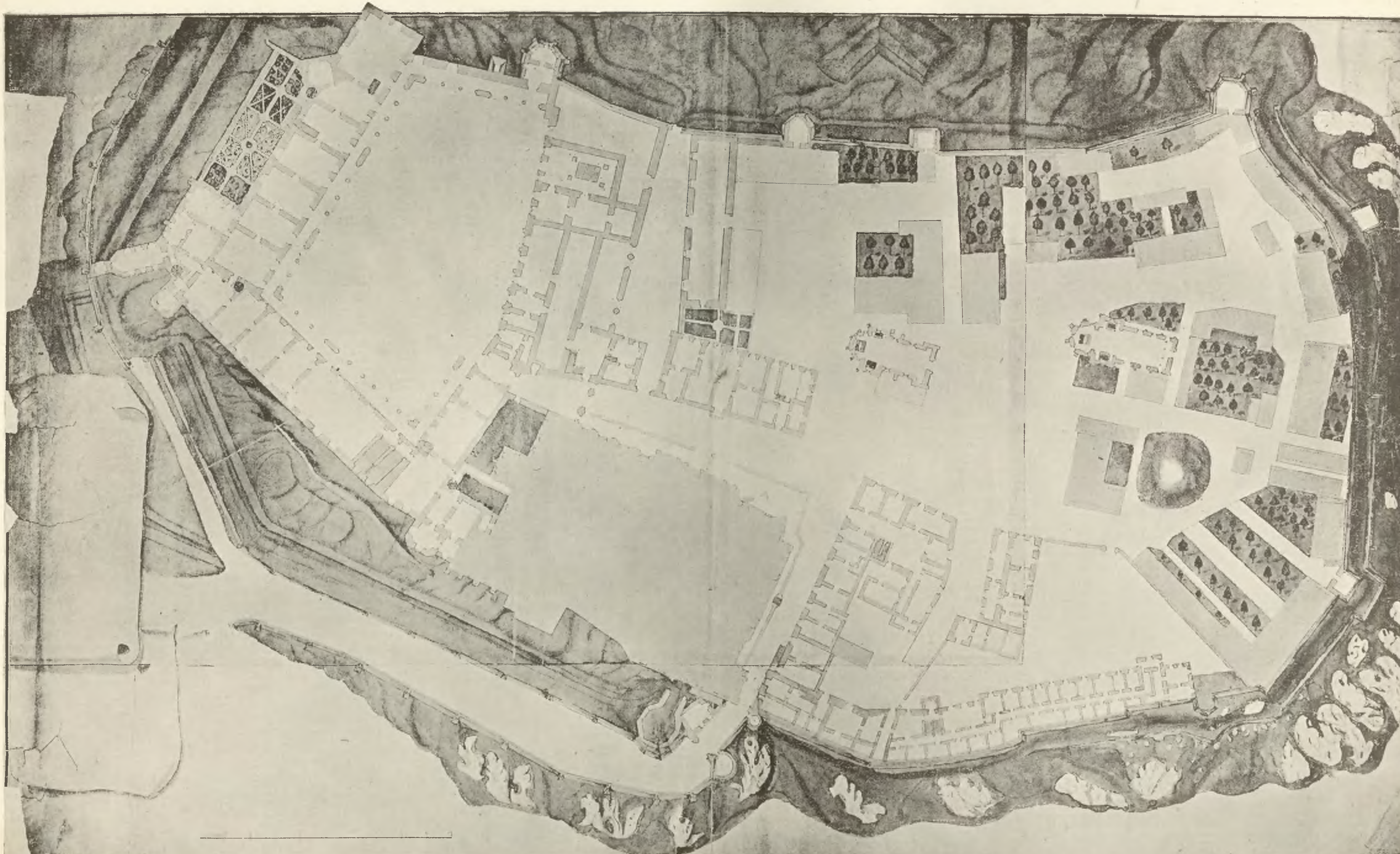
Tablica 1.

Stary plan sytuacyjny Wawelu, znany jedynie z broszury Łuszczkiewicza. Trzy epoki sztuki na zamku krak. Rzuty poziome budynków są częściowo brane z parteru, częściowo z I. i II. piętra. Dopiski, poprawki i skala metrowa mają się być dodatkiem Łuszczkiewicza.

Tablica 2.

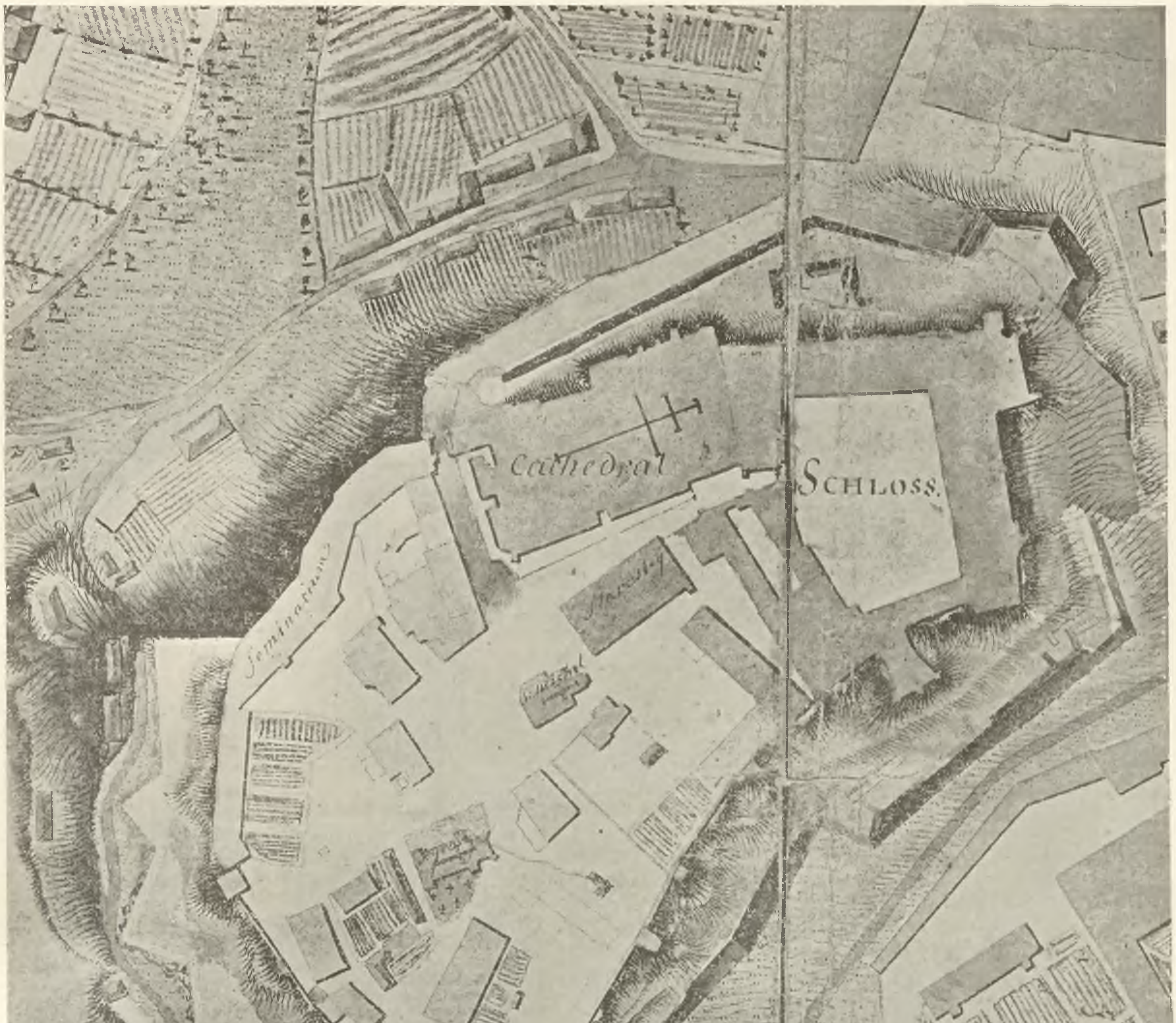
Plan sytuacyjny Wawelu z XVIII w. Oryginał ze zbiorów ś. p. Prylińskiego jest obecnie własnością biura restaur. zamku na Wawelu. Rzut poziomy budynków jest brany częściowo z parteru, częściowo z I. i II. piętra.

Tablica 3.
Plan sytuacyjny Wawelu z czasów Augusta II. Własność Archiwum państwowego w Dreźnie. Rzuty poziome budynków brane są częściowo z parteru, częściowo z I. i II. piętra.

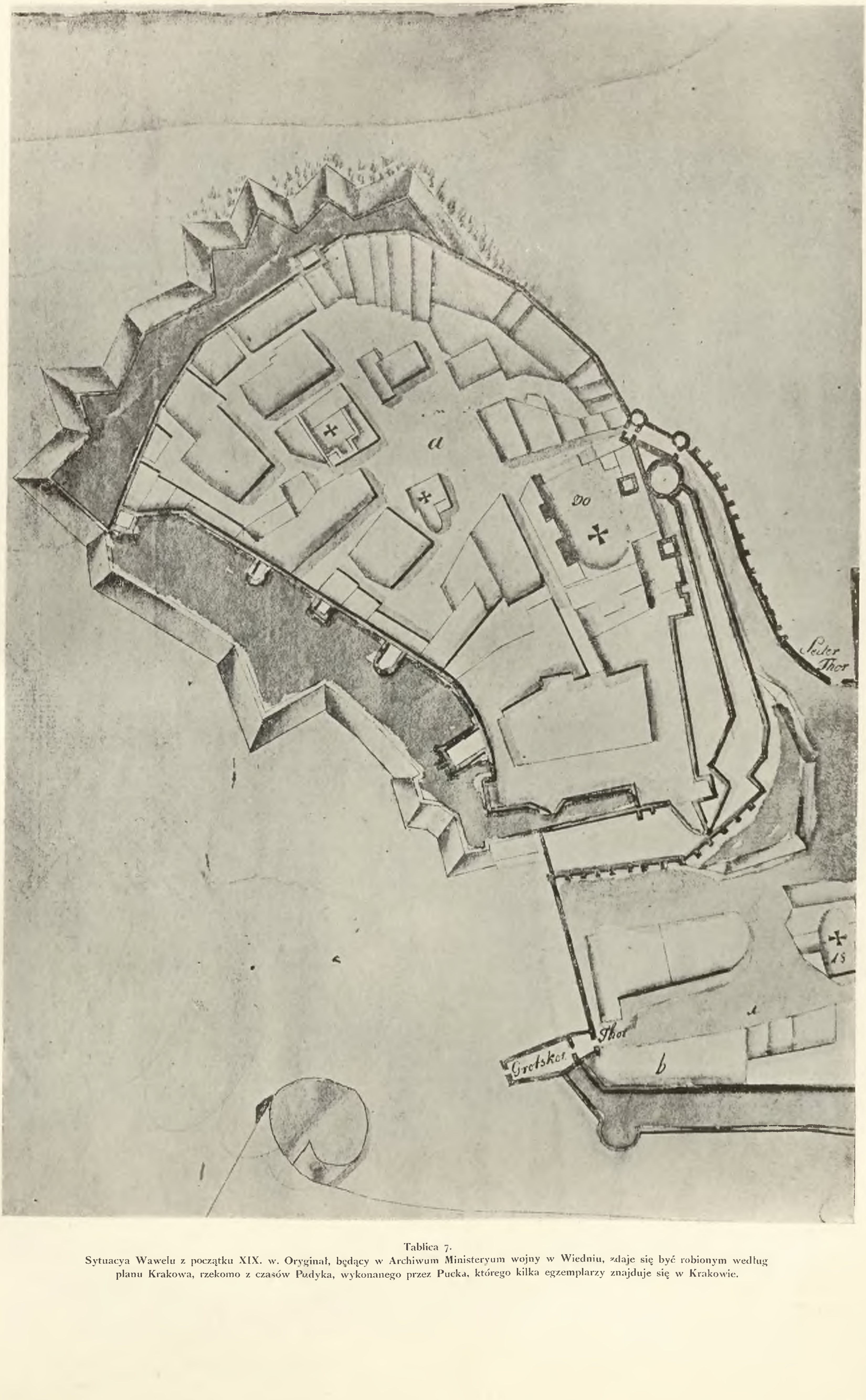
Tablica 4.
Sytuacya Wawelu z drugiej połowy XVIII w. Oryginał ze zbiorów ś. p. Prylińskiego jest własnością biura restauracyi zamku na Wawelu.

Tablica 5.
Sytuacya Wawelu z wielkiego planu Krakowa z r. 1796 przez Chavanne i Mosano, znajdującego się w Dyrekcyi inżynieryi wojskowej w Krakowie.

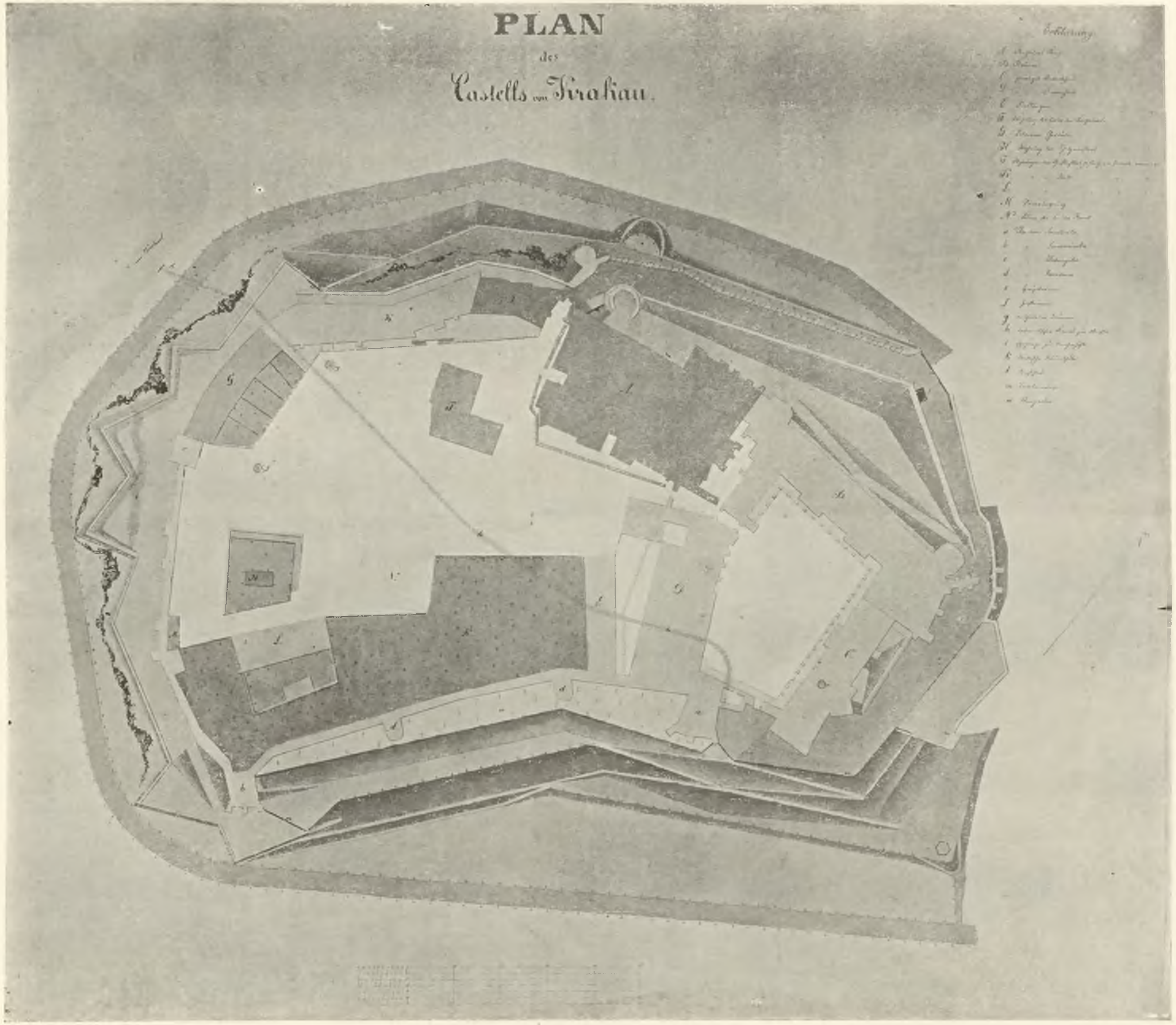

Tablica 6.
Sytuacya Wawelu z r. 1796, wykonana przez Förstla. Własność Archiwum Ministeryum wojny w Wiedniu.

Tablica 7.

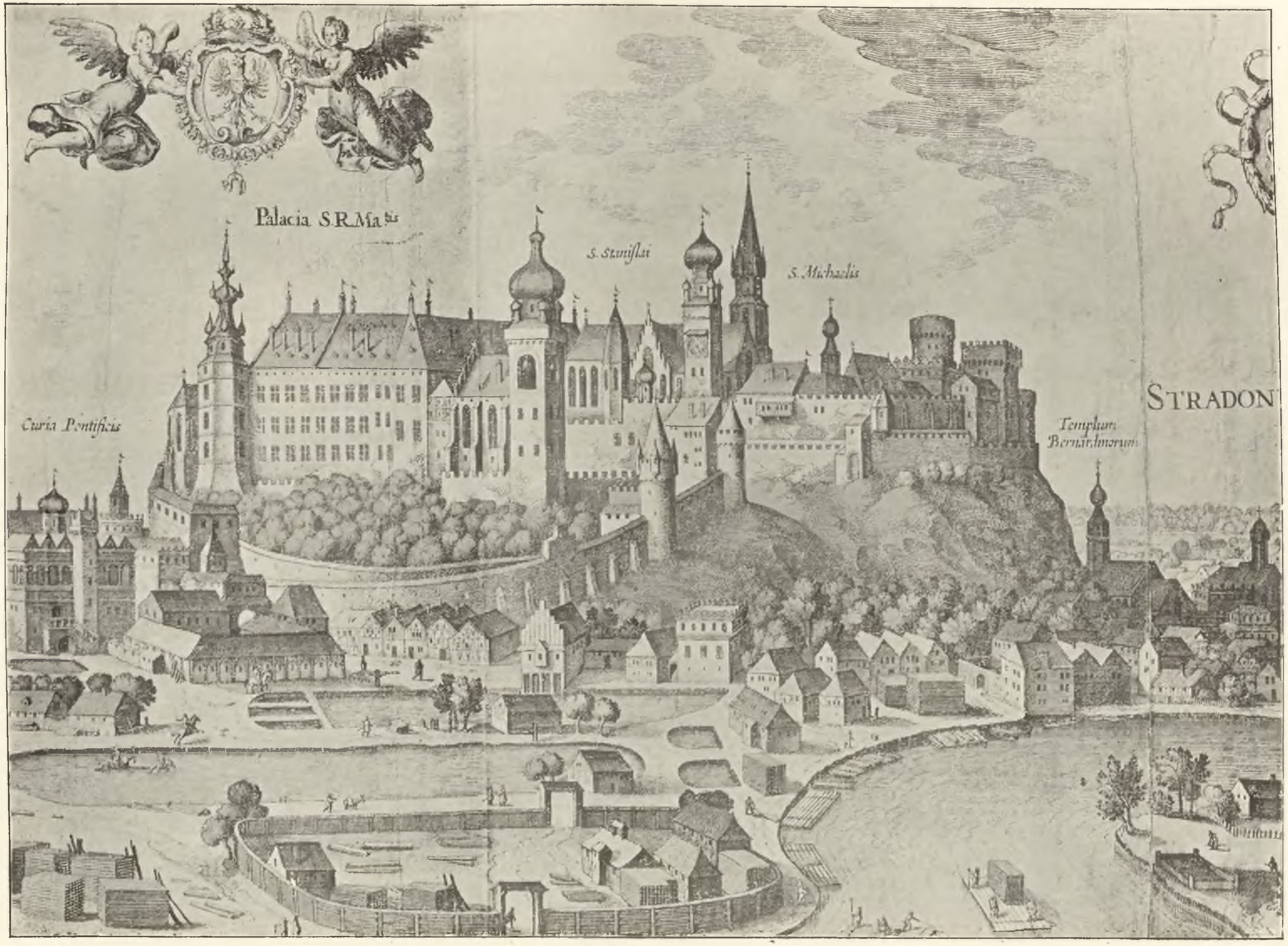
Sytuacya Wawelu z początku XIX. w. Oryginał, będący w Archiwum Ministeryum wojny w Wiedniu, zdaje się być robionym według planu Krakowa, rzekomo z czasów Pudyka, wykonanego przez Pucka, którego kilka egzemplarzy znajduje się w Krakowie.

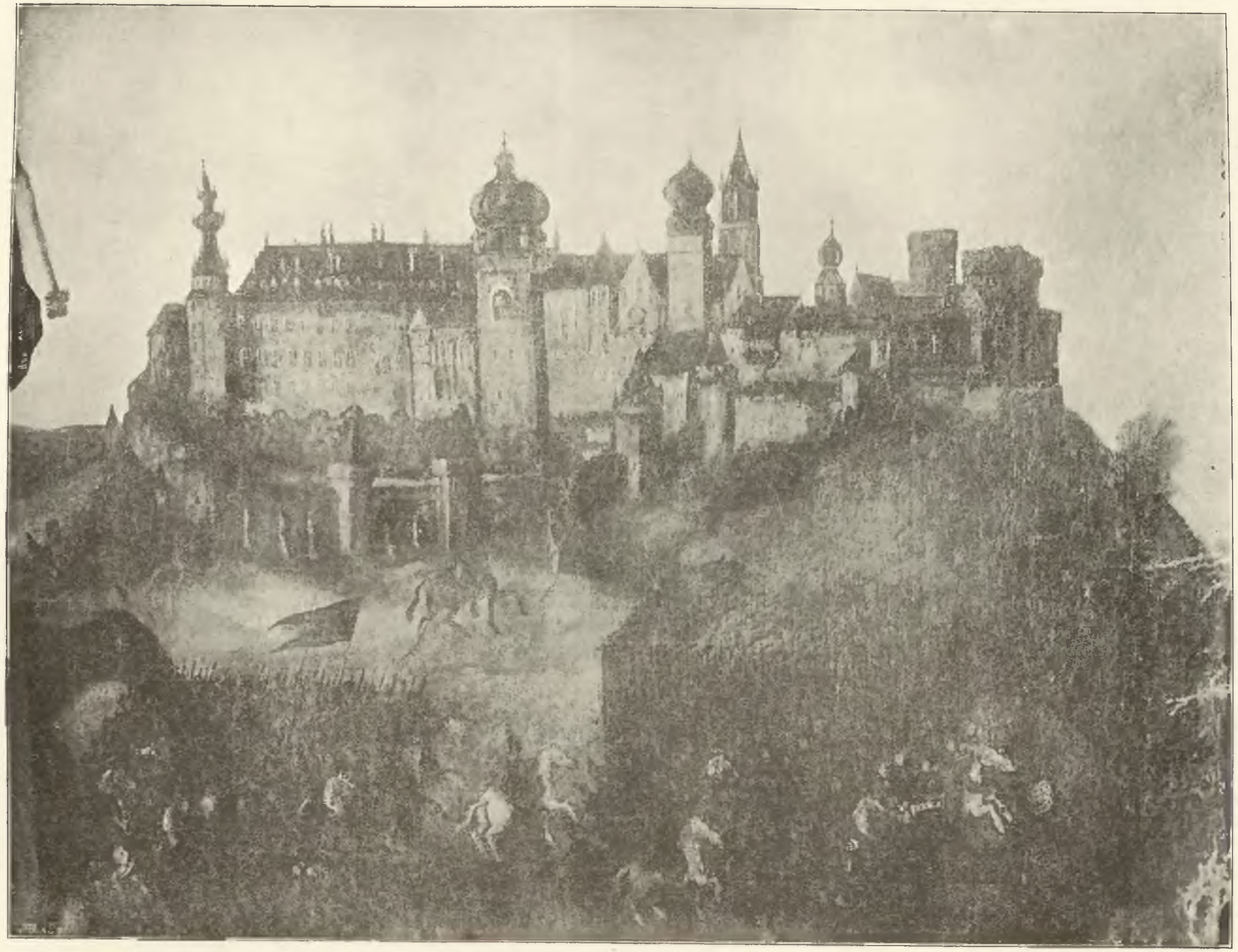
Tablica 8.
Sytuacya Wawelu z r. 1846, wykonana przez Weldena. Archiwum Ministerstwa wojny w Wiedniu.

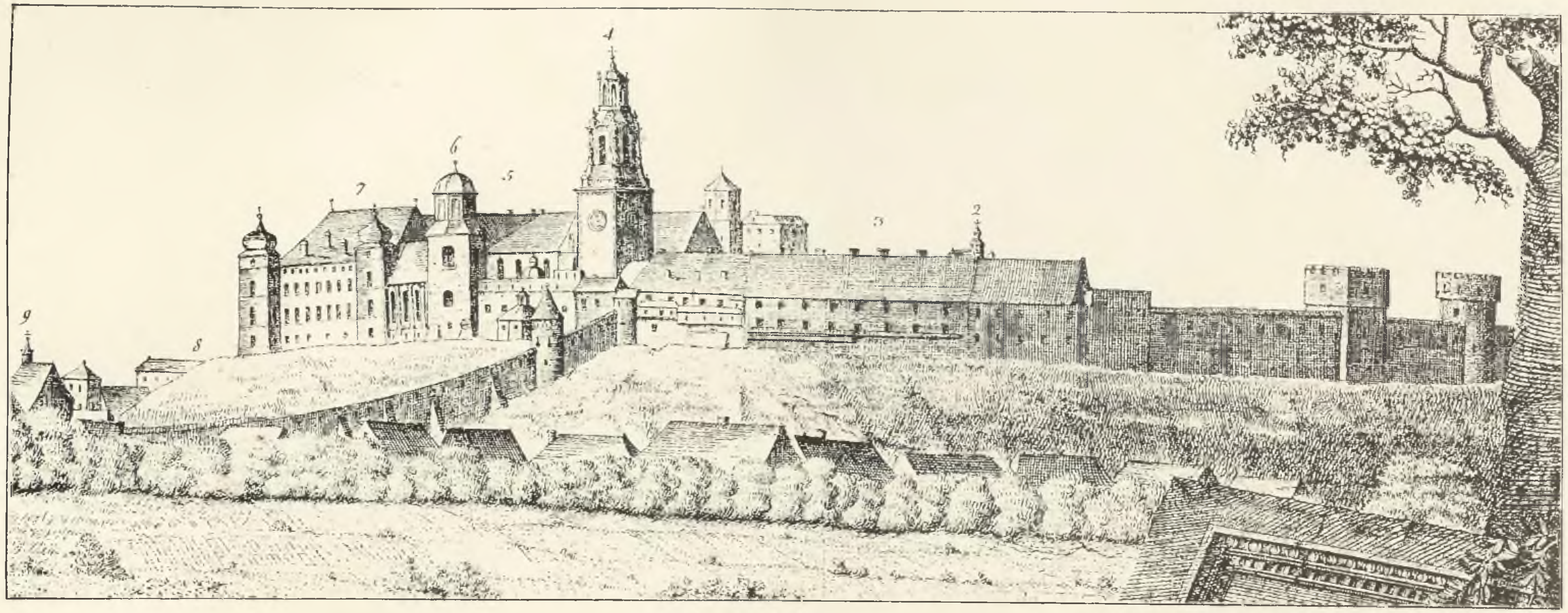
Tablica 9.
Sytuacya Wawelu z r. 1848. Akta senackie w Archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

Tablica 10.
Widok Wawelu od północnego zachodu z wielkiego miedziorytu z widokiem Krakowa Meriana i Visschera de Jonghe z lat 1602—1617.
Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie.

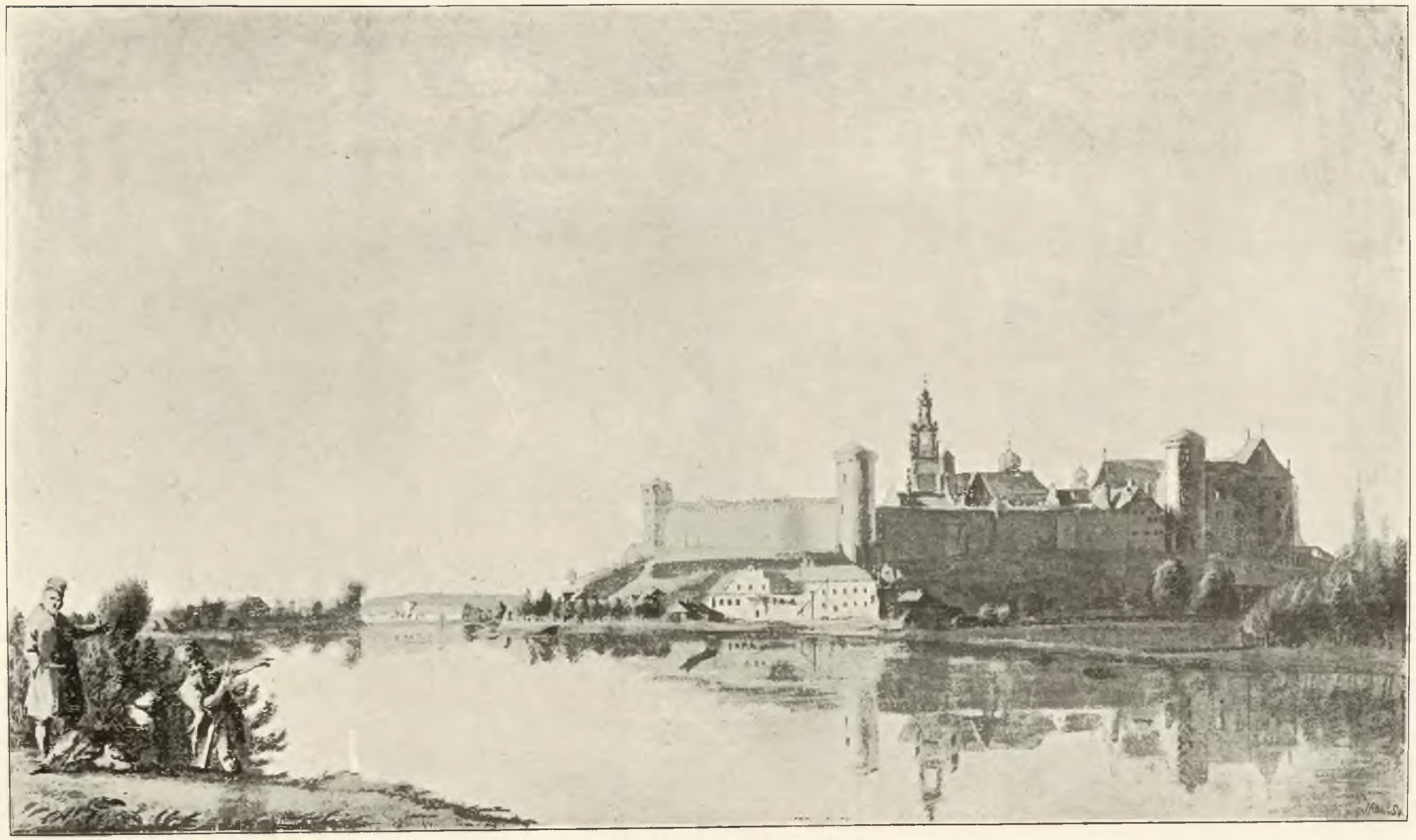

Tablica 11.
Widok Wawelu od północnego zachodu ze starego obrazu olejnego w Suchej z portretem konnym Władysława IV.

Tablica 12.

Widok Wawelu od północnego zachodu. Z widoku Krakowa, rysowanego piórkiem u spodu wielkiego planu Krakowa z r. 1785. Własność wielkiego sztabu głównego w Berlinie.

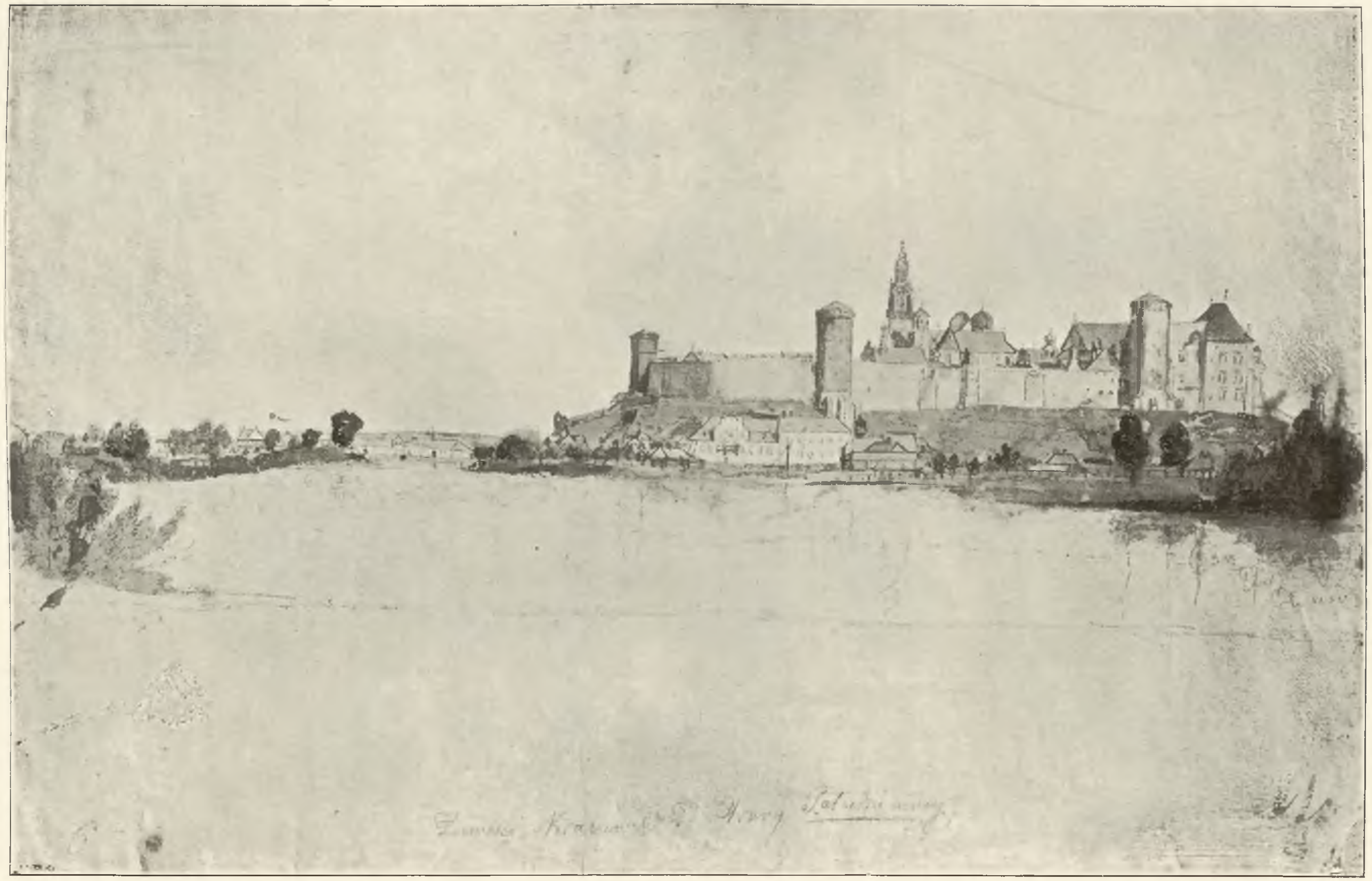

Rysowany podług Natury przez Jerzego Głogowskiego R. 1803

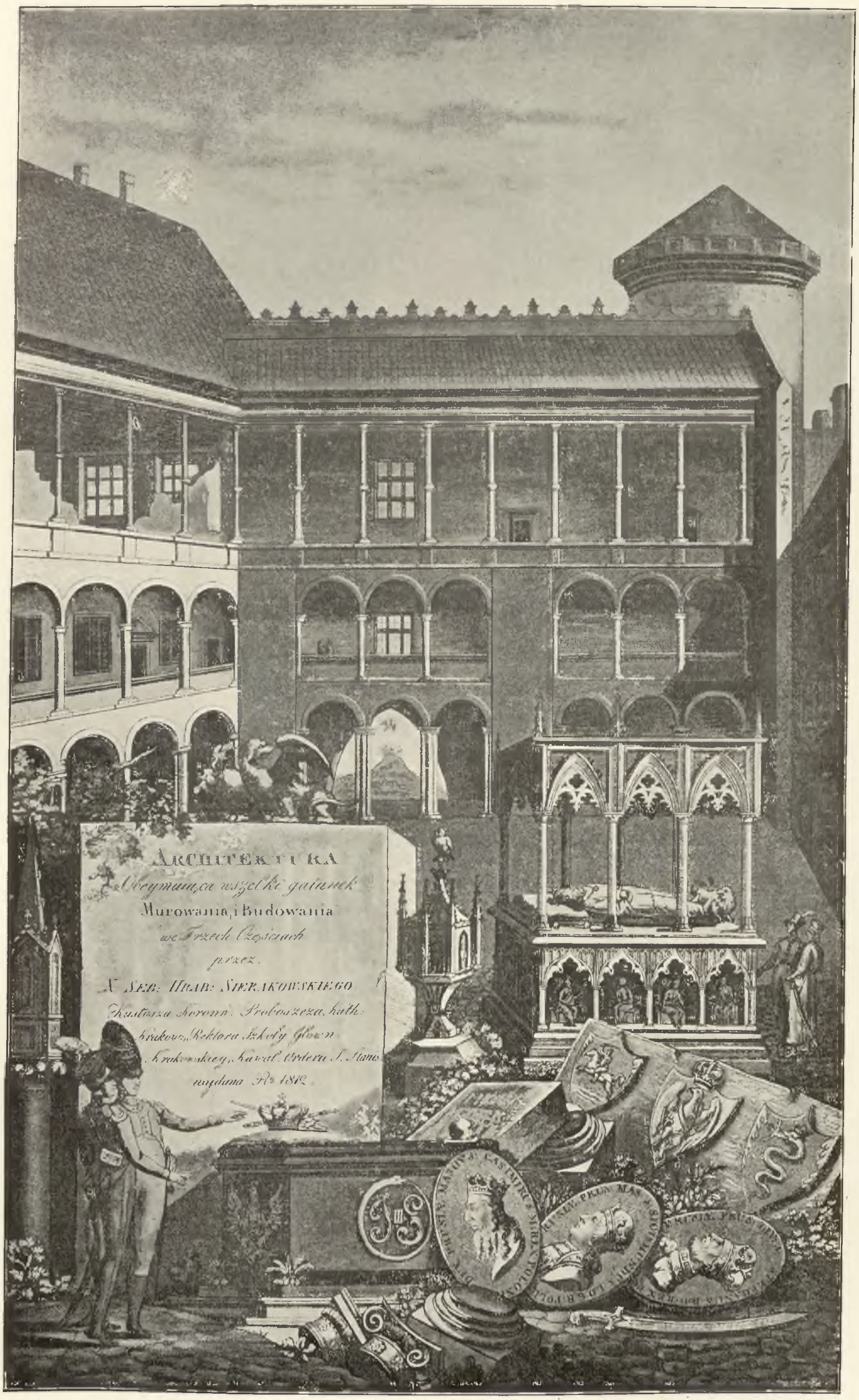
Widok Zamku Krakowskiego.

Tablica 13.

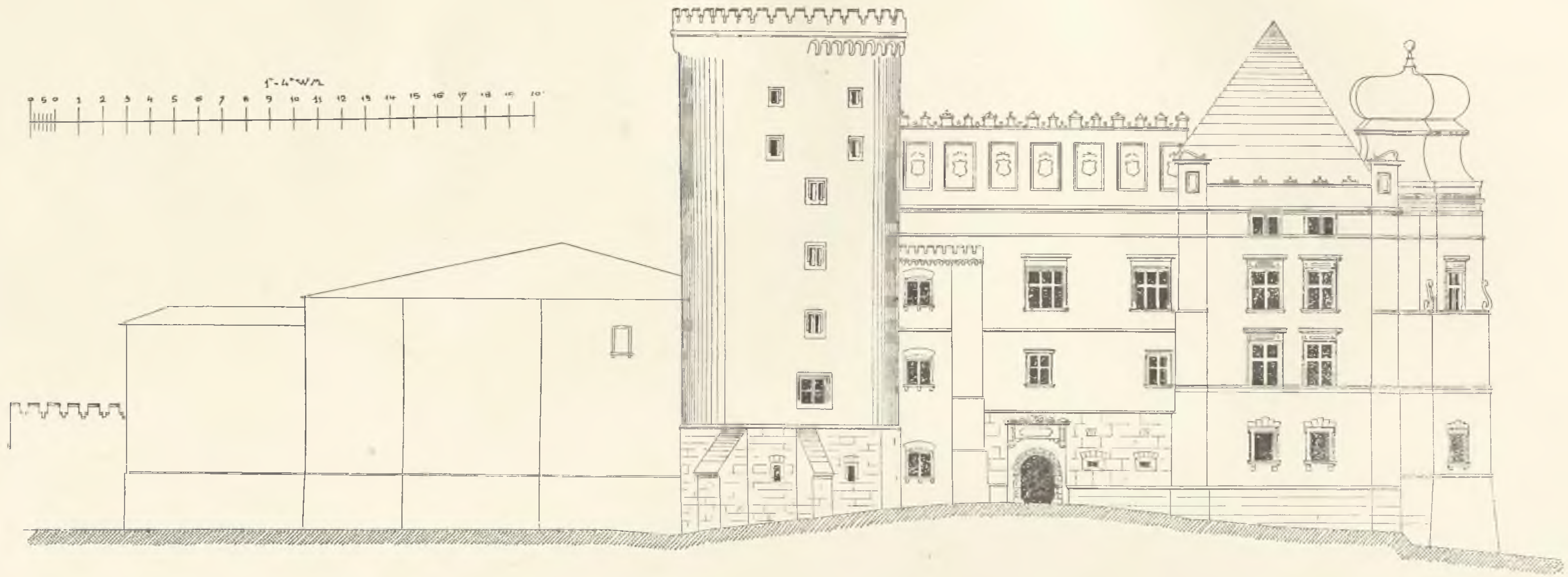
Głogowskiego widok Wawelu z za Wisły od południowego zachodu. Ze zbioru Pawlikowskich we Lwowie.

Tablica 14.
Widok Wawelu od południowego zachodu z za Wisły, podobny do poprzedniego widoku Głowackiego lecz z innem oświetleniem.
Akwarela niedokończona w zbiorze Pawlikowskich we Lwowie.

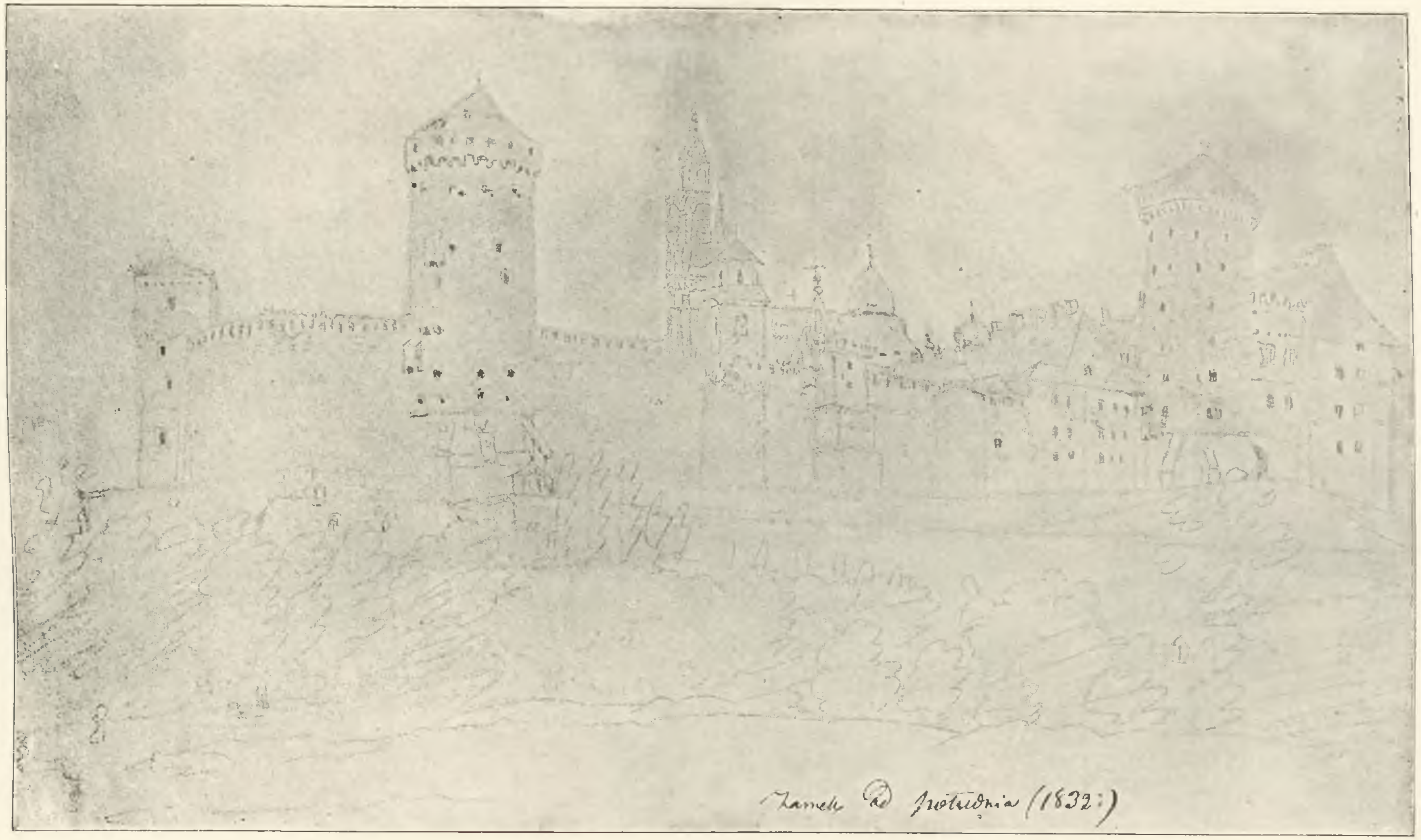
Tablica 15.
Widok wnętrza dziedzińca arkad. Zamku krak. z pocz. XIX. w. z fantastycznymi i alegorycznymi dodatkami.
Litografia według rys. Michała Stachowicza, stanowiąca kartę tytułową dzieła Architektura X. Sebastyana Sierakowskiego wydanego w r. 1812.

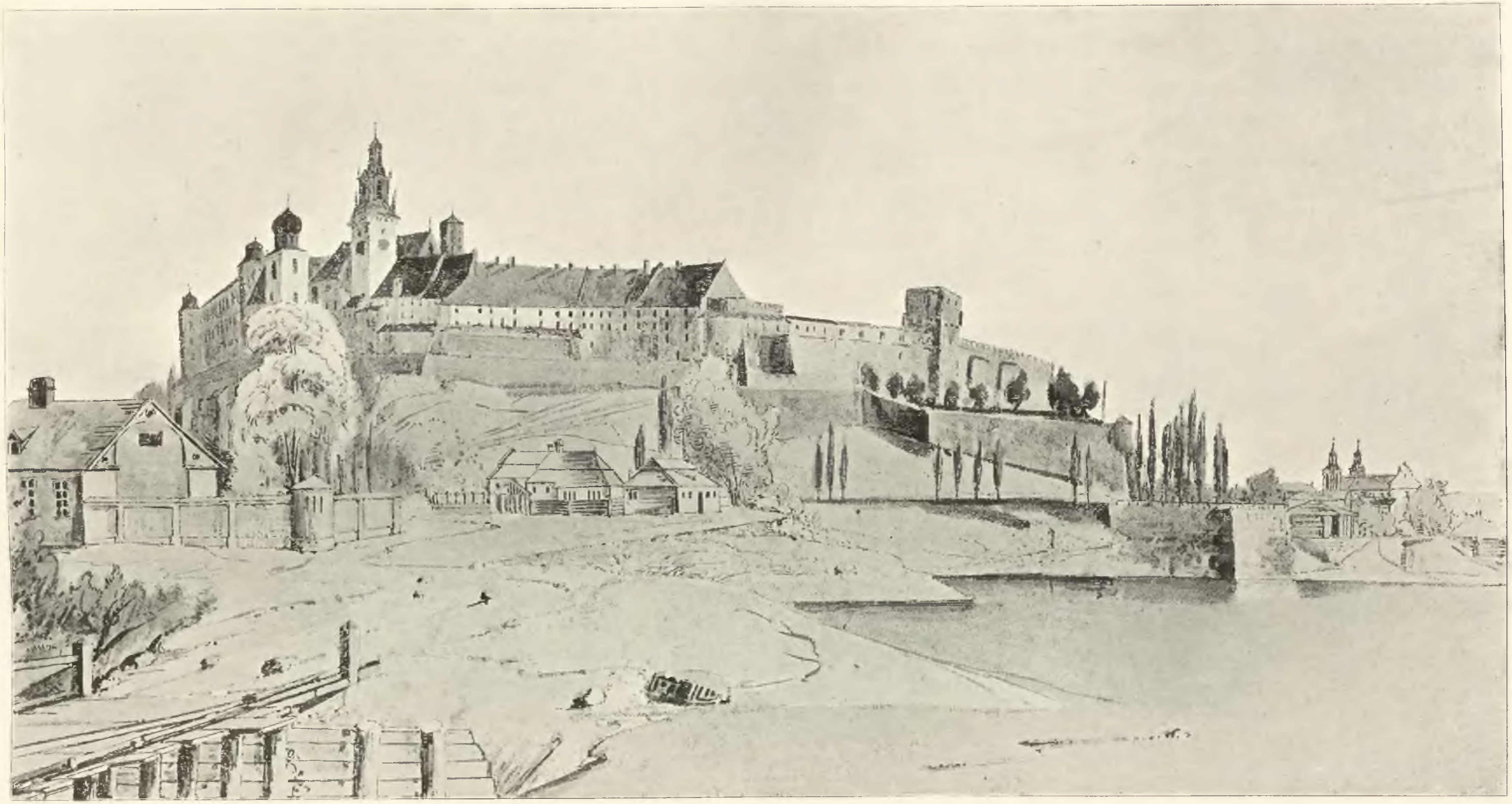

Tablica 16.

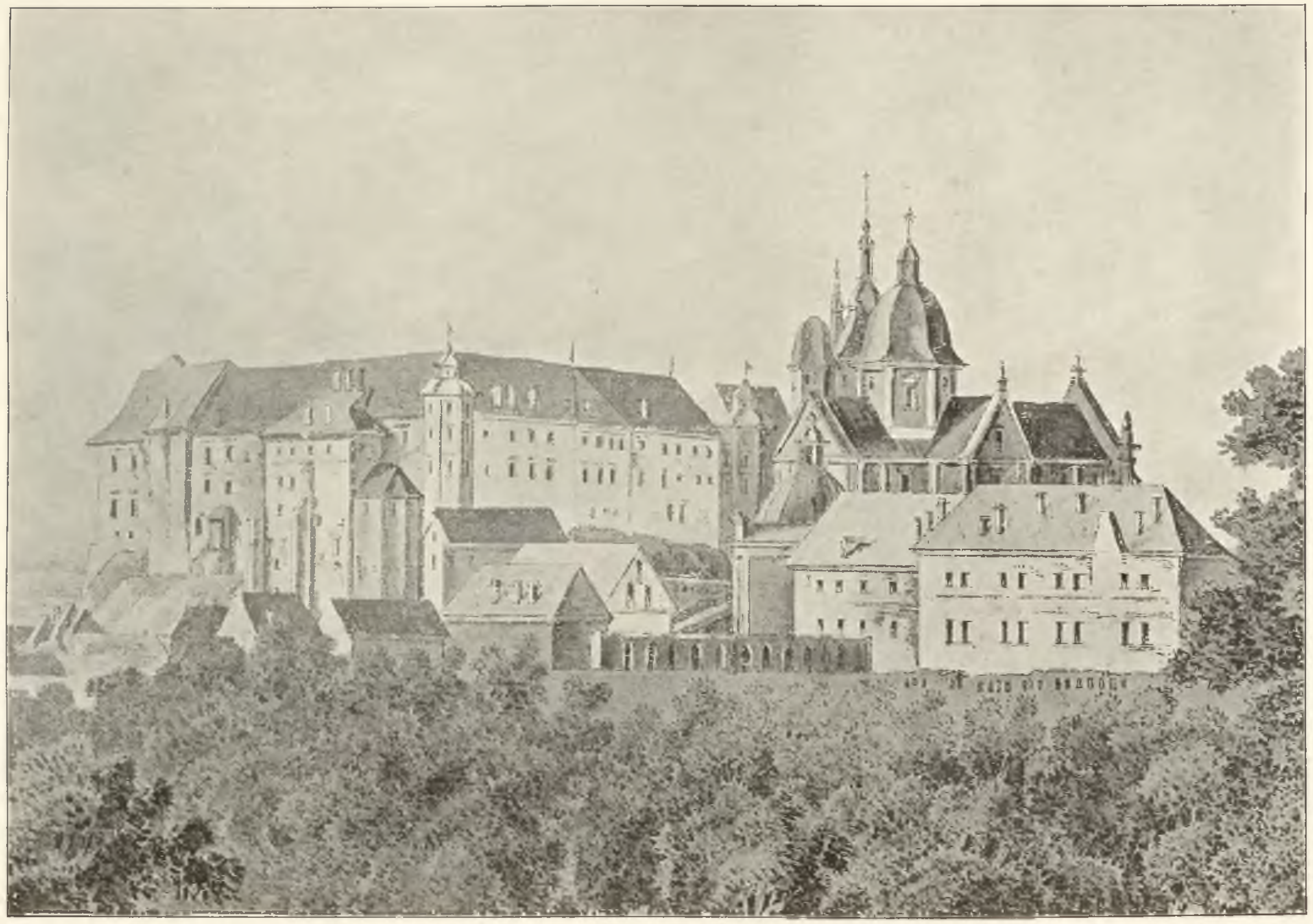
Wyżej: Elewacya fasady południowej pałacu królewskiego na Wawelu według projektu przebudowy z lat 1854 — 1856 (stan poprzedni patrz Tabl. 34). Z archiwów wojskowych w Krakowie.
Niżej: Wylew Wisły w r. 1813, widziany z Wawelu. Według rysunku Michała Stachowicza kopiował Konstanty Kopff w r. 1829. Z archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

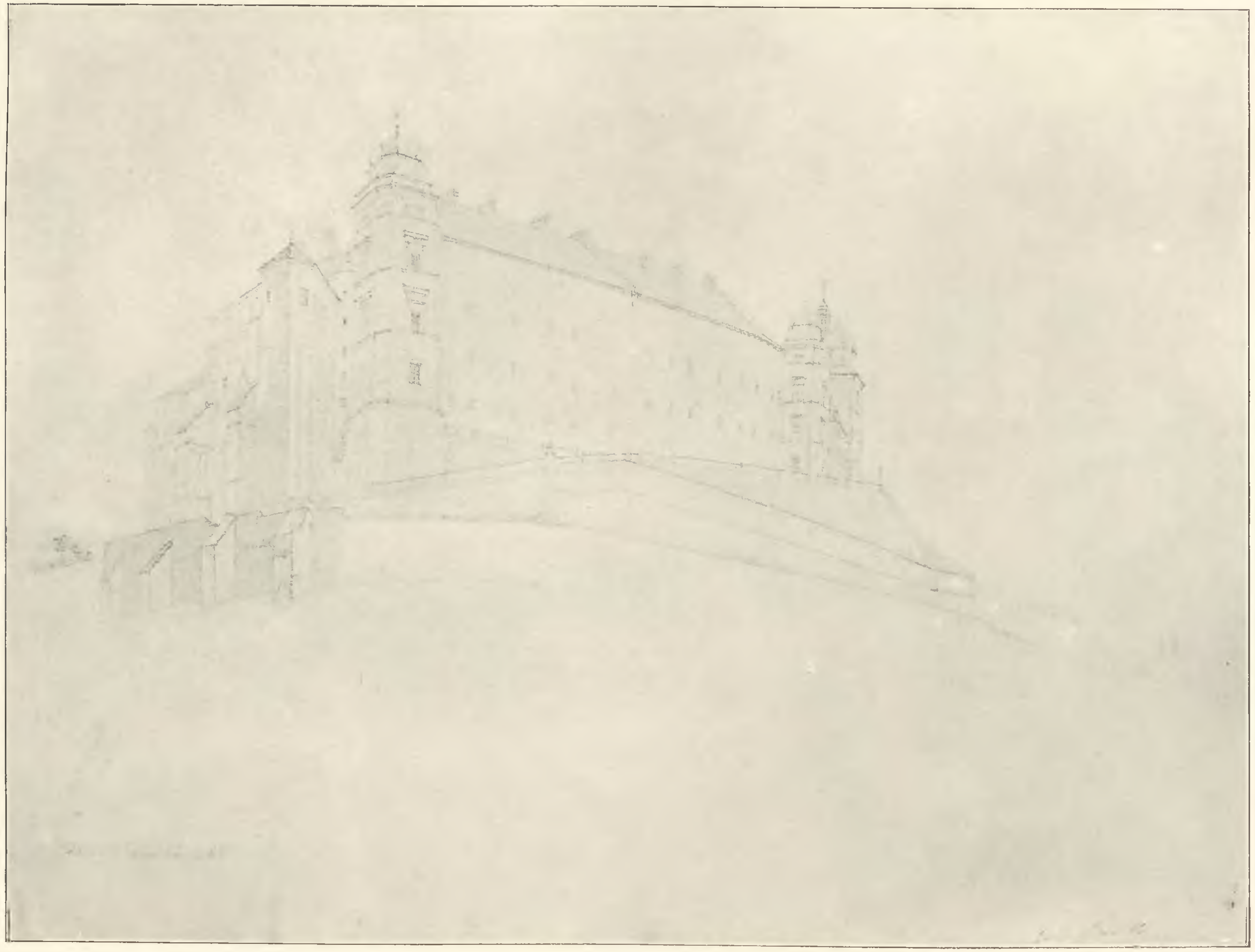
Tablica 17.
B. Widok Wawelu od południowego zachodu z r. 1832. Szkic ołówkowy zap. Kielisińskiego. Zbiór Pawlikowskich we Lwowie.

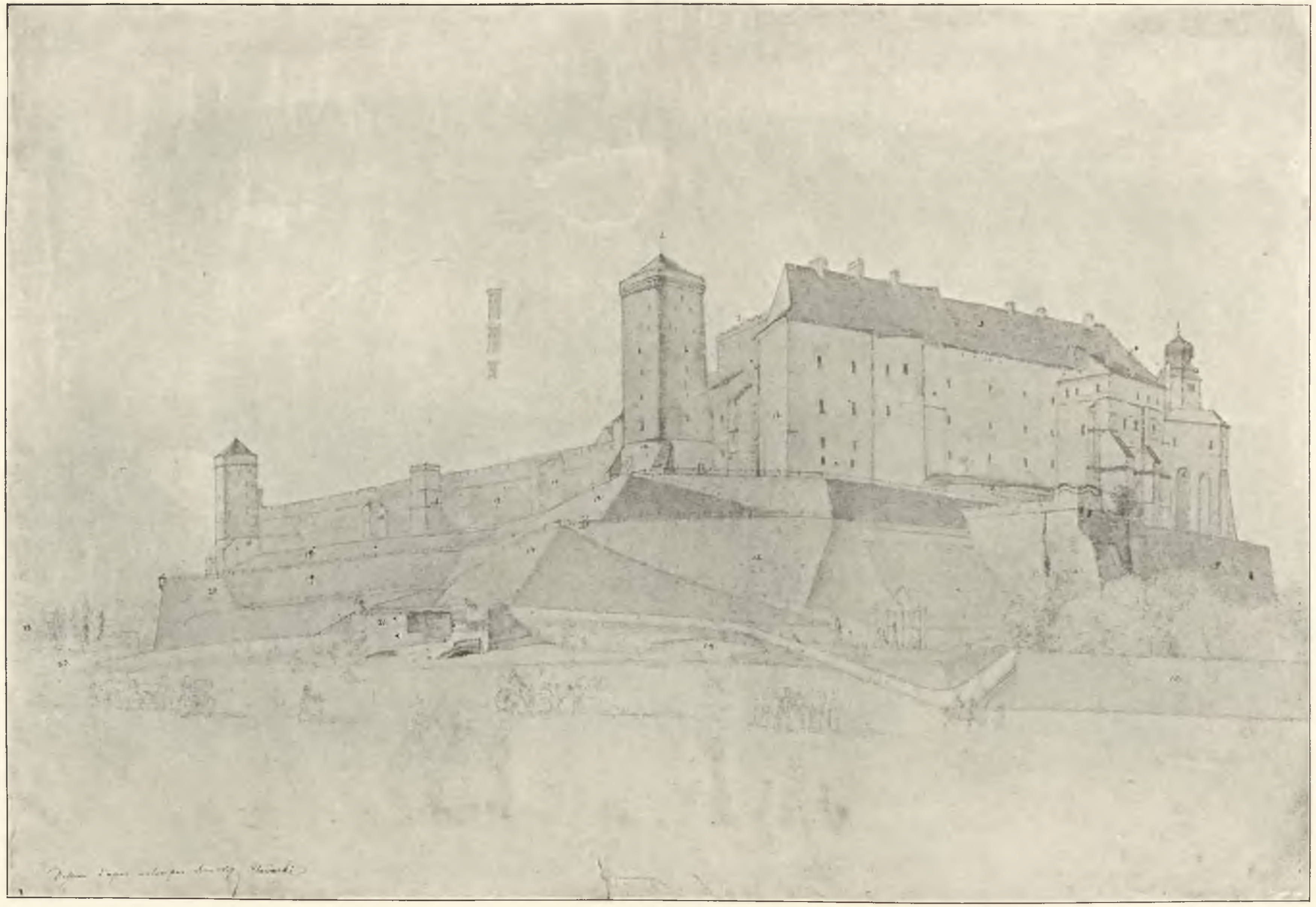
Tablica 18.
Widok Wawelu od północnego zachodu ok. r. 1840. Podmalowana akwarela (Płonczyńskiego). Archiwum aktów dawnych m. Krakowa.

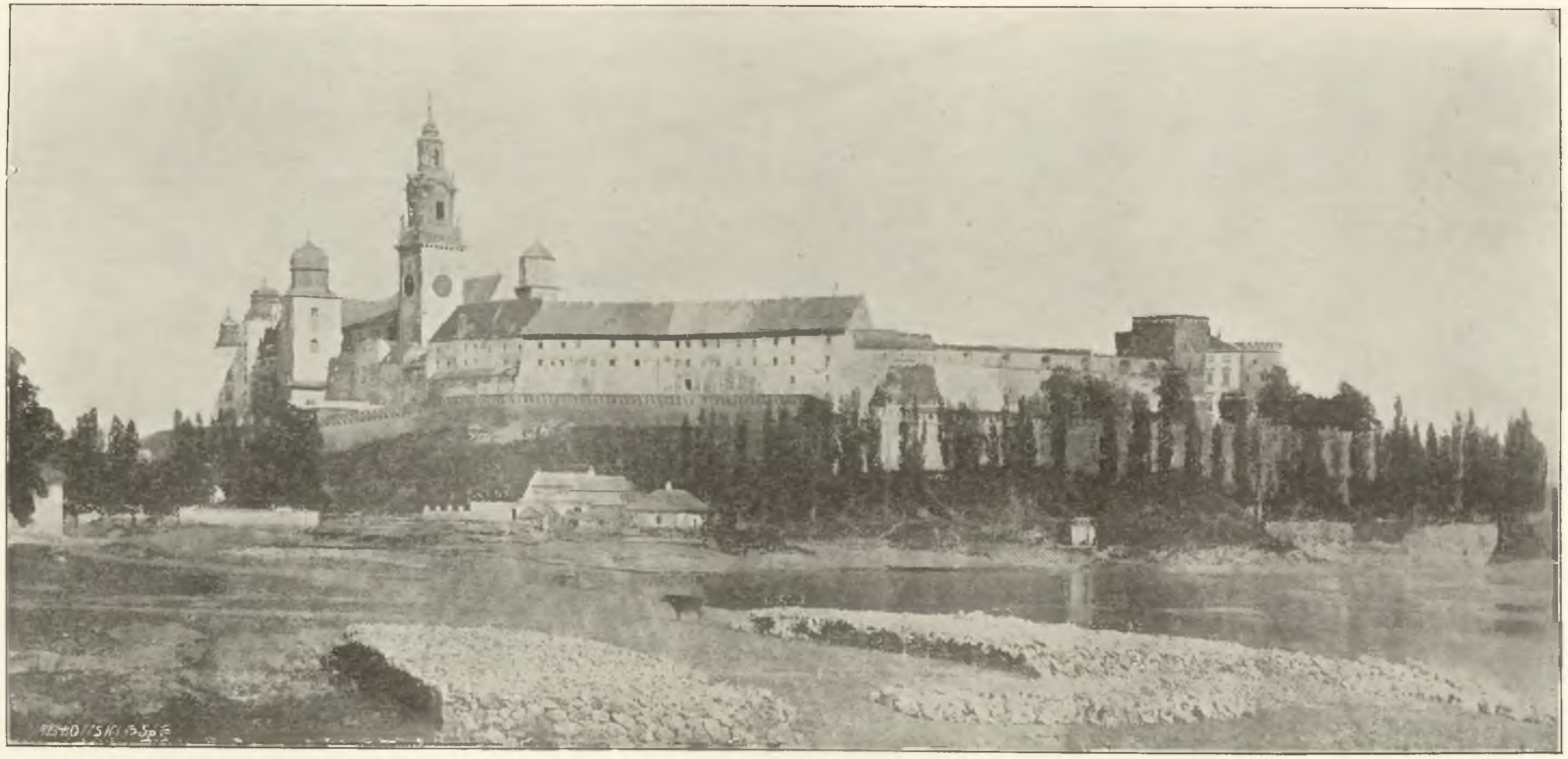
Tablica 19.
Widok Wawelu od północnego wschodu ok. r. 1820—1830. Akwarela Aleksandra Majerskiego w zbiorach hr. Branickich w Suchej.

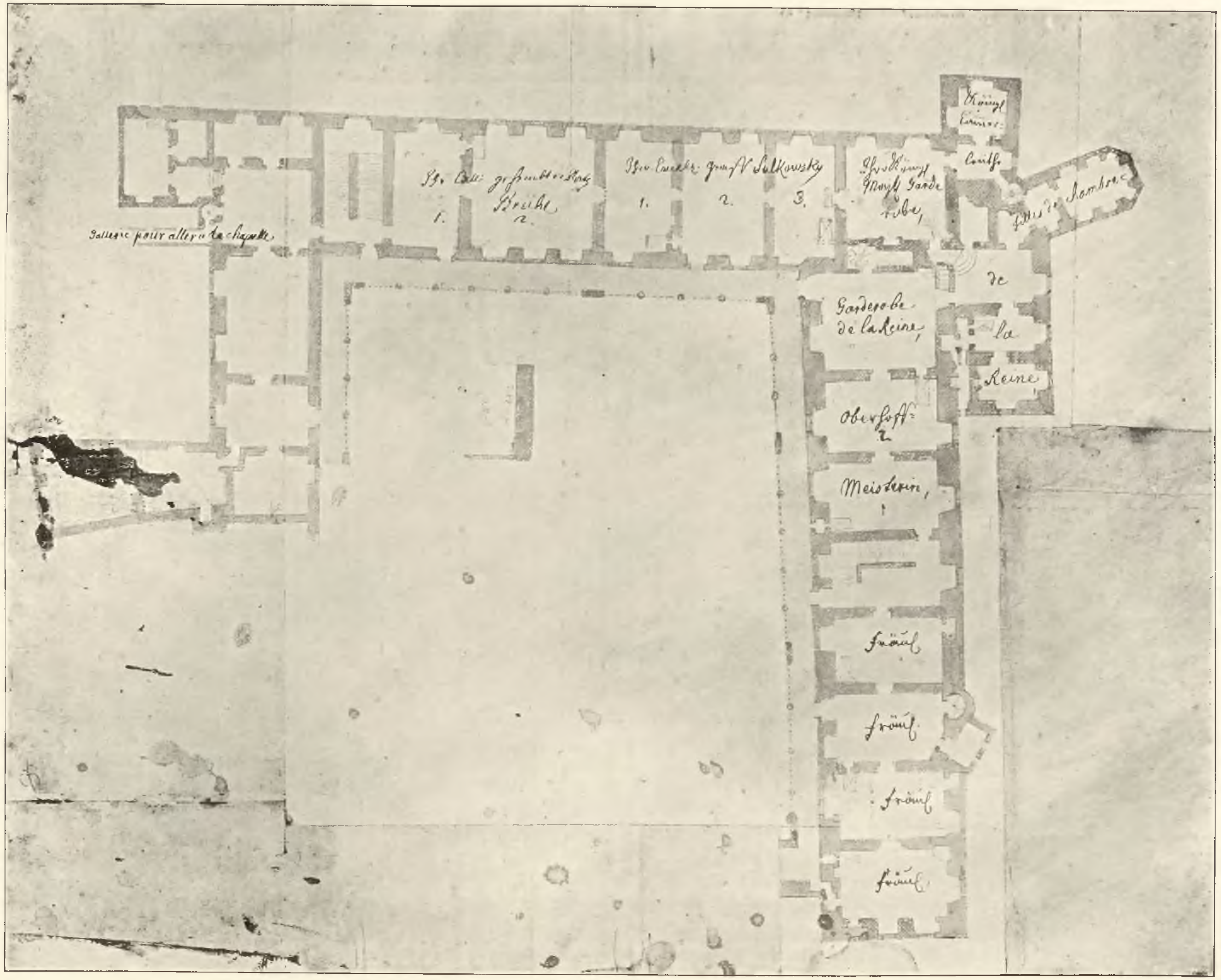
Tablica 20.
Widok Wawelu od północnego wschodu ok. r. 1834. Szkic rysunkowy J. N. Glowackiego. Zbiór Pawlikowskich we Lwowie.

Tablica 21.
Widok Wawelu od południowego wschodu ok. r. 1830. Rysunek J. N. Głowackiego. Zbiór Pawlikowskich we Lwowie.

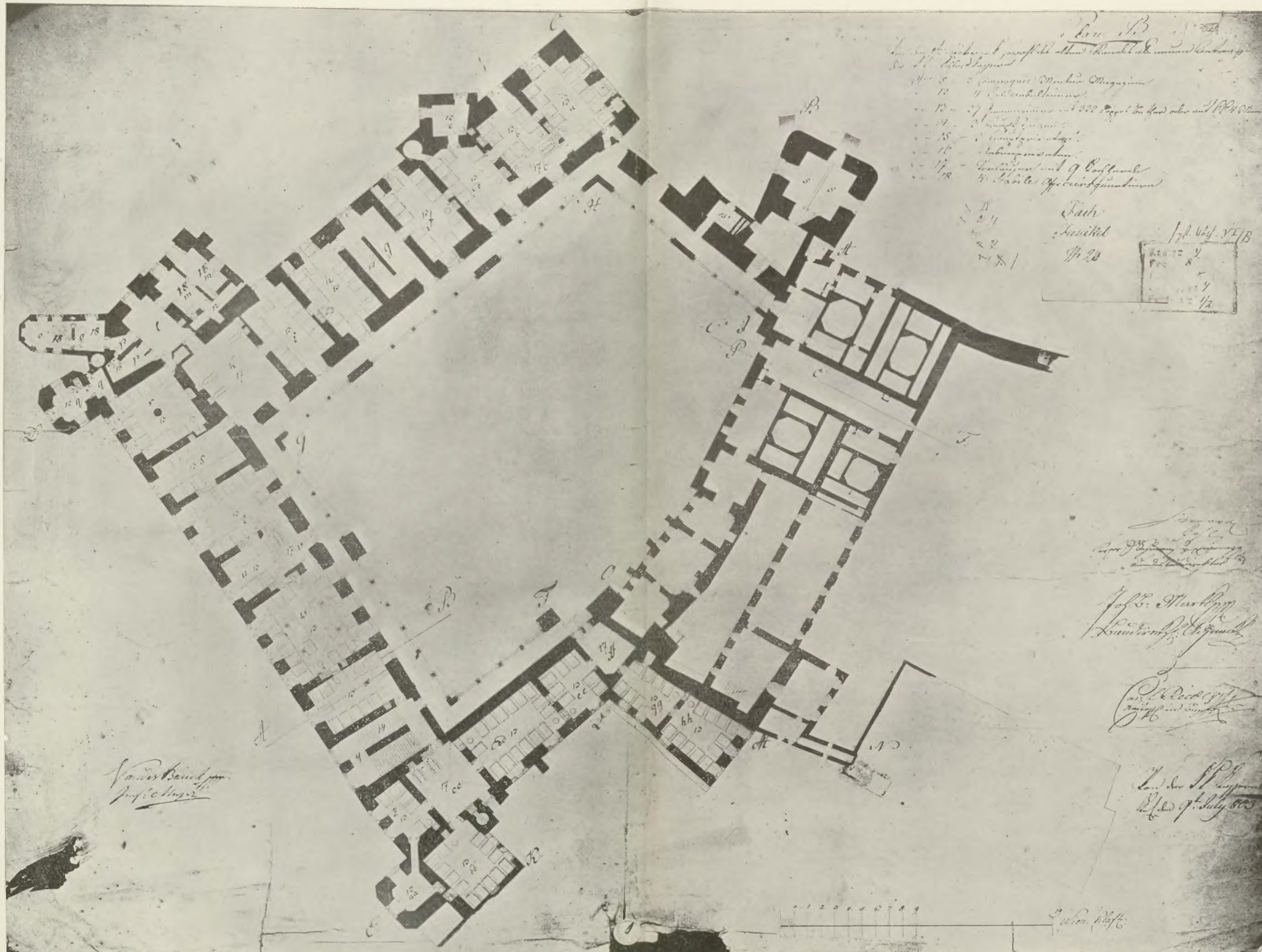
Tablica 22.
Widok Wawelu od północnego zachodu. Z fotografii K. Beyera z r. 1858.

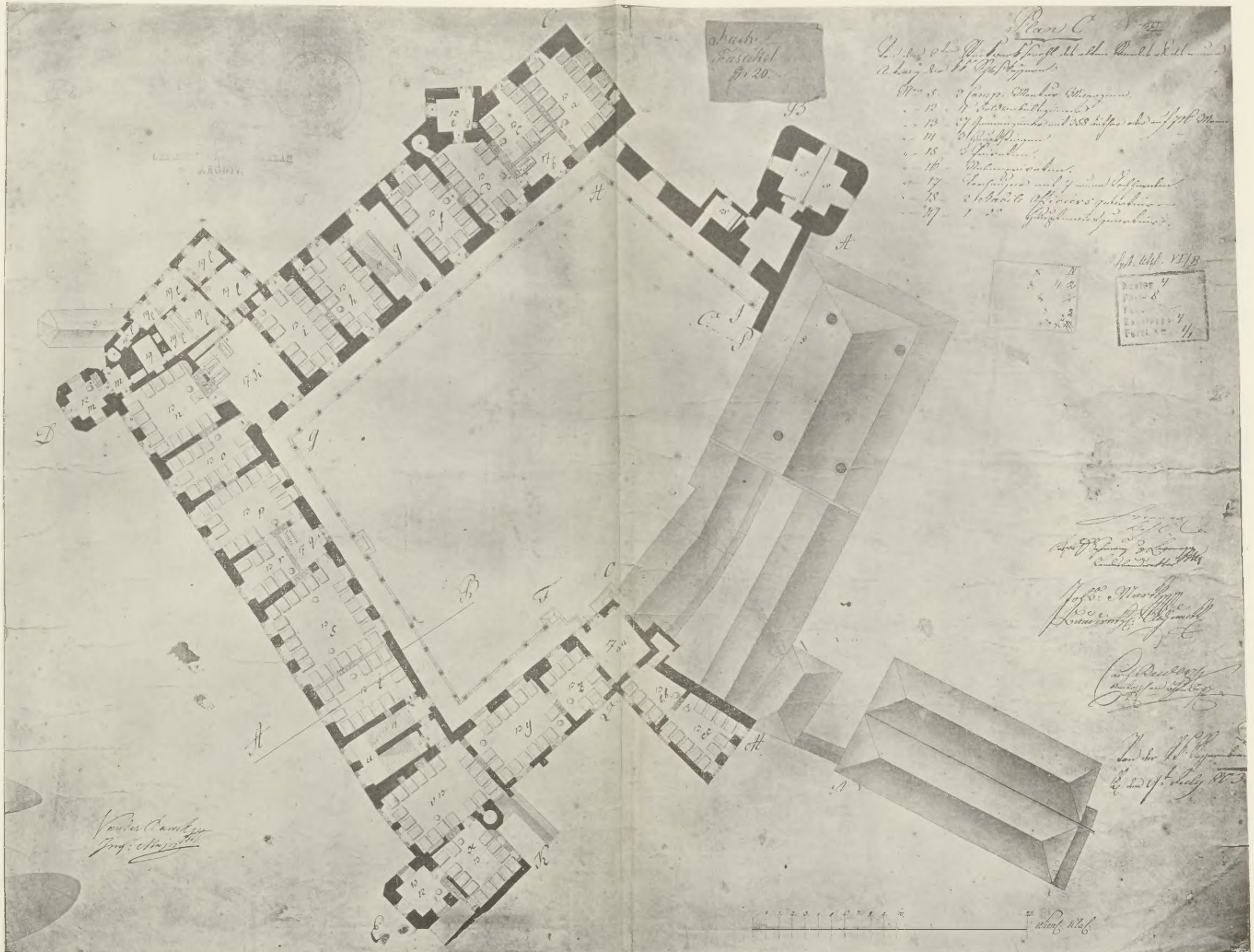
Tablica 23.
Szkic rzutu poziomego I. piętra palacu król. na Wawelu, jakoby robiony przez Pöppelmanna w czasie przygotowań do koronacyi Augusta II.
(Drezno, Archiwum główne państwowe).

Tablica 24.
Rzut poziomy parteru pałacu król. na Wawelu z r. 1803. Wykonany przez Markla dla celów wojska austryackiego z projektem obmurowania kolumn krużganków, zwężenia otworów, oraz kanalów kominowych.
(Z kalki prof. Sławomira Odrzywolskiego).

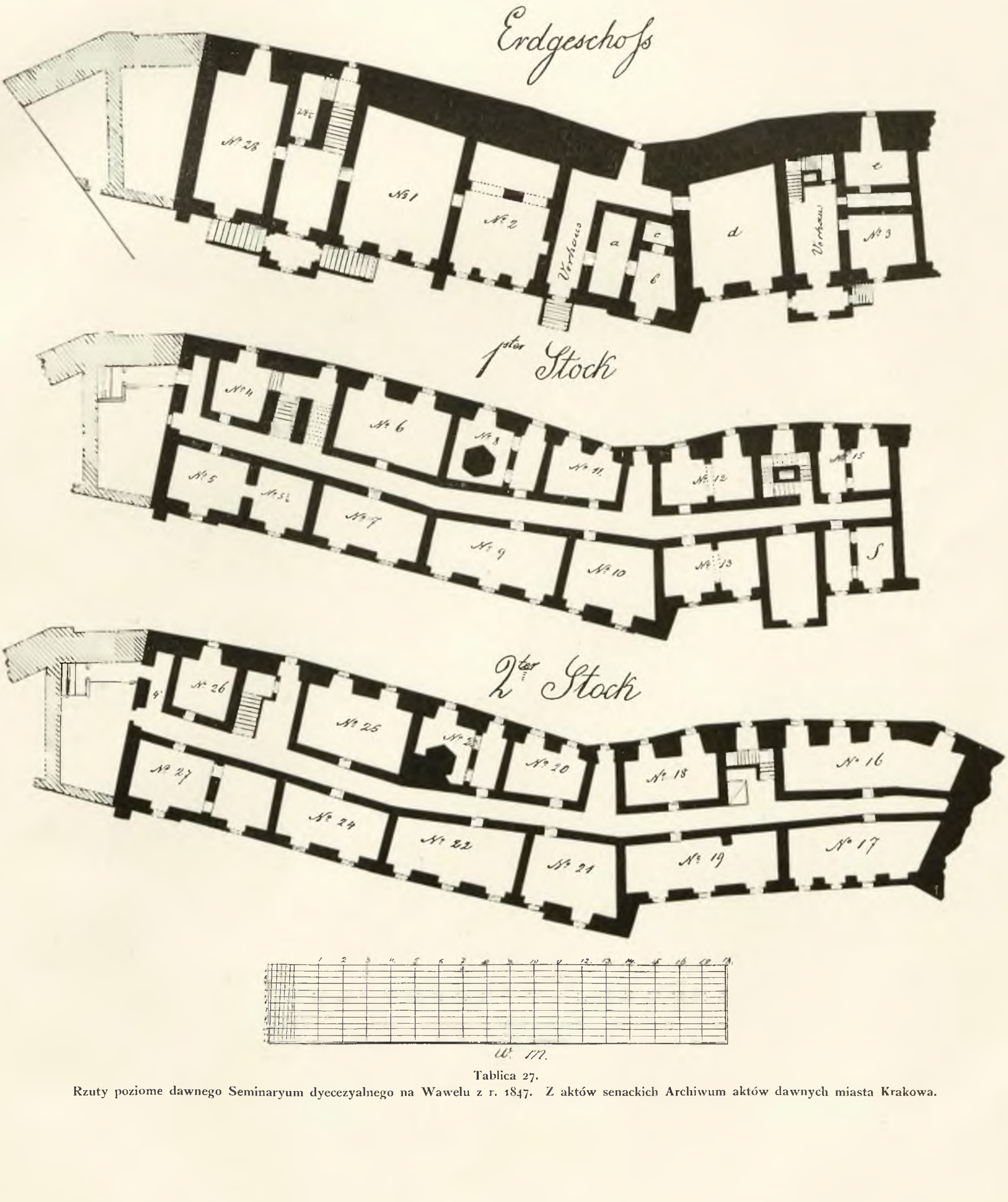

Tablica 25.
Rzut poziomy I. piętra pałacu król. na Wawelu z r. 1803. Wykonany przez J. Markła z projektem zwężenia otworów, nowych kanałów kominowych, oraz rozkładem łóżek dla załogi austryackiej.
Archiwum Budownictwa wojskowego (K. u. k. Militärbauabteilung) w Krakowie.

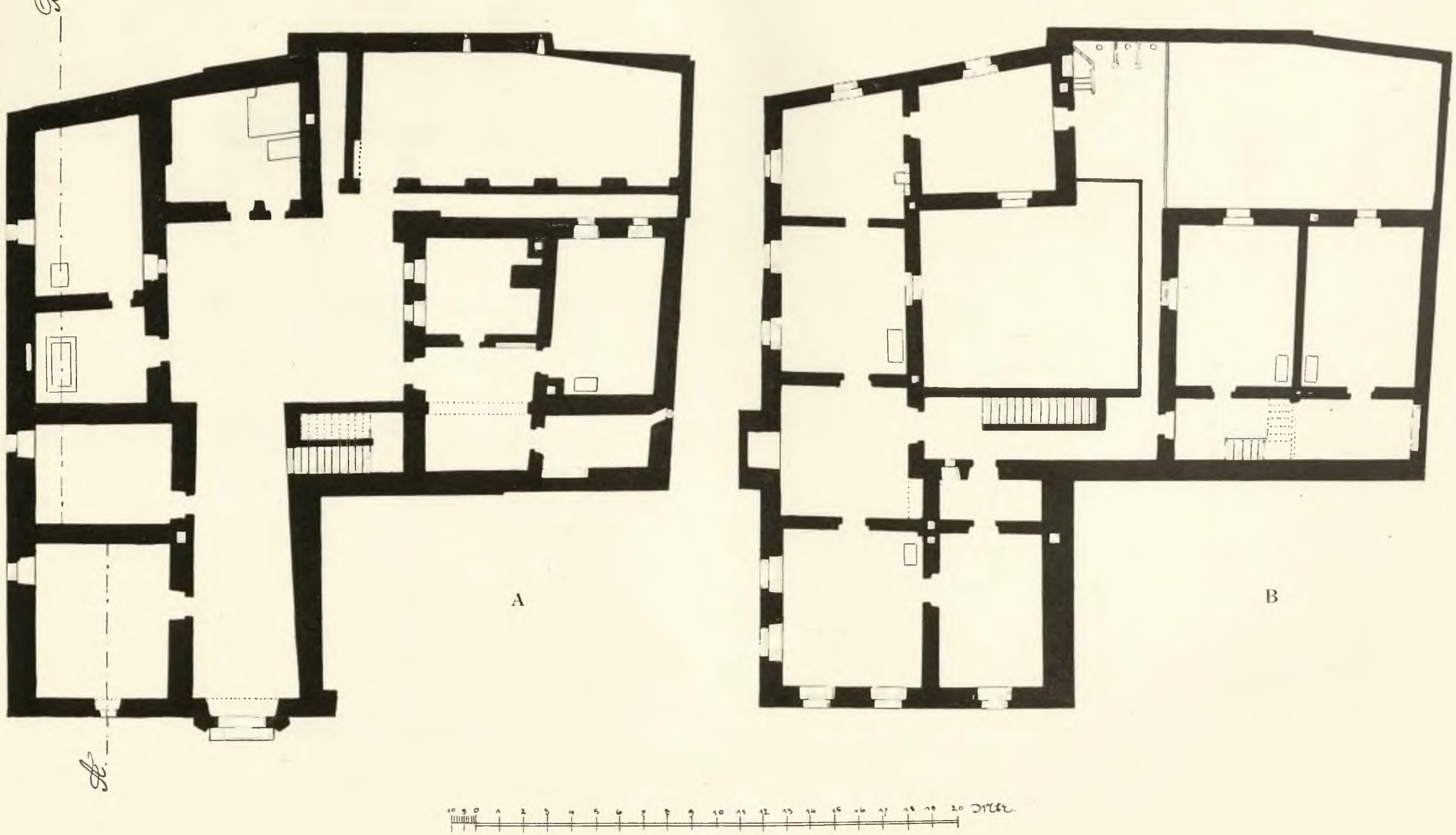

Tablica 26.

Rzut poziomy II. piętra pałacu król. na Wawelu z r. 1803. Wykonany przez J. Markla z projektem zwężenia otworów, nowych kanałów kominowych, oraz rozkładem łóżek dla załogi wojskowej. Archiwum Budownictwa wojskowego (K. u. k. Militärbauabteilung) w Krakowie.

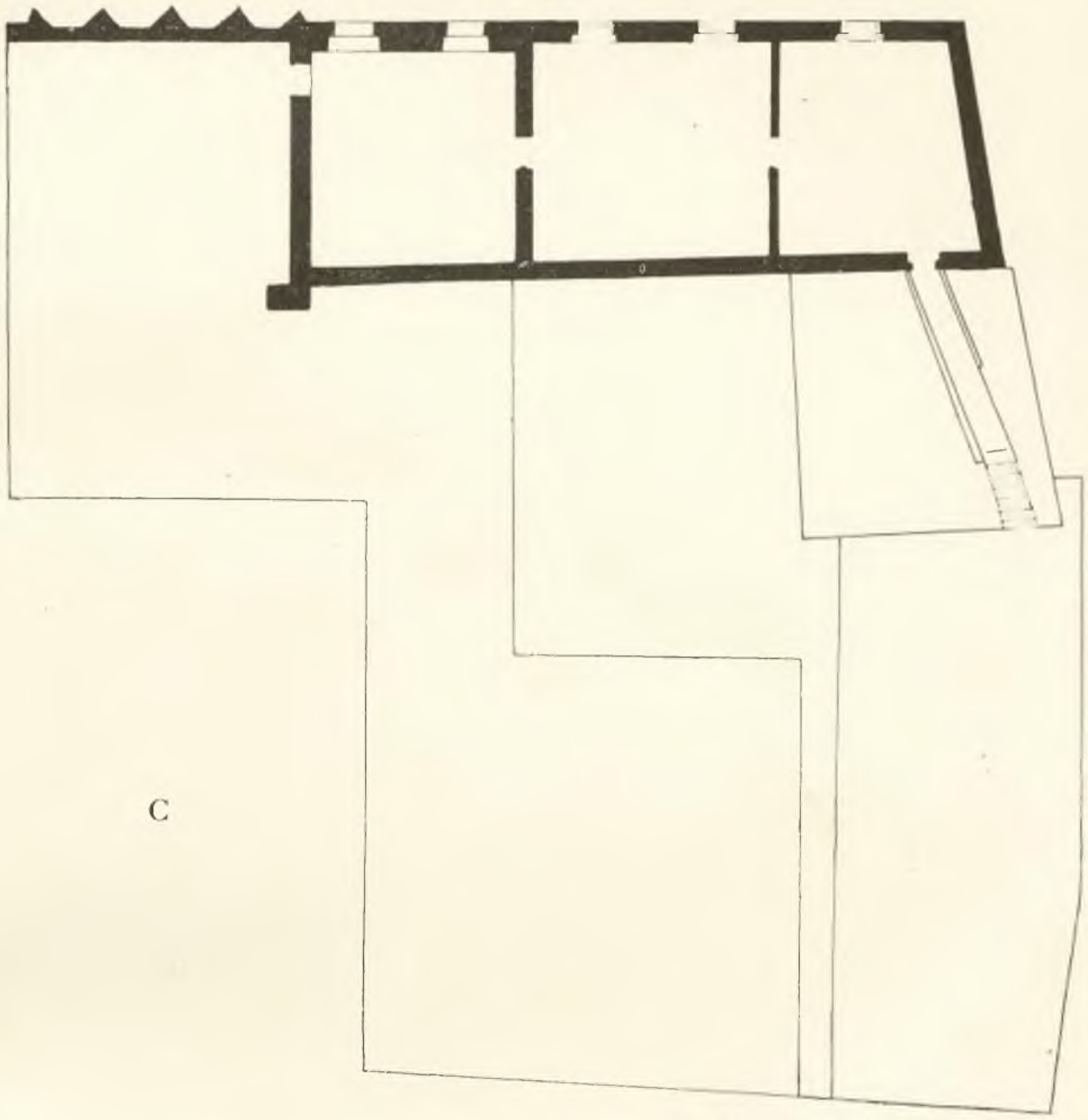

Tablica 27.
Rzuty poziome dawnego Seminaryum dyecezyalnego na Wawelu z r. 1847. Z aktów senackich Archiwum aktów dawnych miasta Krakowa.

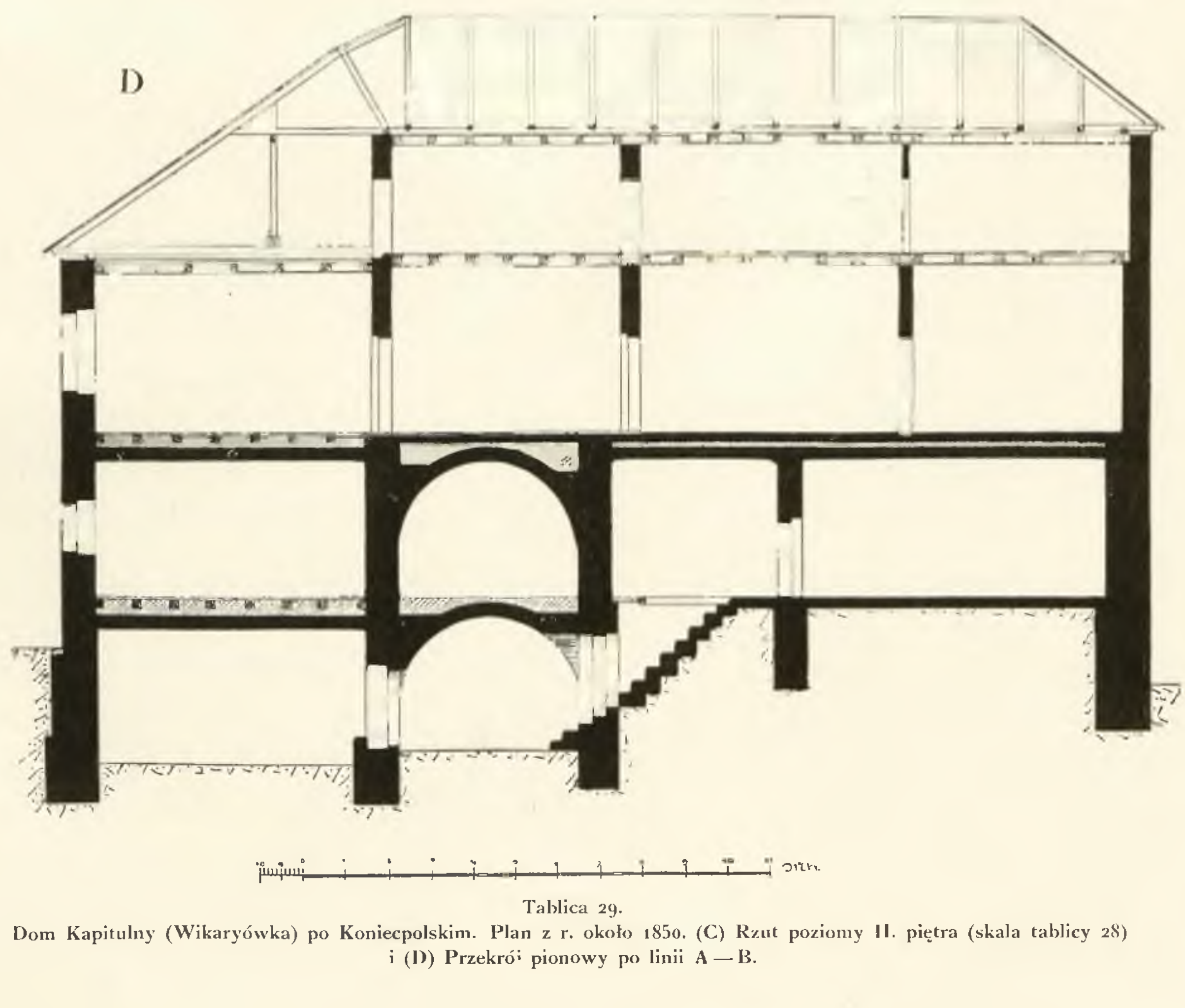

Tablica 28.
Dom Kapitulny (Wikaryówka) po Koniecpolskim. Plan z r. około 1850. Rzut poziomy (A) parteru i (B) I. piętra. (Archiwum inżynieryi wojskowej w Krakowie).

C

D

Tablica 29.
Dom Kapitulny (Wikaryówka) po Koniecpolskim. Plan z r. około 1850. (C) Rzut poziomy II. piętra (skala tablicy 28) i (D) Przekrój pionowy po linii A — B.

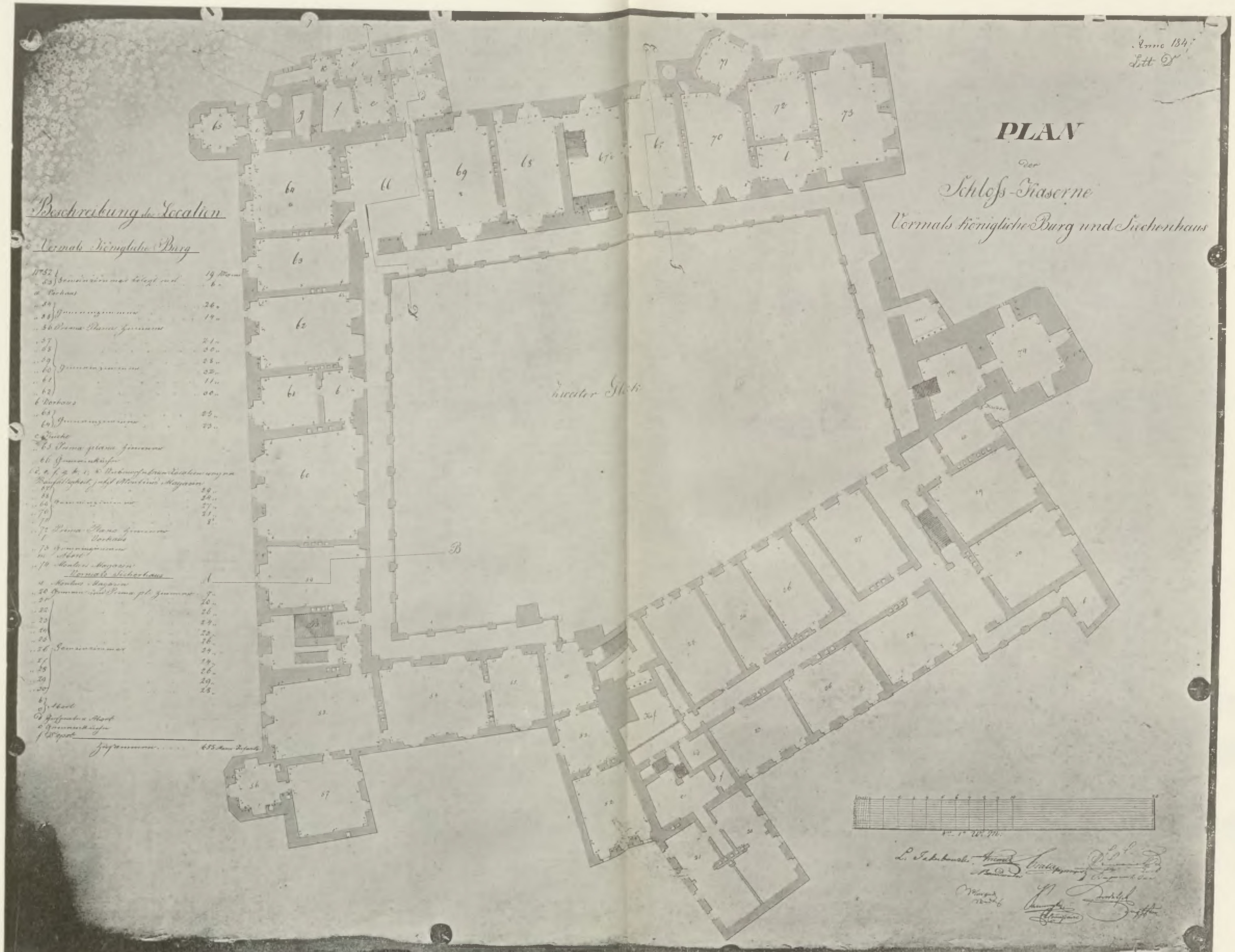

Tabl. 30.
Zdjęcie architektoniczne pałacu królewskiego, wykonane przez Kremera w r. 1847. Rzut poziomy parteru.

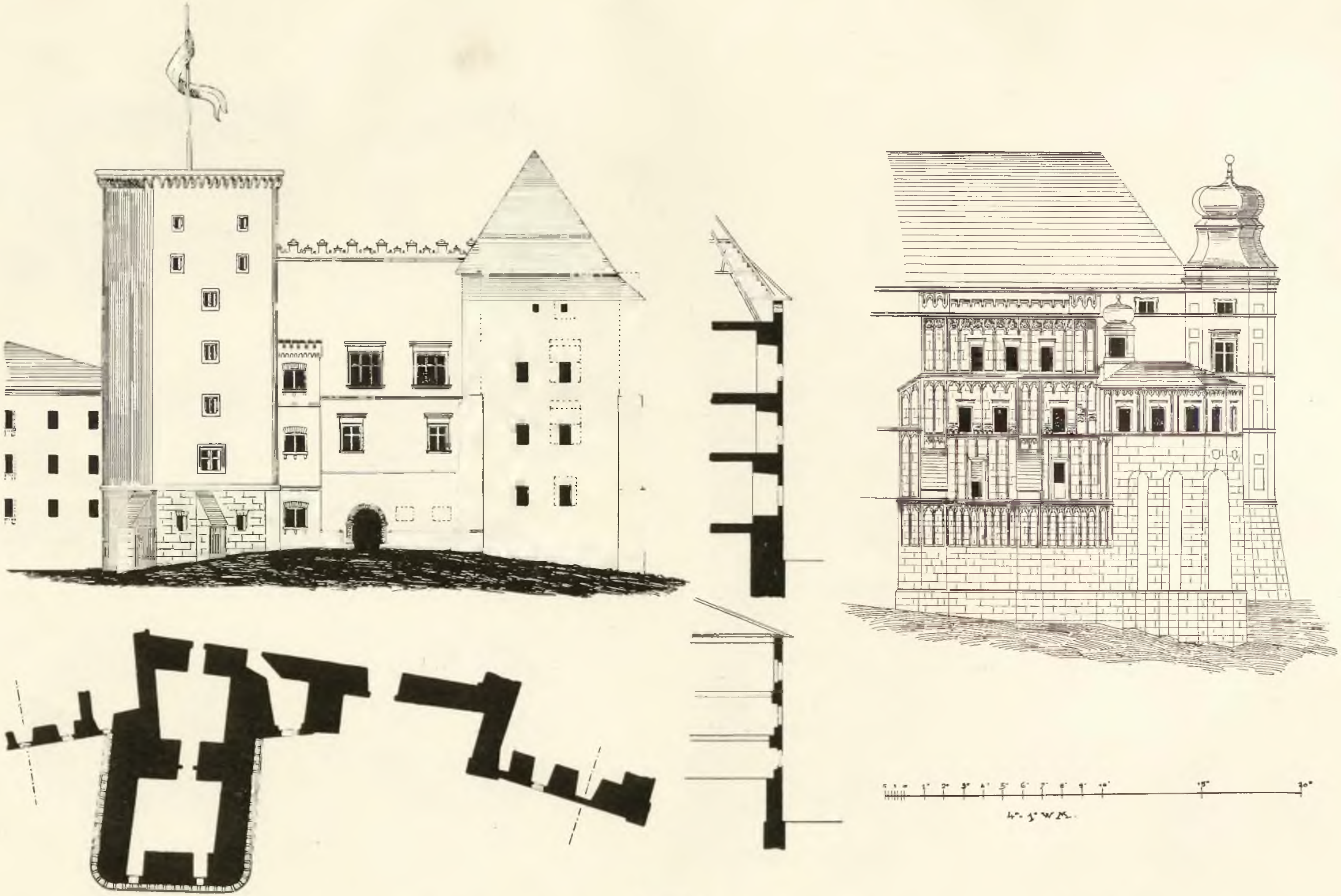
14

Tablica 31.
Zdjęcie architektoniczne pałacu królewskiego, wykonane przez Kremera w r. 1847. Rzut poziomy I. piętra.

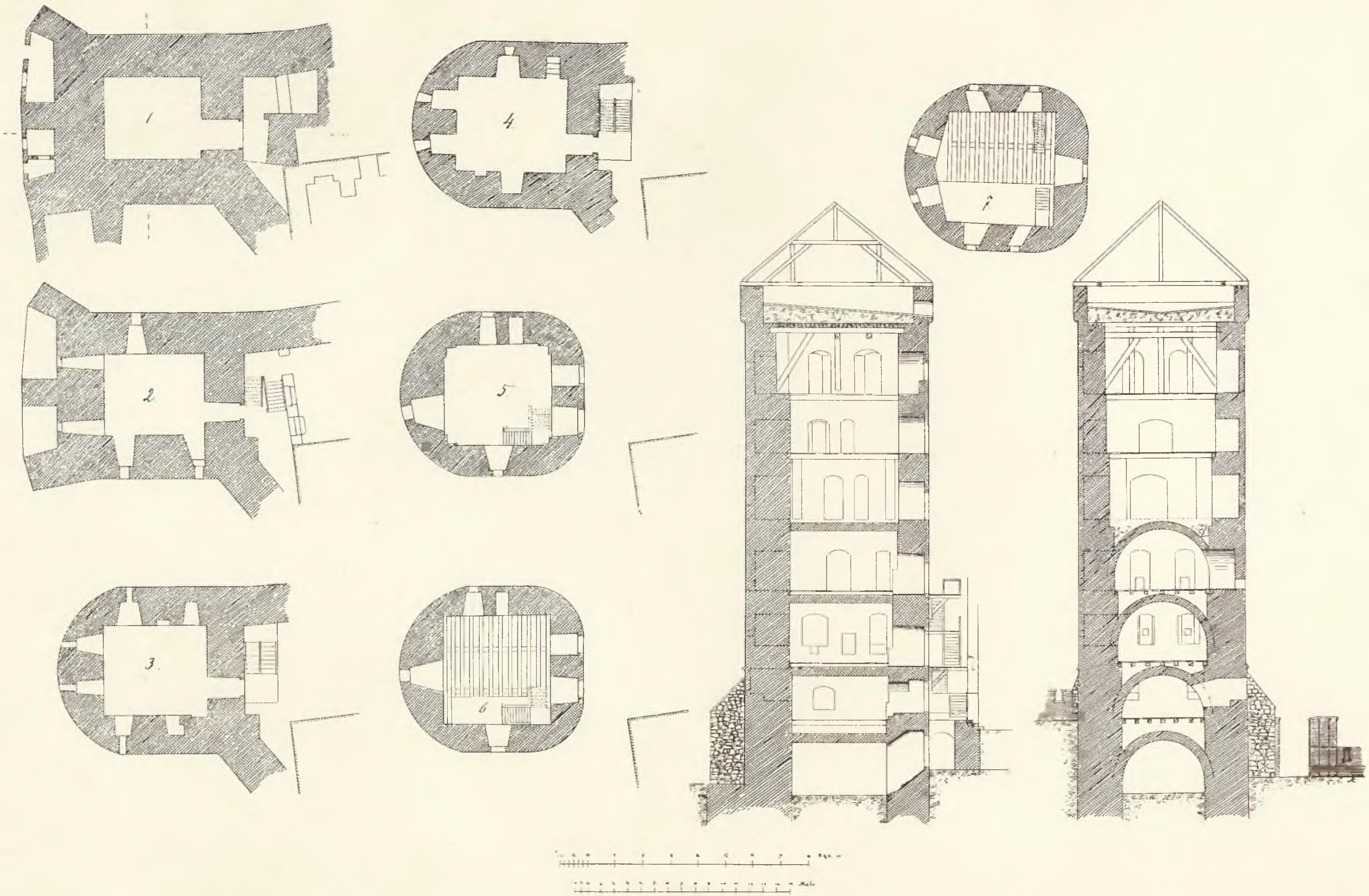

Tablica 32.
Zdjęcie architektoniczne pałacu królewskiego, wykonane przez Kremera w r. 1847. Rzut poziomy II. piętra.

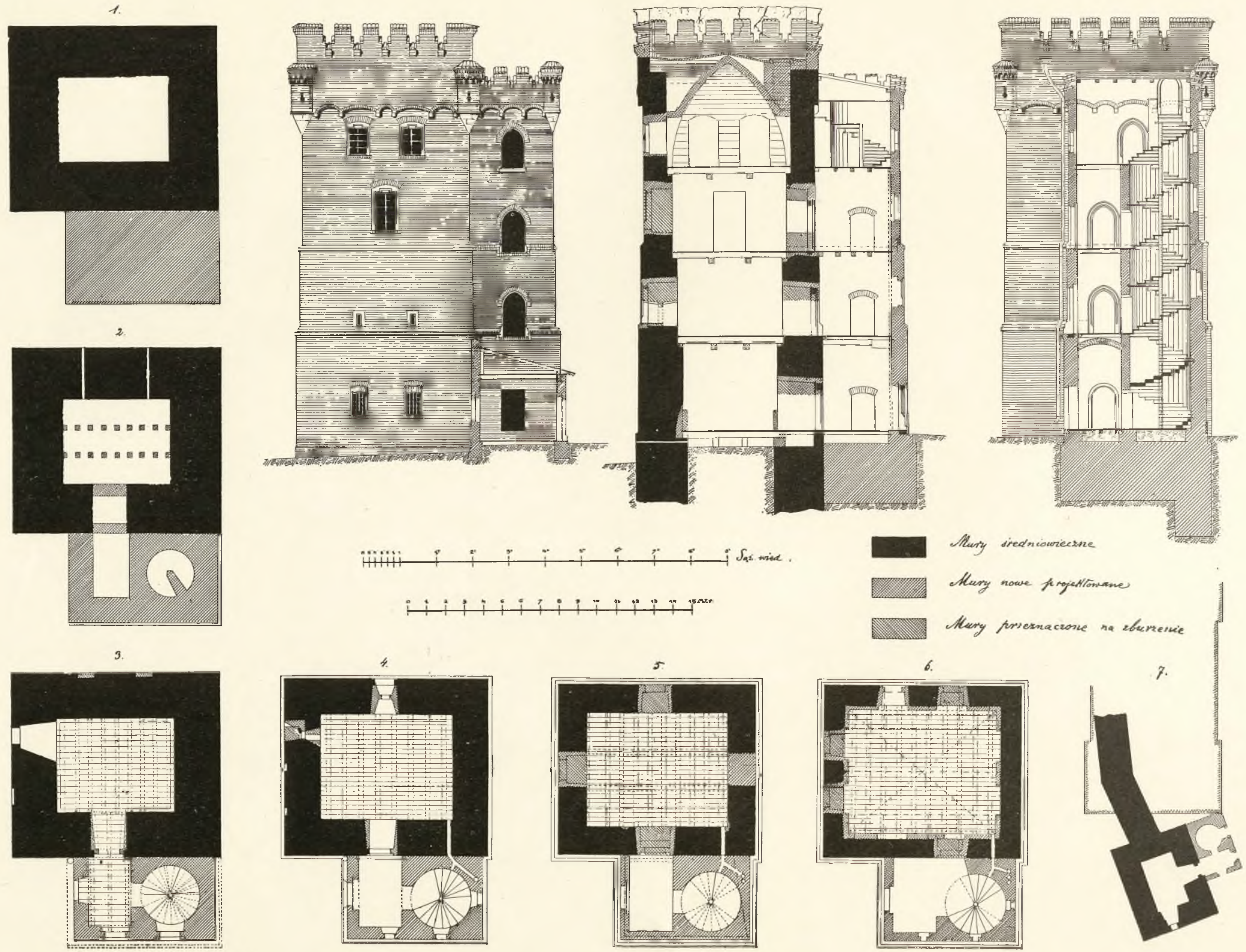

Tablica 33.

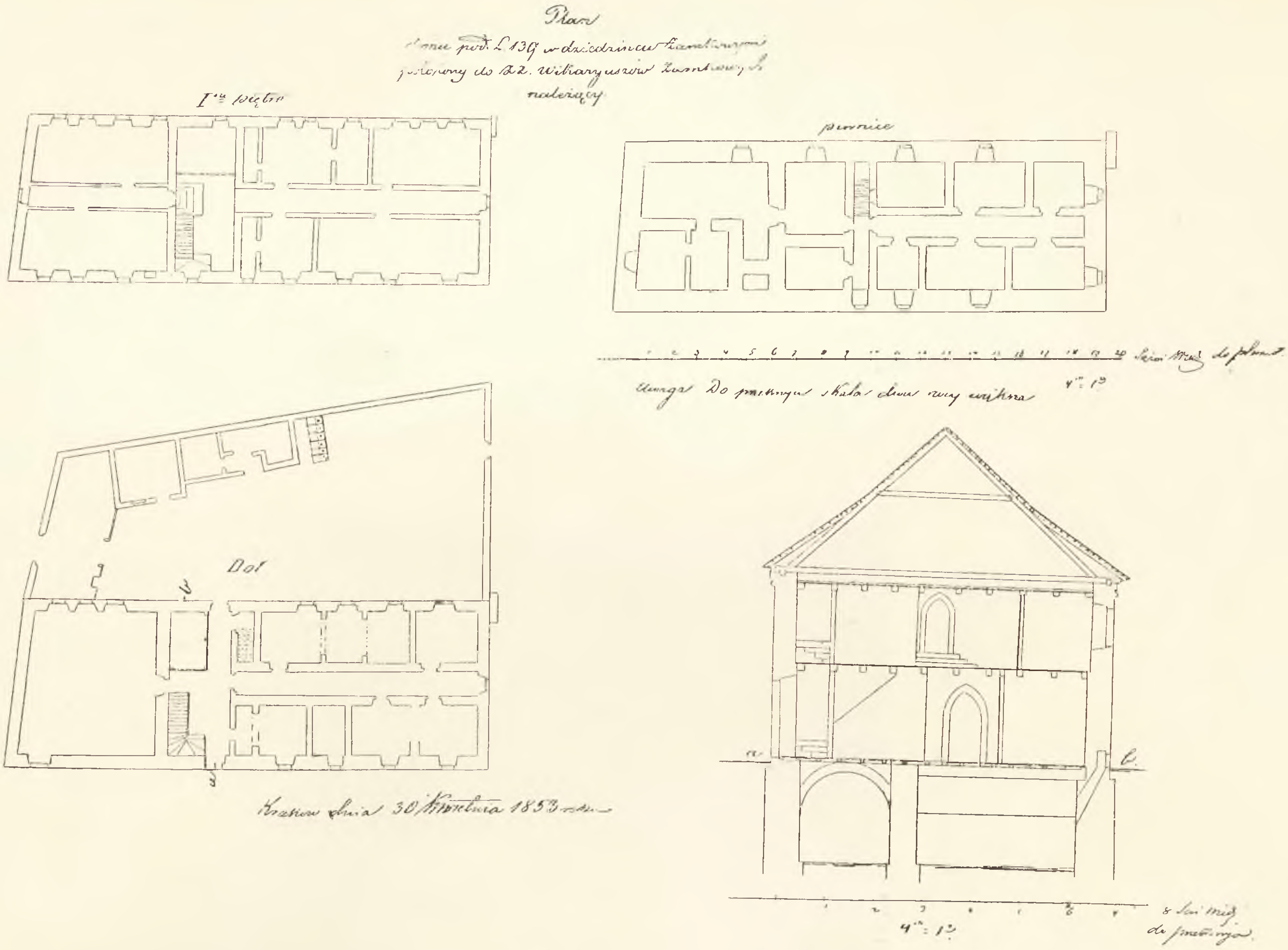
Na lewo: Elewacya fasady południowej pałacu królewskiego na Wawelu z przed r. 1854; rzut poziomy i przekrój pionowy tejże. Z archiwów wojskowych w Krakowie.
Na prawo: Projekt rekonstrukcyi pawilonu gotyckiego i Kurzej stopy, ze zdjęciem starych laskowań gotyckich pawilonu. Około r. 1854. Z archiwów wojskowych w Krakowie.

Tablica 34.
Przekroje wieży Sandomierskiej na Wawelu, według planów z r. około 1856, będących w posiadaniu Grona Konserwatorów Gal. zach. Przekroje poziome oznaczono liczbami porządkowemi 1—7, zaczynając od piwnicy, a kończąc na przedostatniem piętrze górnem.

Tablica 35.
Wieża złodziejska na Wawelu, około r. 1875. Zdjęcie architektoniczne z projektem przeróbek. Elewacya fasady południowej, dwa przekroje pionowe, rzuty poziome: 1) fundamenty, 2) podziemie, 3) parter, 4), 5), 6) dalsze piętra; 7) sytuacya wieży i części dawnego muru fortyfikacyjnego.

Tablica 36.

Wyżej: Zdjęcia architektoniczne Psałteryi z r. 1853. — Niżej: Sytuacya zachodniej części Wawelu w r. 1844.

Tablica 37.
Widok Wawelu od strony wschodniej, z obrazu z XVIII. w., znajdującego się w zakrystyi kościoła Bożego Ciała w Krakowie. Według kopii rysunkowej pp. Zygmunta Hendla i Ludwika Schucha.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

Tablica 38.

Głowy w drzewie rzeźbione ze stropu Izby poselskiej.

Nr. 3, 4, 5, 19, 23, 24 u hr. Stanisława Tarnowskiego w Krakowie. Nr. 8, 9, 11, 13, 17 w domu Matejki w Krakowie. Nr. 1, 2, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22 w Muzeum Rumiancowa w Moskwie.

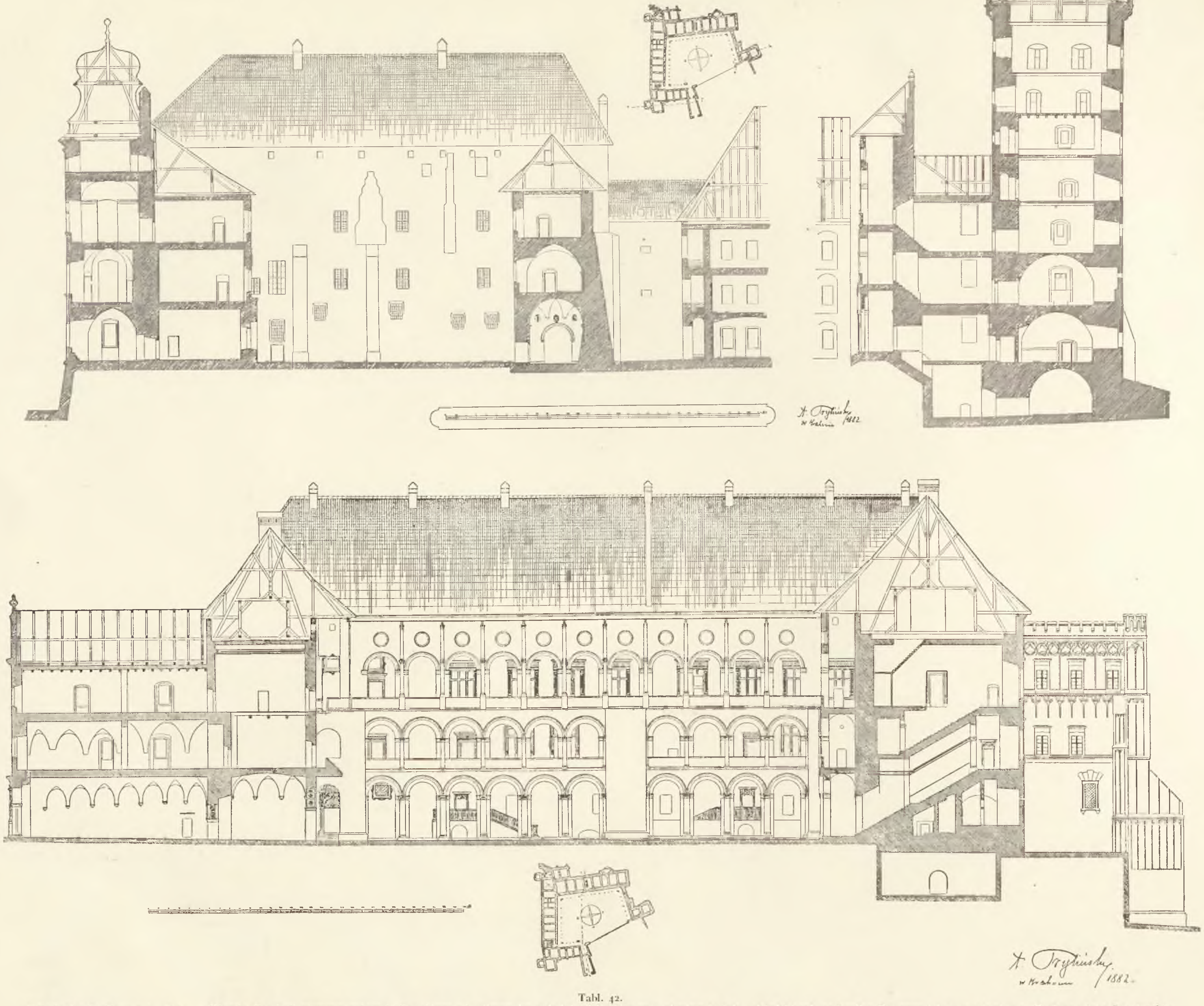
Tablica 39.
Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy przyziemia pałacu królewskiego na Wawelu.

Tablica 40.
Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy I. piętra pałacu królewskiego na Wawelu.

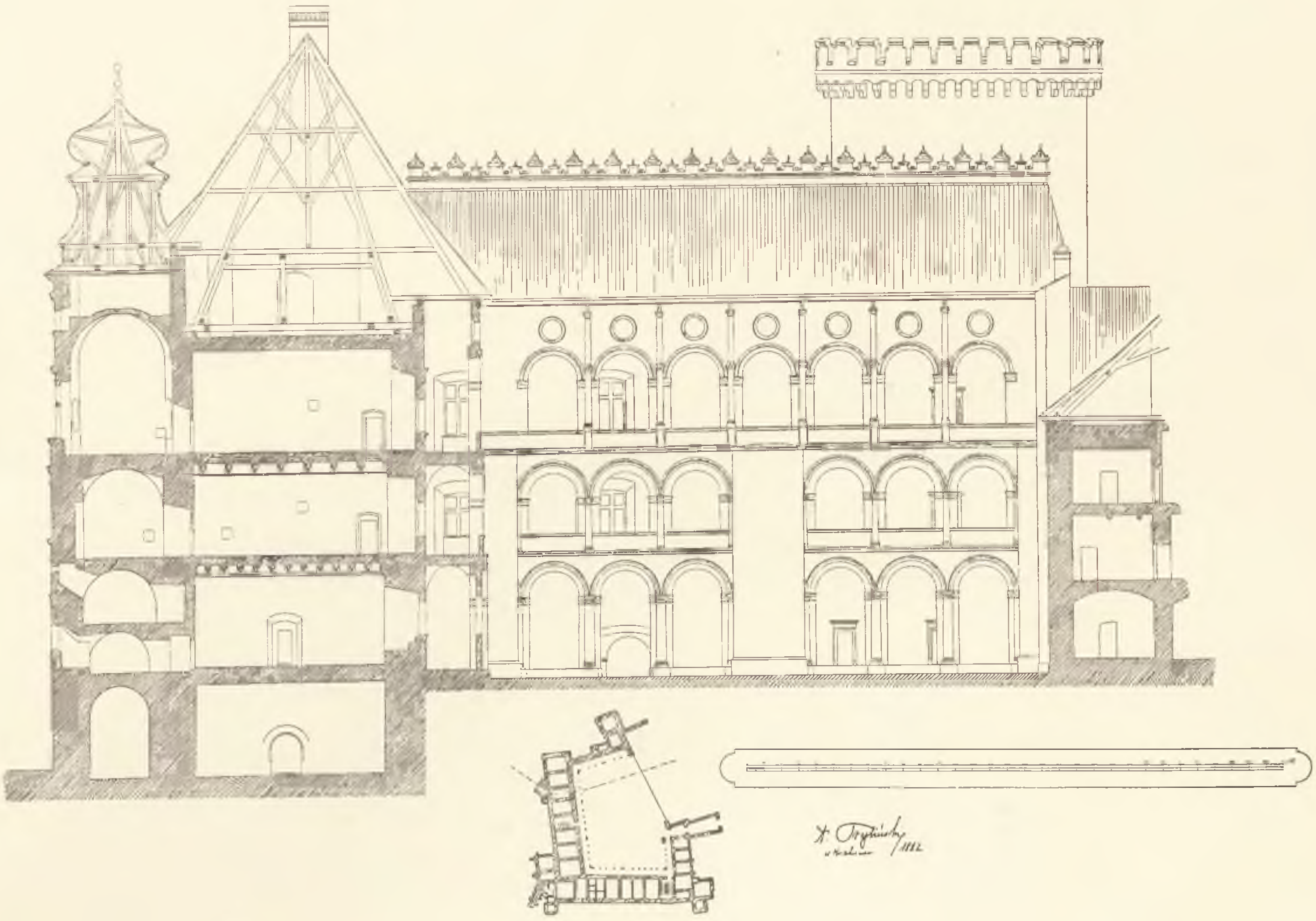

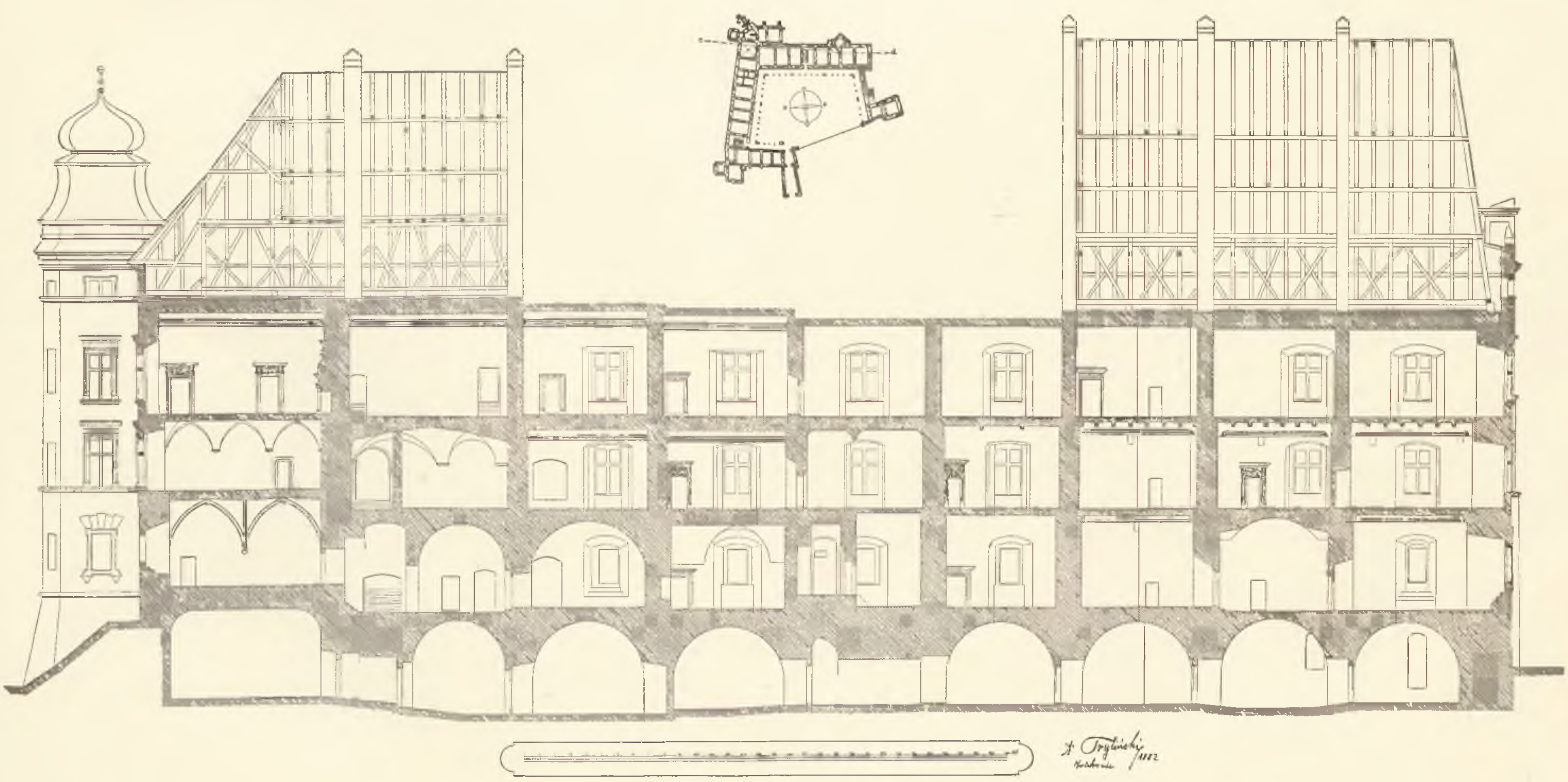
Tablica 41.
Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy II. piętra pałacu królewskiego.

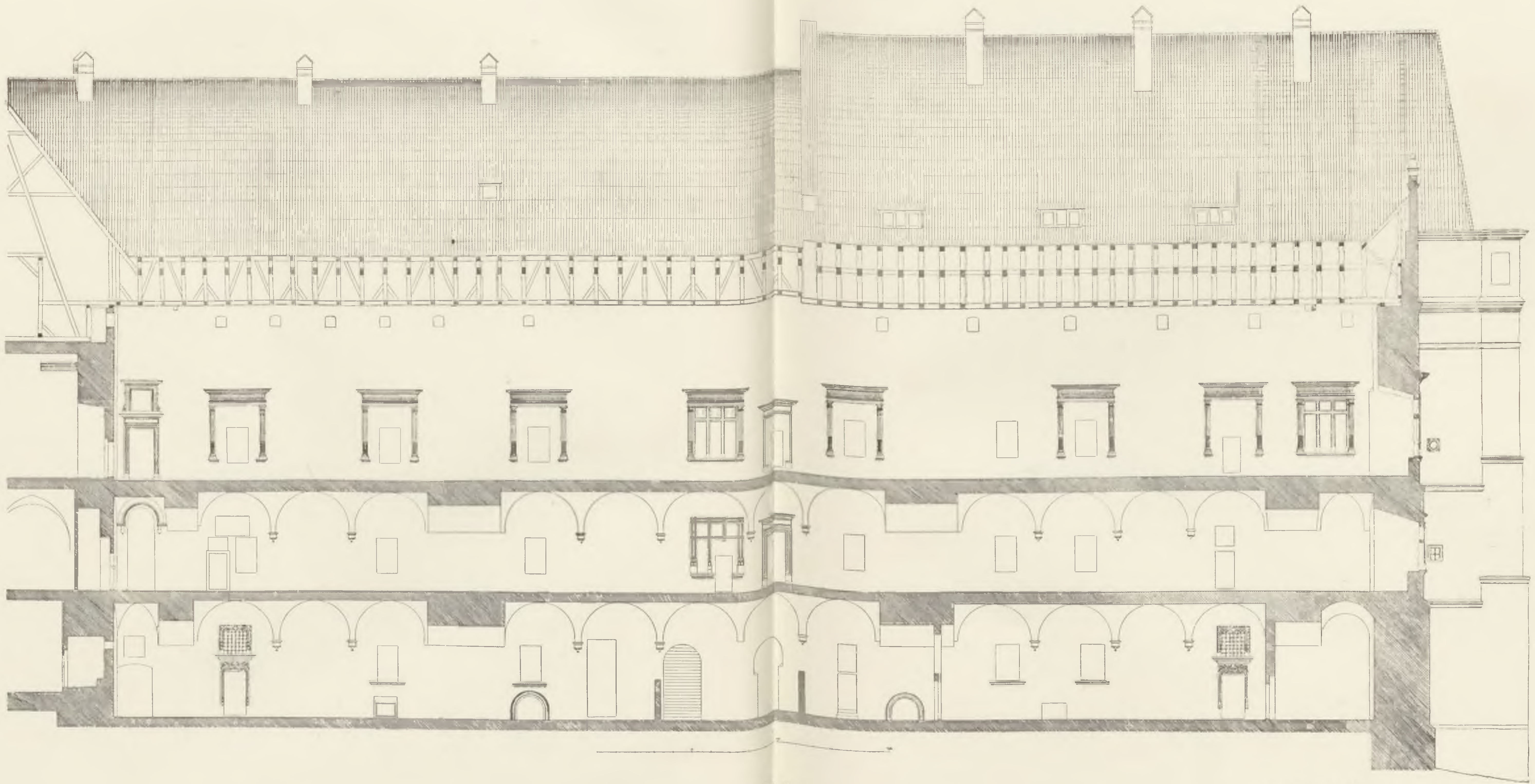
Tabl. 42.

Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. — Wyżej: Przekrój pionowy pałacu królewskiego od północy ku południowi i wieża przy skarbcu katedr., dziedzińczyk za kaplicą Batorego i brama wjazdowa. Osobno wieża Senatorska. Niżej: Pierwszy przekrój poziomy pałacu królewskiego od zachodu ku wschodowi po linii złamanej.

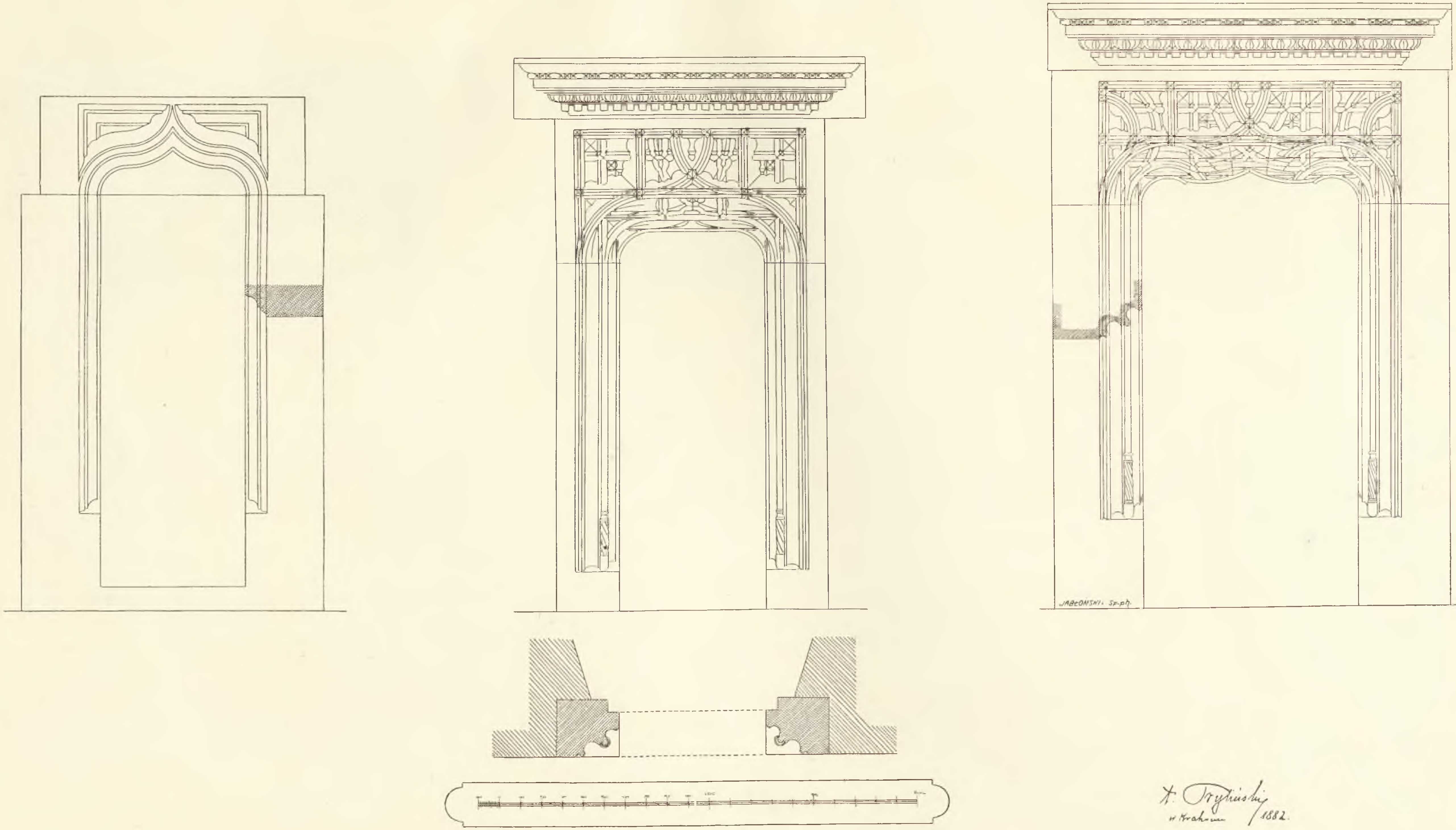

Tablica 43.
Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882.
Wyżej: drugi przekrój pionowy pałacu królewskiego na Wawelu od wschodu ku zachodowi po linii złamanej.
Niżej: przekrój pionowy podłużny przez skrzydło wschodnie.

Tablica 14.

Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Przekrój pionowy wzdłuż krużganków skrzydła wschodniego. (Skala dwa razy większa od poprzednich zdjęć Prylińskiego).

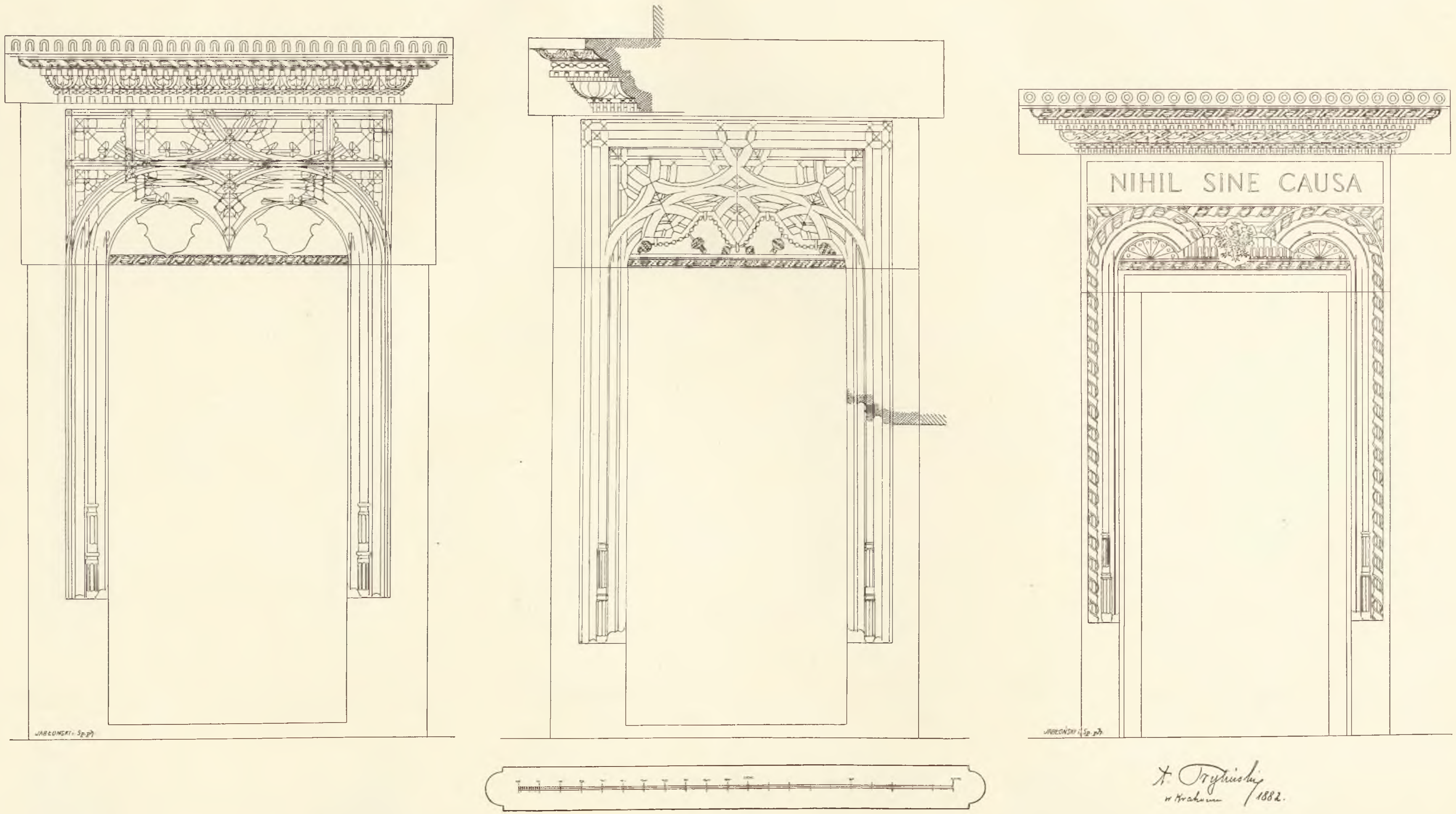
Tablica 45.

Zdjęcia Prylińskiego z 1882 r.

1) Odrzwia (podobne są) w sionce parteru skrzydła północnego do locus secretus w grubości muru działowego między oknem 5-em a 6-em fasady, licząc od wieży Zygmunta III.

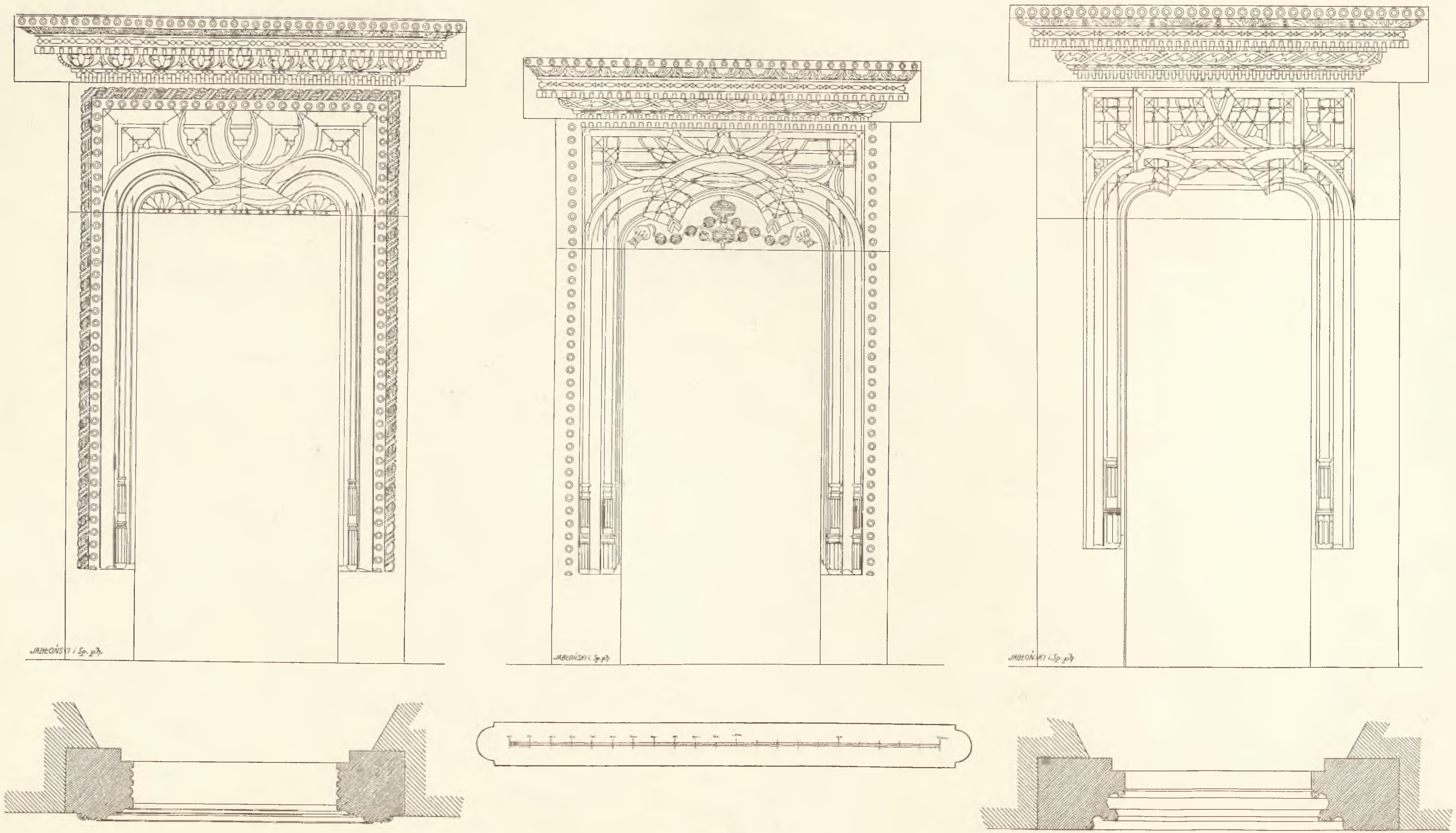
2) Odrzwia w sionce parteru skrzydła północnego w pobliżu izby gotyckiej na słupie środkowym (z pewnemi różnicami w stosunkach).

3) Odrzwia (podobne są) na parterze skrzydła północnego, wejście ze schodków pod krużgankiem do sionki w pobliżu klatki schodów głównych.

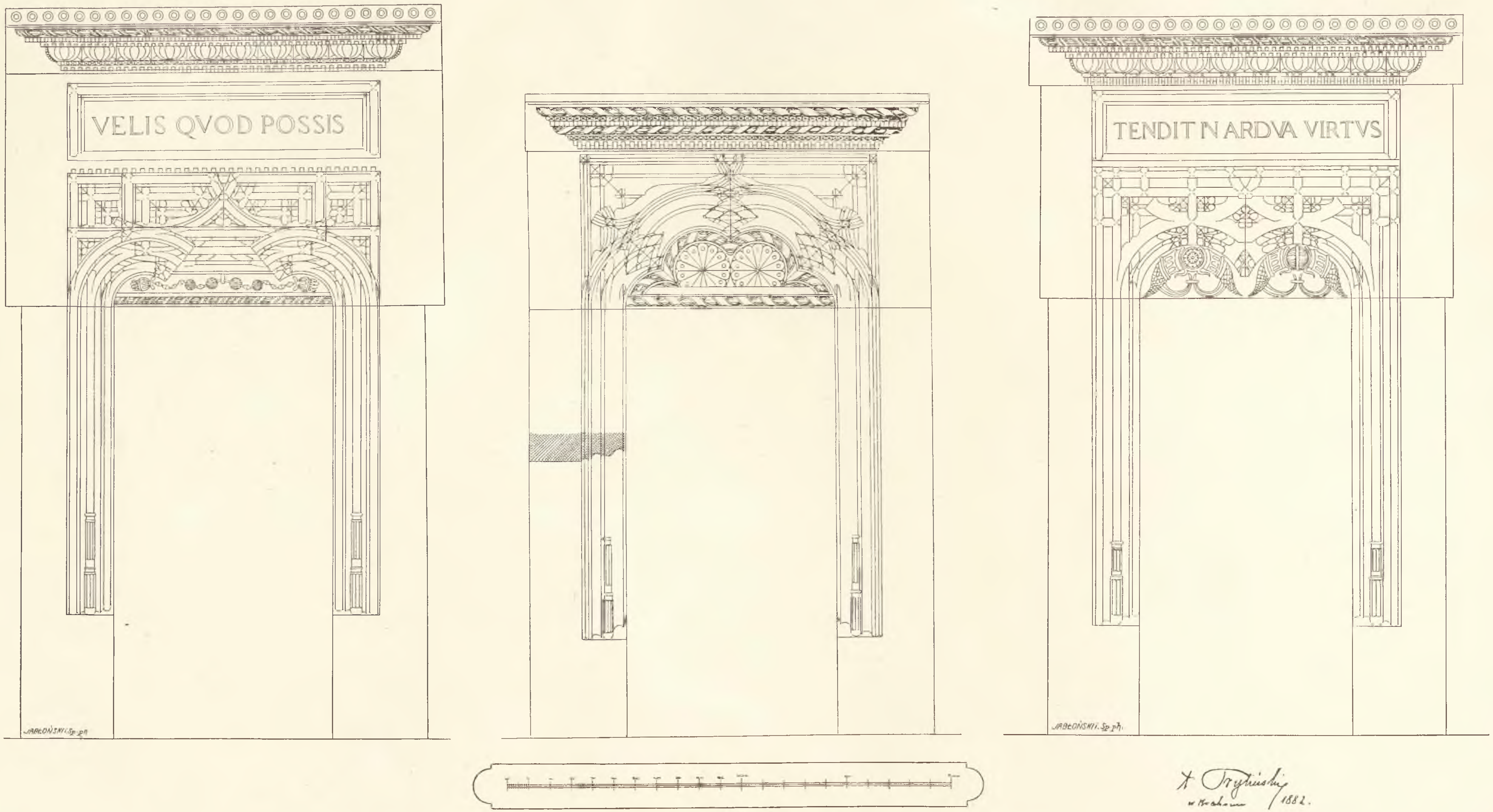
Tablica 46.

Zdjęcia Prylińskiego. 1) Odrzwia w izbie parterowej pawilonu gotyckiego przy skrzydle wschodniem pałacu królewskiego na Wawelu, z dopełnieniem części odrąbanych.
2) Odrzwia I. piętra z klatki schodów skrzydła wschodniego do izby w stronę Lubranki.
3) Odrzwia w izbie I. piętra skrzydła wschodniego między klatką schodową a Lubranką, prowadzące do wychodka w grubości ściany zewnętrznej.

Tablica 47.

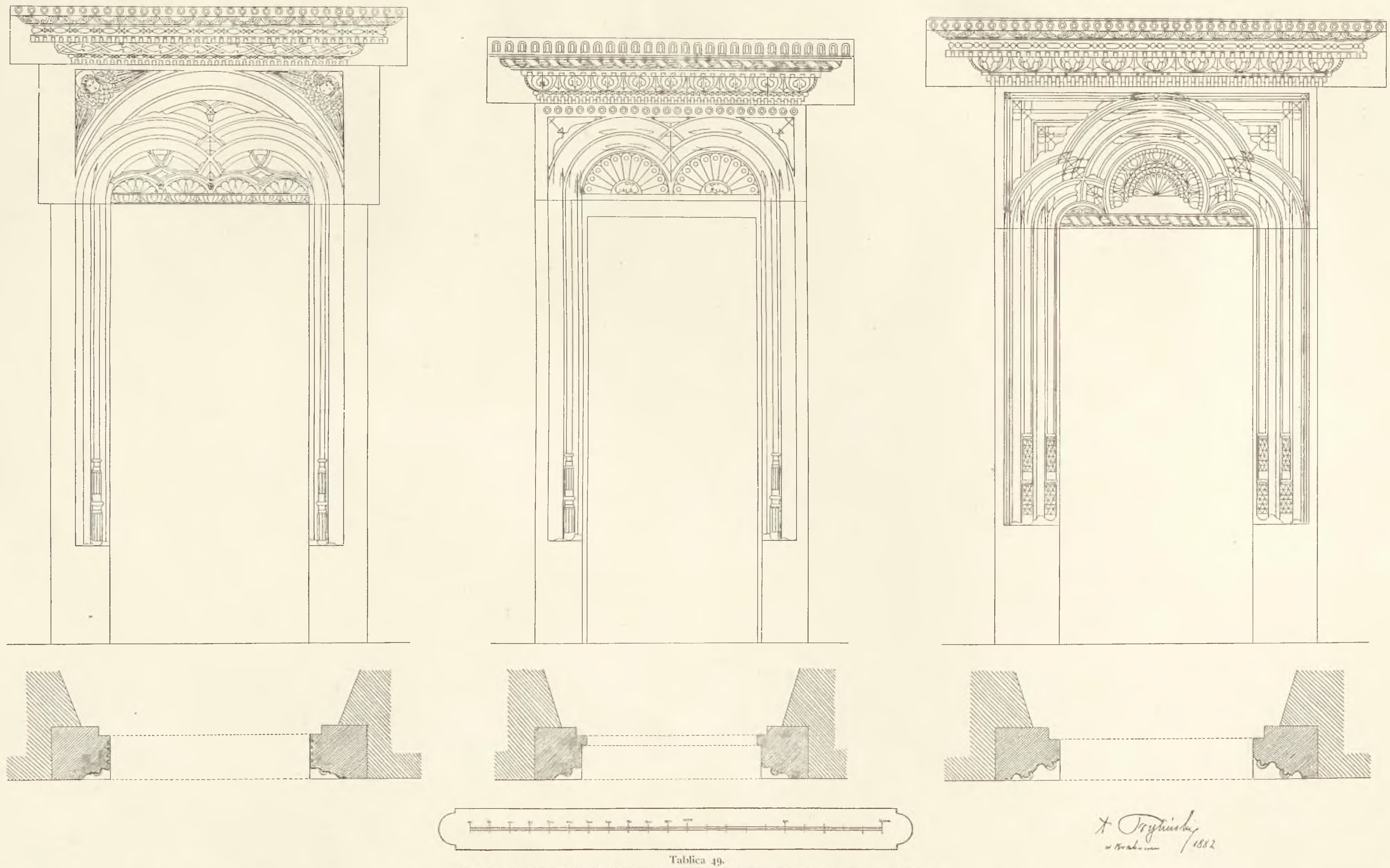
Zdjęcia Prylińskiego. Odrzwia I. piętra pałacu królewskiego na Wawelu: 1) w izbie narożnej pod izbą Poselską przejście w ścianie zachodniej do sionki prowadzącej wprost na krużganek południowy; 2) w tejże izbie drzwi do wychodka w grubości ściany narożnika południowo-zachodniego; 3) pawilon gotycki, w izbie środkowej wyjście na korytarzyk.

Tablica 48.

Zdjęcia Prylińskiego. Skrzydło wschodnie pałacu królewskiego na Wawelu.

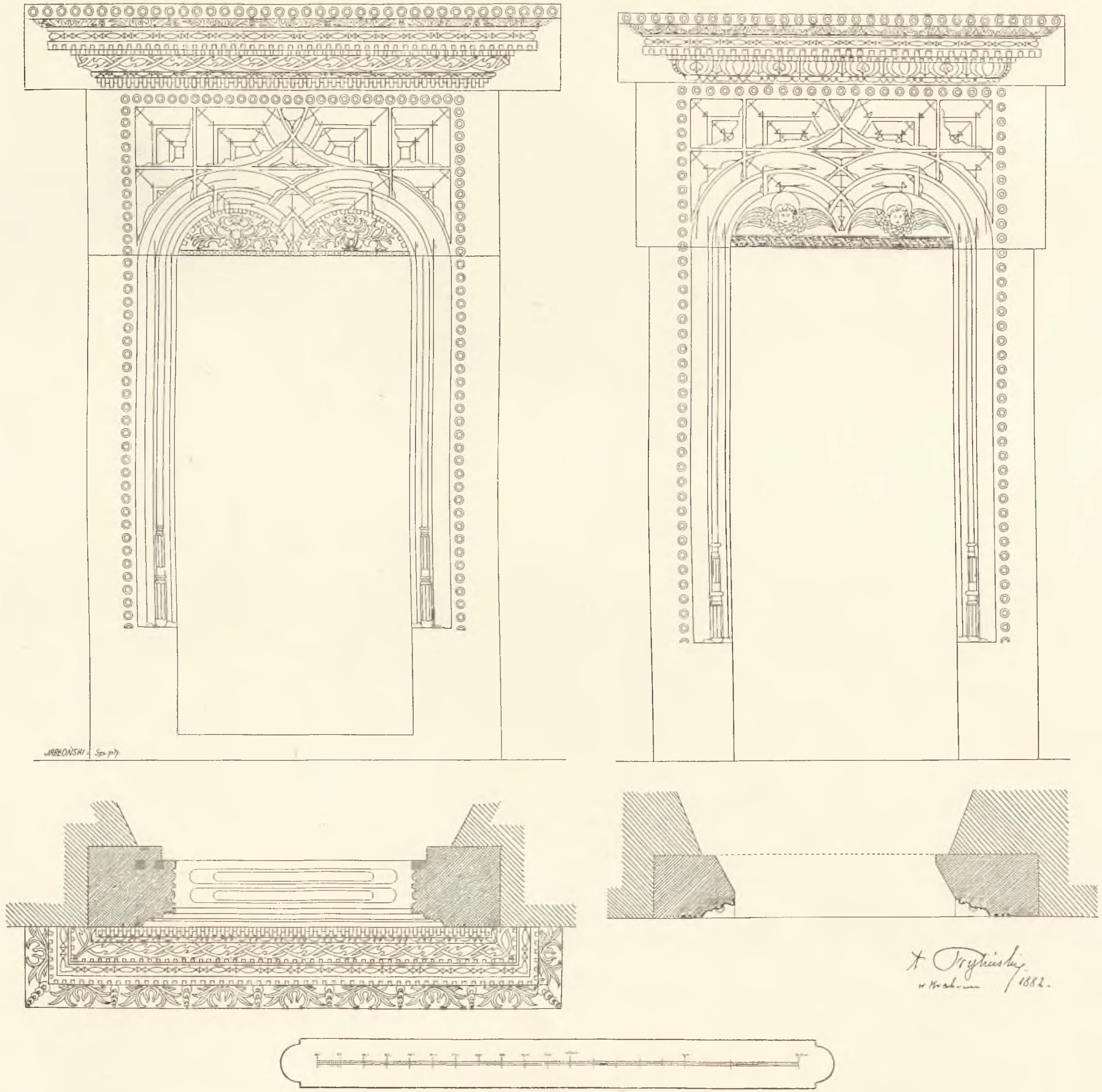
1) Odrzwia w ścianie bocznej pokoju głównego na I. piętrze pawilonu gotyckiego, prowadzące w stronę Kurzej stopy. 3) Tamże odrzwia w ścianie przeciwległej; napis w rzeczywistości brzmi: TENDIT IN ARDVA VIRTVS.
2) Odrzwia w północnej ścianie sali parterowej, z której inne wejście prowadzi do wnętrza Lubranki.

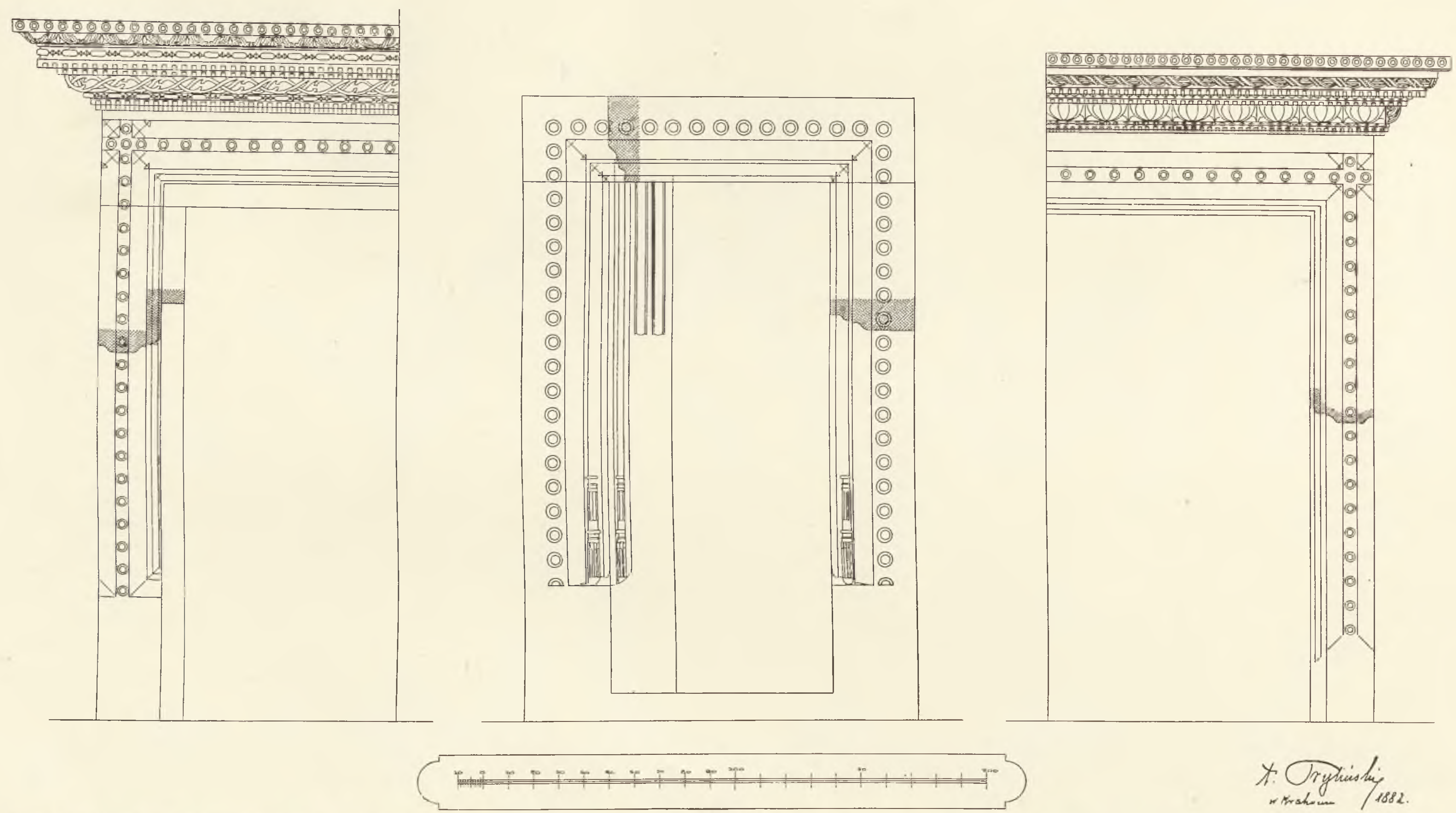
Tablica 49.

Zdjęcia Prylińskiego. Odrzwia I. piętra skrzydła wschodniego pałacu królewskiego na Wawelu.

1) Wejście z klatki schodów do izby w stronę Kurzej stopy (z pewnemi niedokładnościami w proporcyach gzemsu. opuszczono kółeczka na węgarach). — 2) Wejście z pierwszej izby na północ od klatki schodowej do wychodka w grubości ściany zewnętrznej. — 3) Wejście z izby na południe od Lubranki do wychodka w grubości ściany zewnętrznej obok Lubranki.

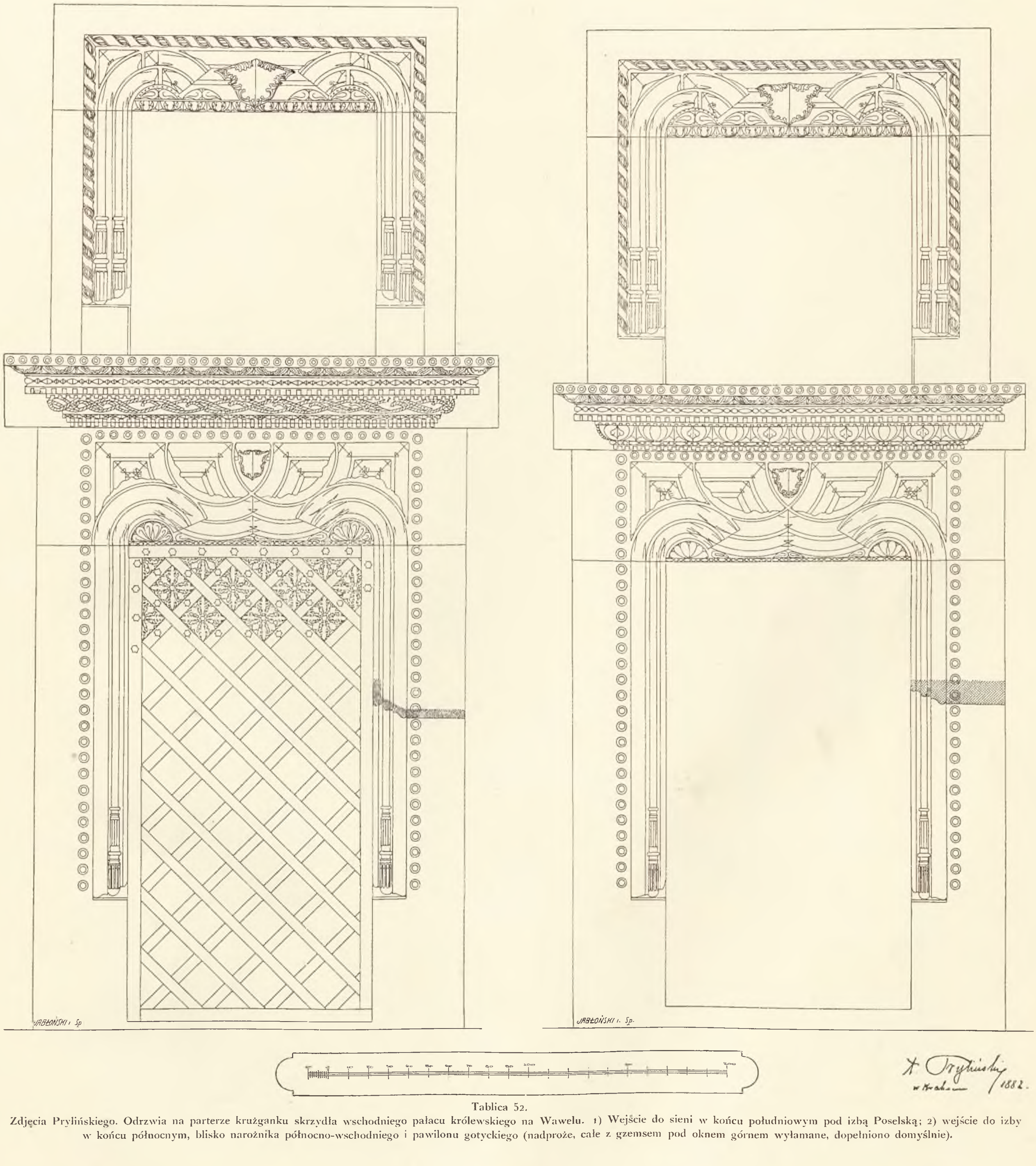

Tablica 50.
Zdjęcia Pryliǹskiego. Odrzwia I. piętra skrzydła wschodniego pałacu królewskiego na Wawelu.
1) Z klatki schodowej do izby ku Lubrance. 2) Z izby na północ od Lubranki do klatki schodów kręconych koło Lubranki.

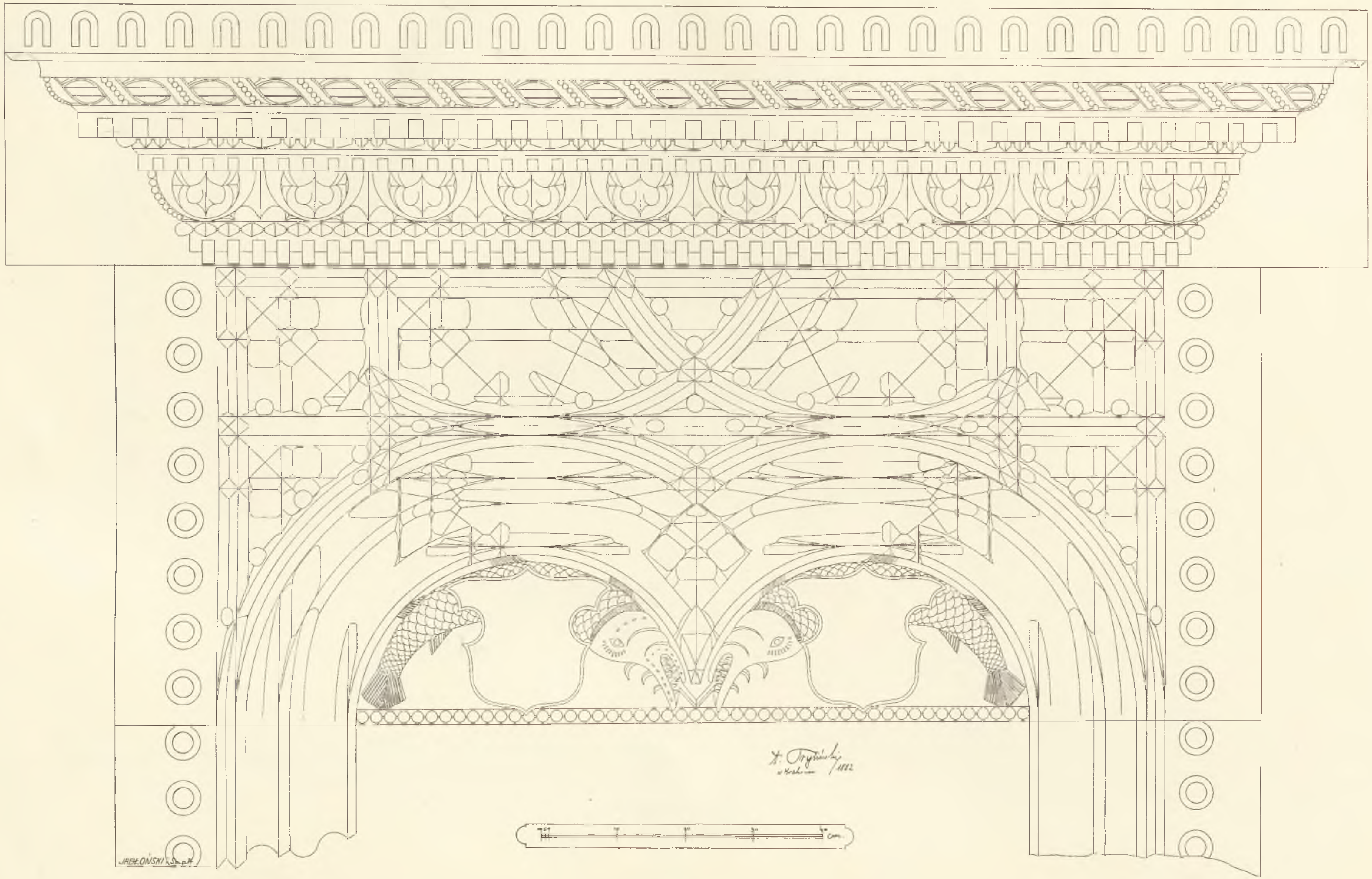
Tablica 51.

Zdjęcia Prylińskiego. Odrzwia parteru wschodniego skrzydła pałacu królewskiego na Wawelu. 1) Z izby na północ od klatki schodowej do wychodka w grubości ściany zewnętrznej, blisko pawilonu gotyckiego; 2) z izby na południe od Lubranki wejście na półpiętrze wnętrza Lubranki (przy węgarze lewym rozwinięcie jego ściany bocznej); 3) z izby na południe od przestrzeni, gdzie studnia, do wychodka w grubości ściany zewnętrznej.

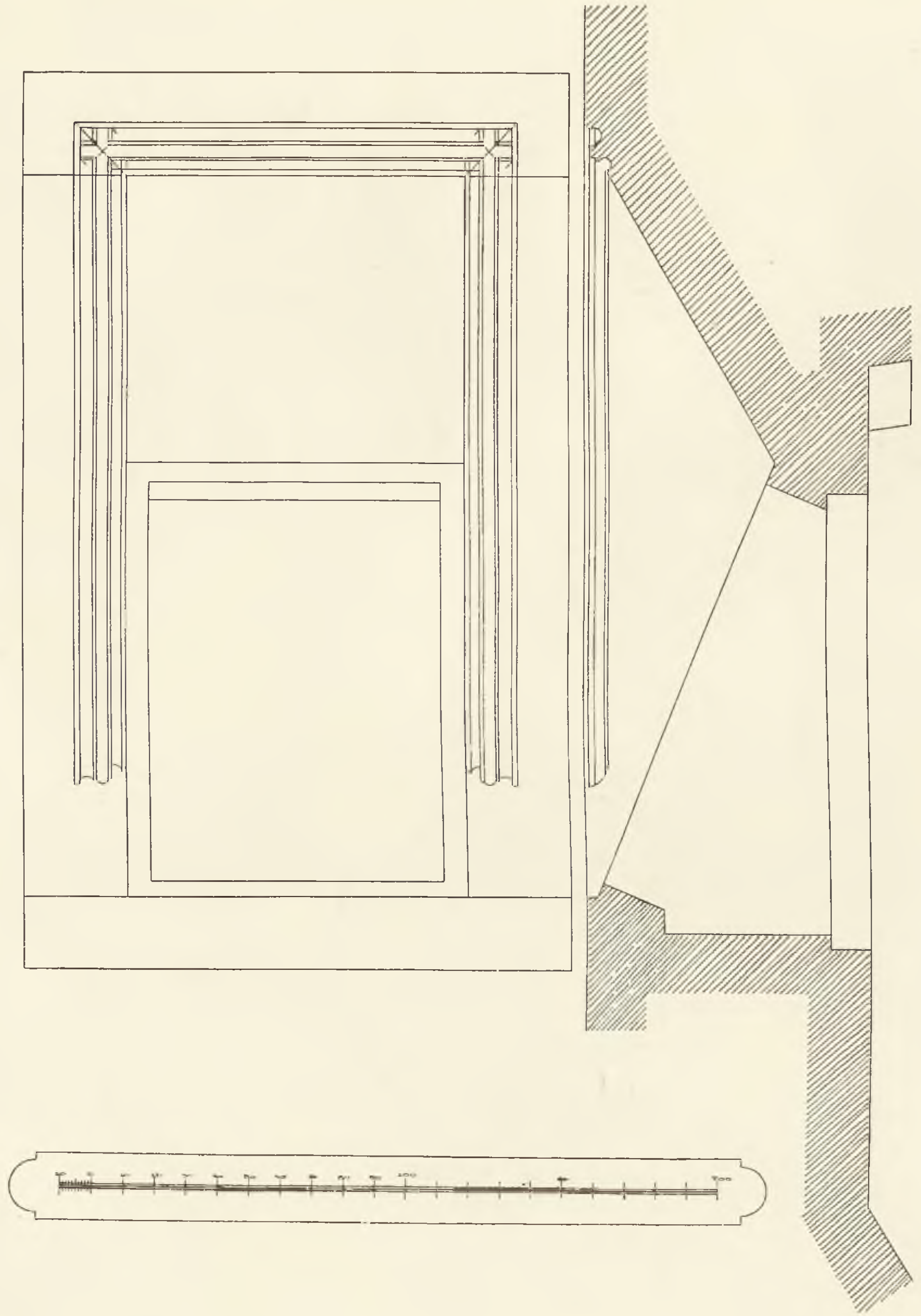
Tablica 52.

Zdjęcia Prylińskiego. Odrzwia na parterze krużganku skrzydła wschodniego pałacu królewskiego na Wawelu. 1) Wejście do sieni w końcu południowym pod izbą Poselską; 2) wejście do izby w końcu północnym, blisko narożnika północno-wschodniego i pawilonu gotyckiego (nadproże, całe z gzemsem pod oknem górnem wyłamane, dopełniono domyślnie).

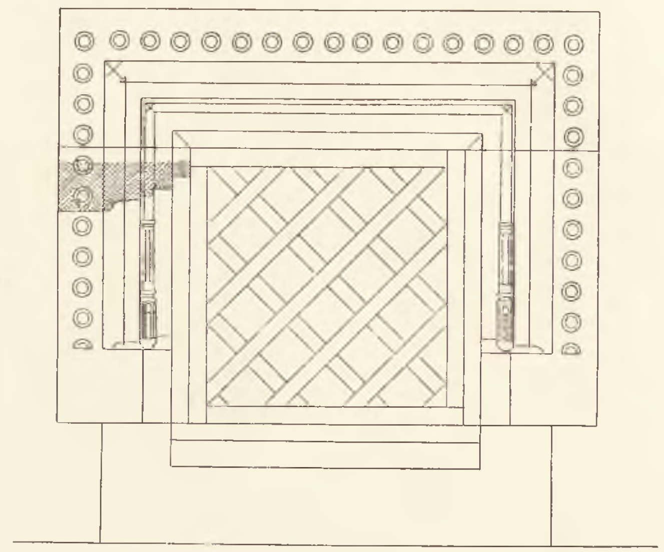

Tablica 53.
Zdjęcia Prylińskiego. — Szczegółowe zdjęcie nadproża i gzemsu odrzwi na parterze wschodniego skrzydła pałacu królewskiego na Wawelu. w sieni pod izbą Poselską, w ścianie północnej.

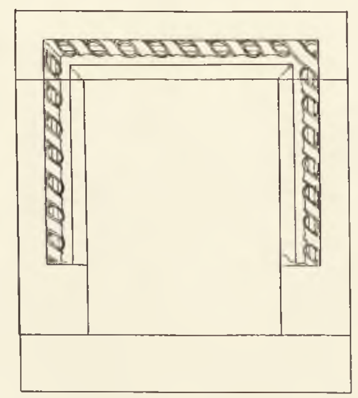
1.

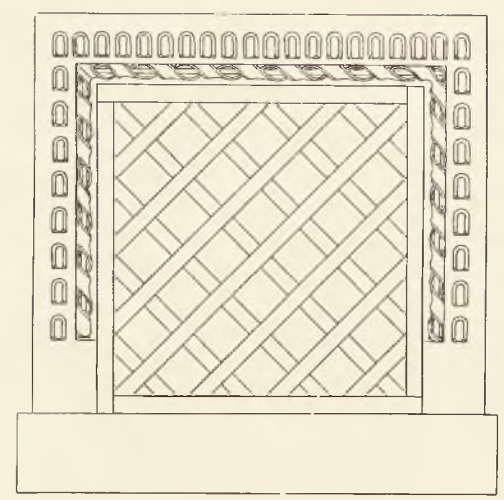
2.

3.

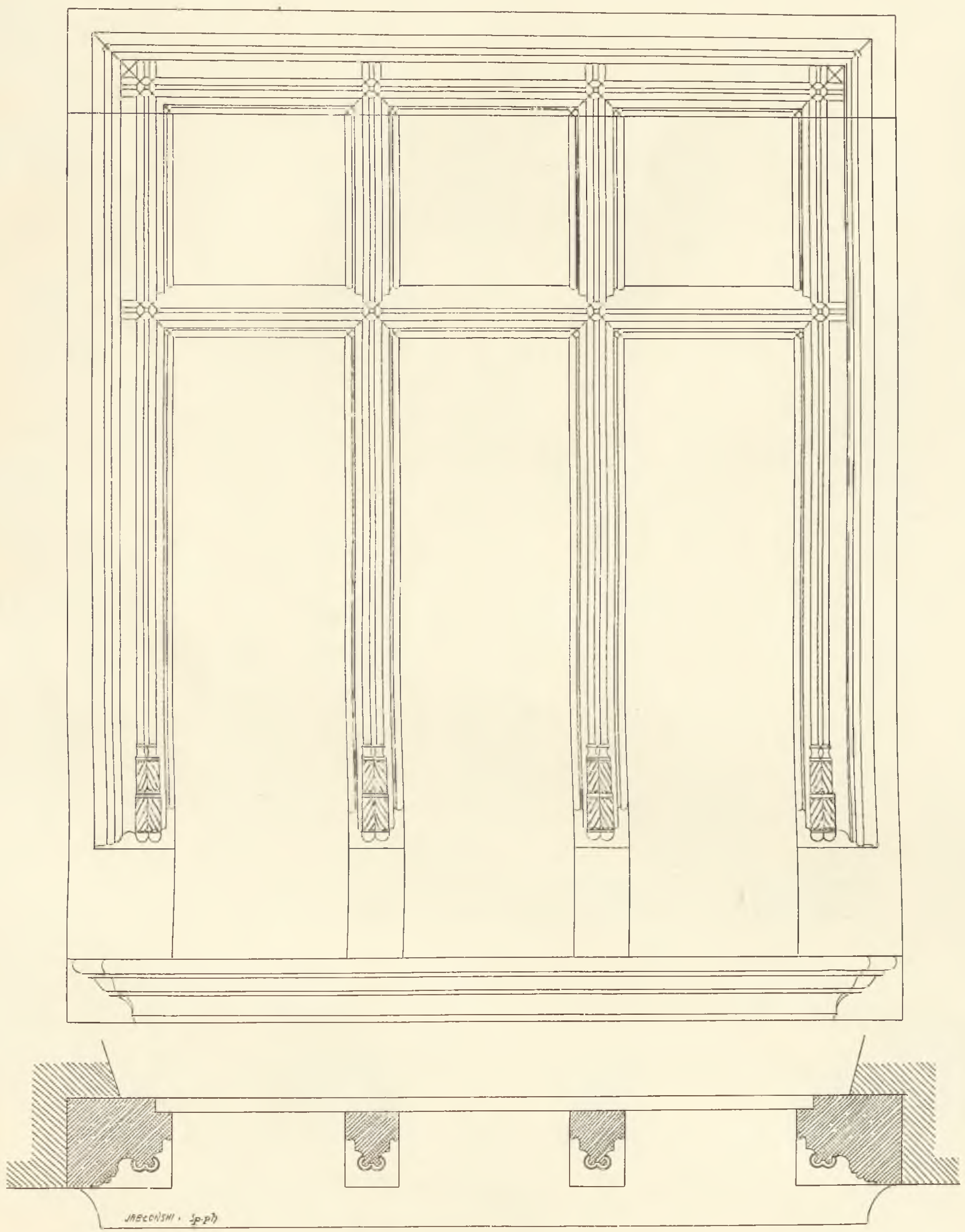
4.

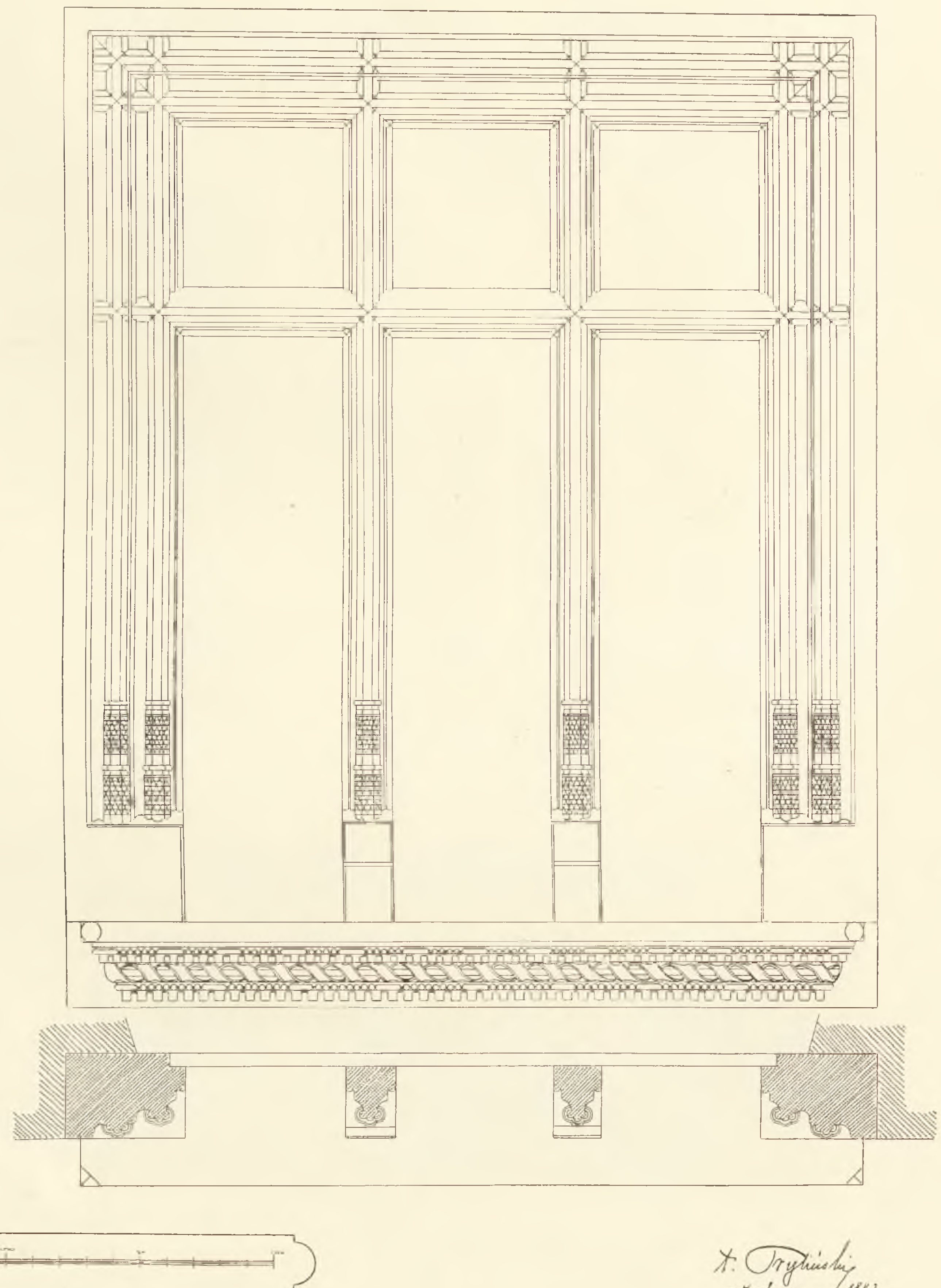

A. Pryliński
w Krakowie / 1882.

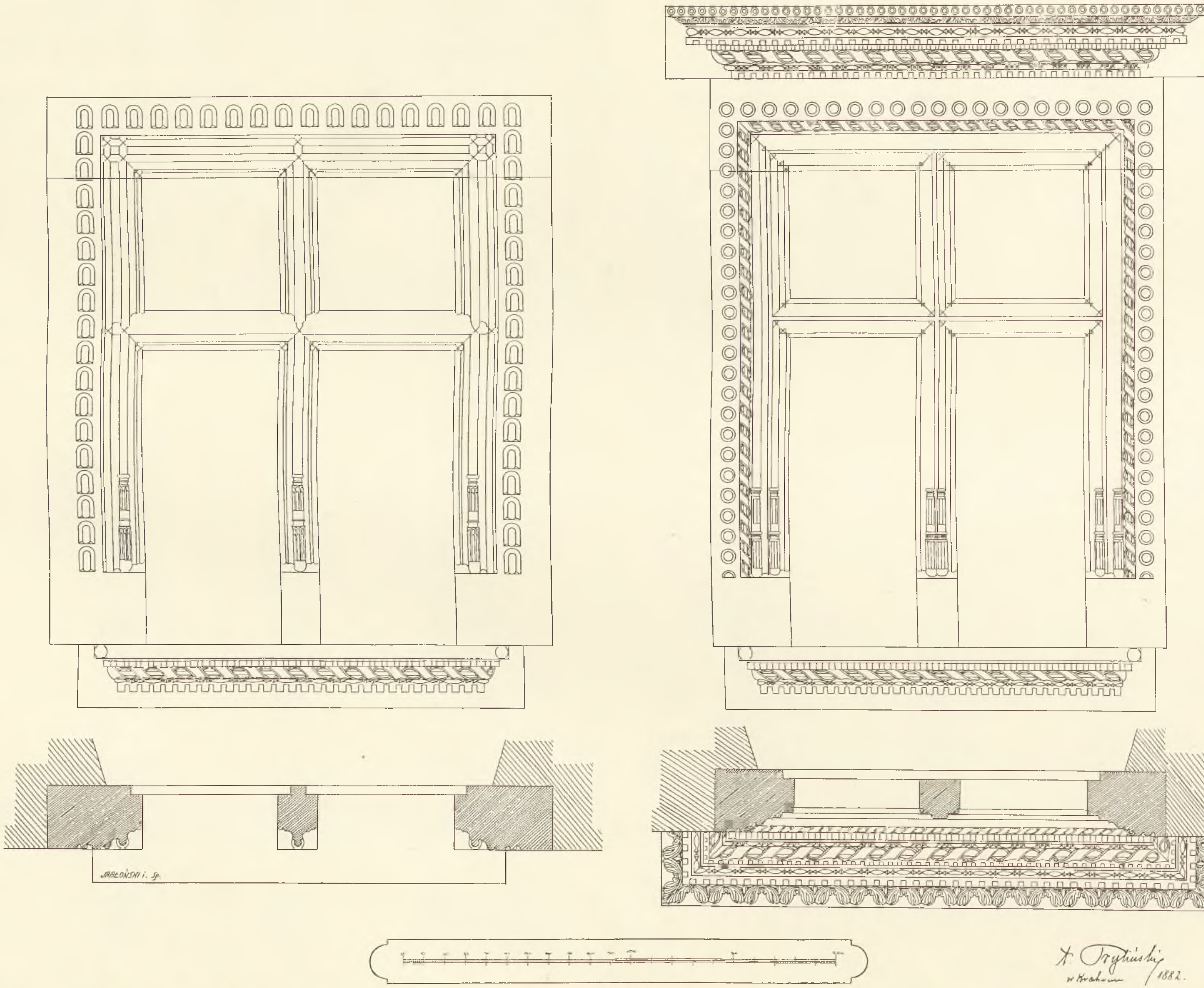
Tablica 54.

Zdjęcia Prylińskiego z pałacu królewskiego na Wawelu. 1) Obramienie okna gotyckiego w izbie parterowej pawilonu gotyckiego, mającej takie okno skośne jedno od wschodu drugie od południa (zdjęcie niezupełnie ściśle); 2) obramienie czeluści do paleniska w przestrzeni parterowej skrzydła wschodniego, gdzie studnia (stosunki wymiarów w świetle nieścisłe); 3) obramienie okienka zewnętrznego w skrzydle wschodniem, oświecającego przejście z sali końca południowego pod izbę Poselską na krużganek południowy. Otwór jest w samym narożniku zewnętrznym południowo-zachodnim, w ścianie zachodniej, tuż obok okna krużganku południowego; 4) czeluść do paleniska, dziś niewiadomo gdzie; w tekach Prylińskiego napisano tylko: »w izbach dolnych«.

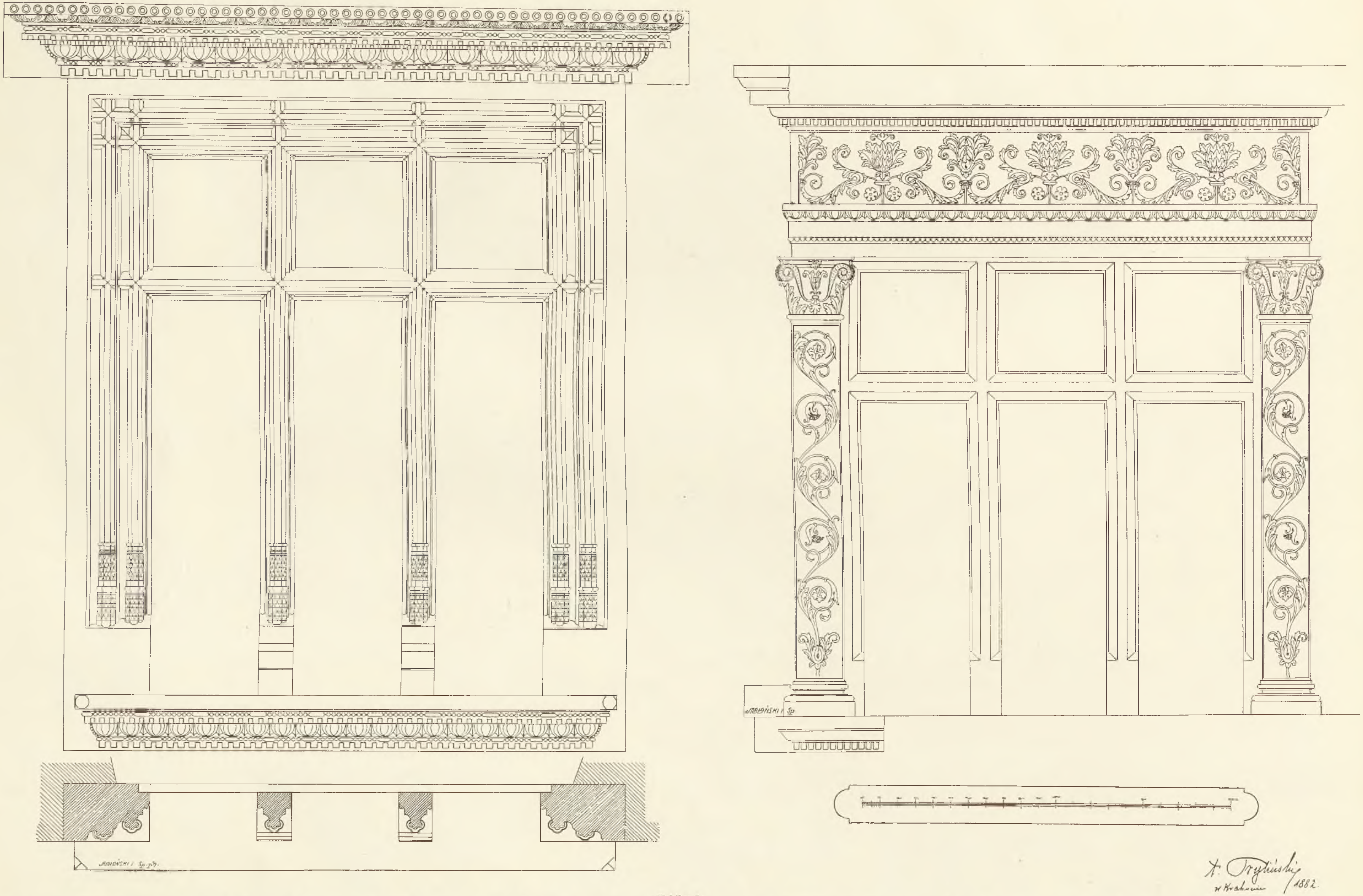

Tablica 55.
Zdjęcia Prylińskiego. Obramienia okien w krużgankach I. piętra pałacu królewskiego na Wawelu. — 1) W skrzydle północnem. — 2) W skrzydle wschodniem.

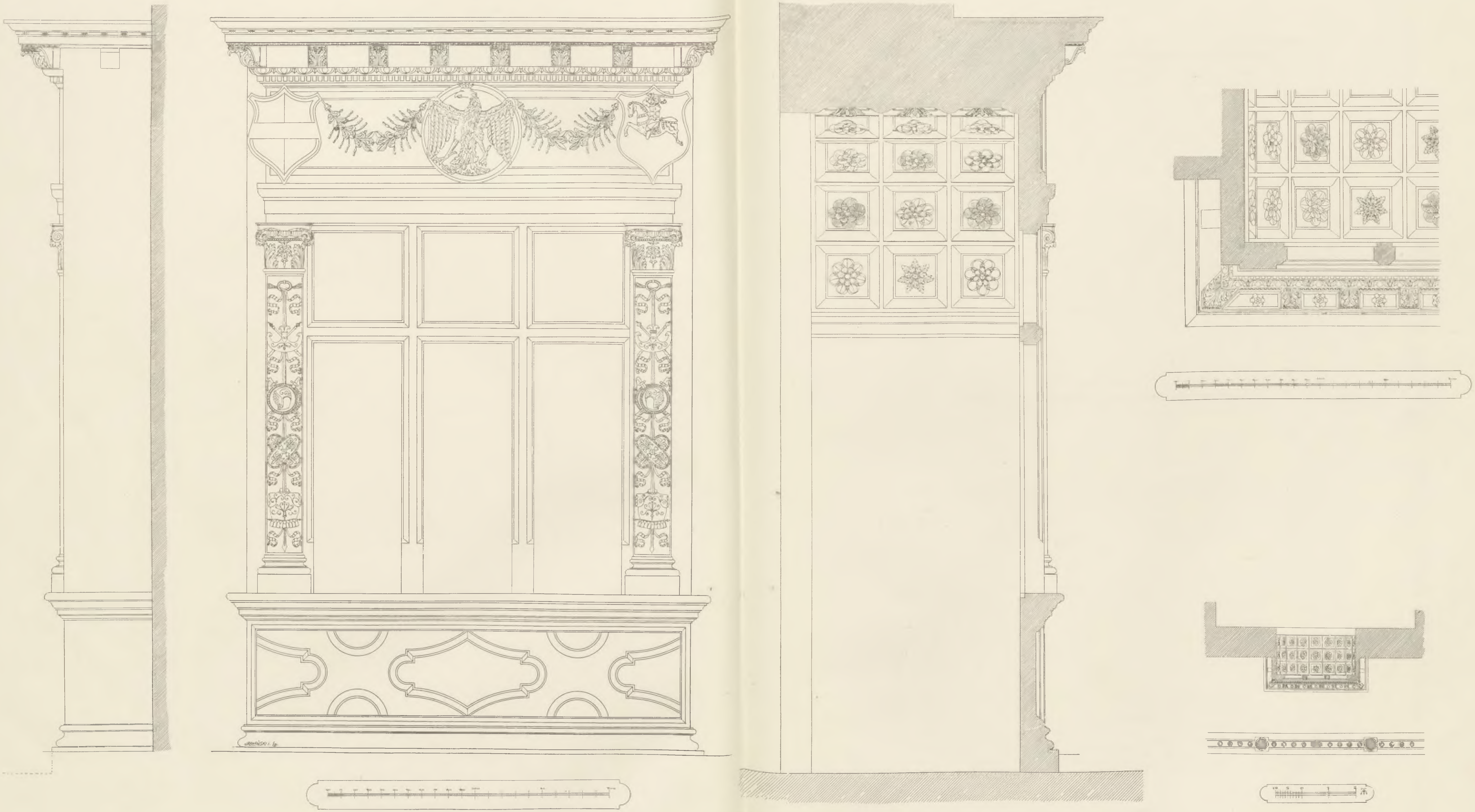
Tablica 56.

Zdjęcia Prylińskiego. Obramienia okien w krużganku parterowym skrzydła wschodniego pałacu królewskiego na Wawelu. — 1) Na lewo wejścia do klatki schodowej. Drugie podobne znajduje się w sąsiedztwie, nad drzwiami do piwnicy. 2) Niewiadome. Takie obramienie okna, lecz bez gzemsu górnego znajduje się blisko narożnika północno wschodniego.

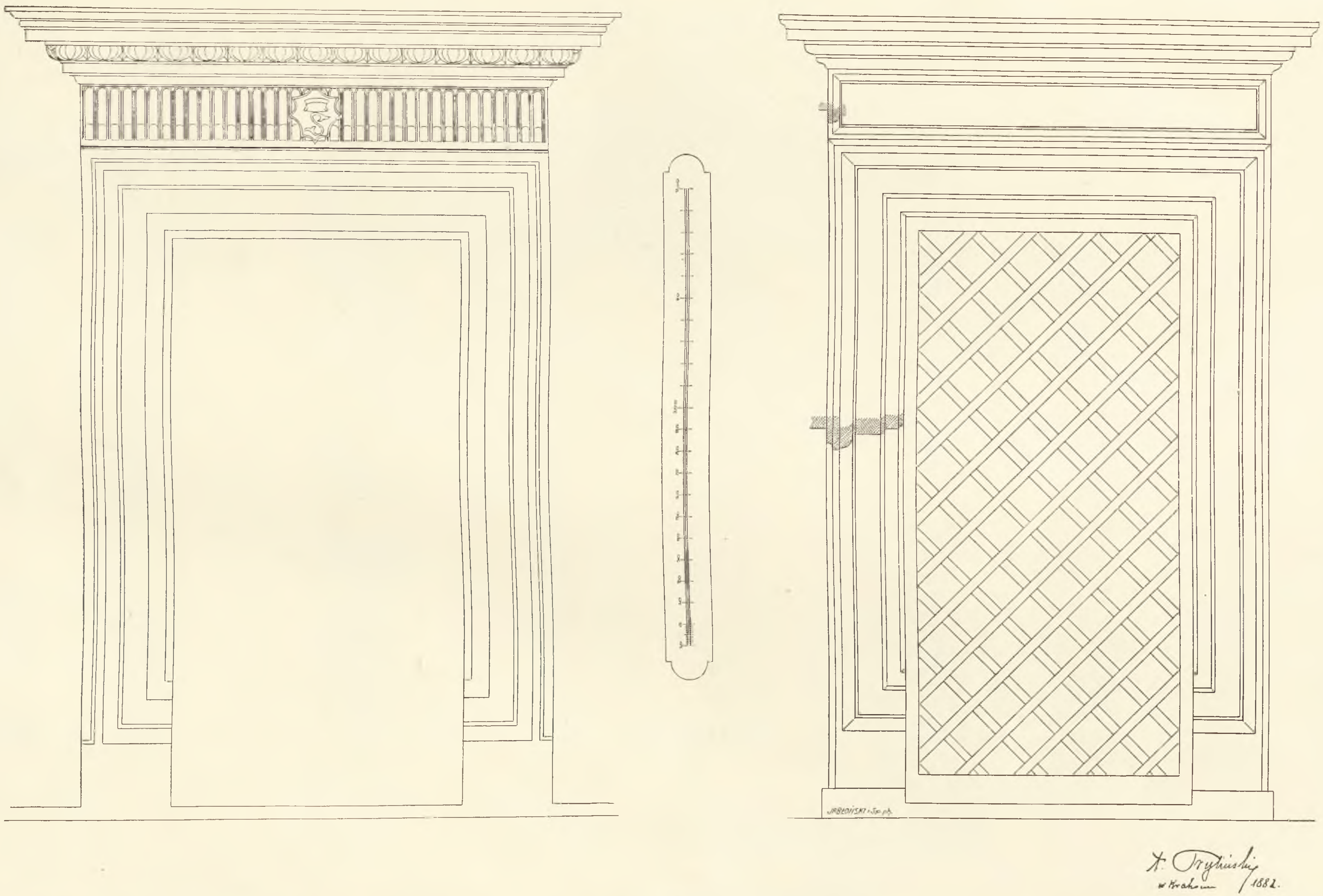
Tablica 57.

Zdjęcia Prylińskiego. — Obramienia okien pałacu królewskiego na Wawelu: — 1) Rekonstrukcya okien I. piętra fasad zewnętrznych, ze znalezionych w ziemi ułamków kamieni i wymiarów zamurowanych starych otworów w ścianach. 2) Okno II. piętra wychodzące na dziedziniec nad bramą wjazdową w skrzydle zachodniem, przerobione na drzwi. Okaz ornamentyki renesansowej zapewne z przed r. 1507.

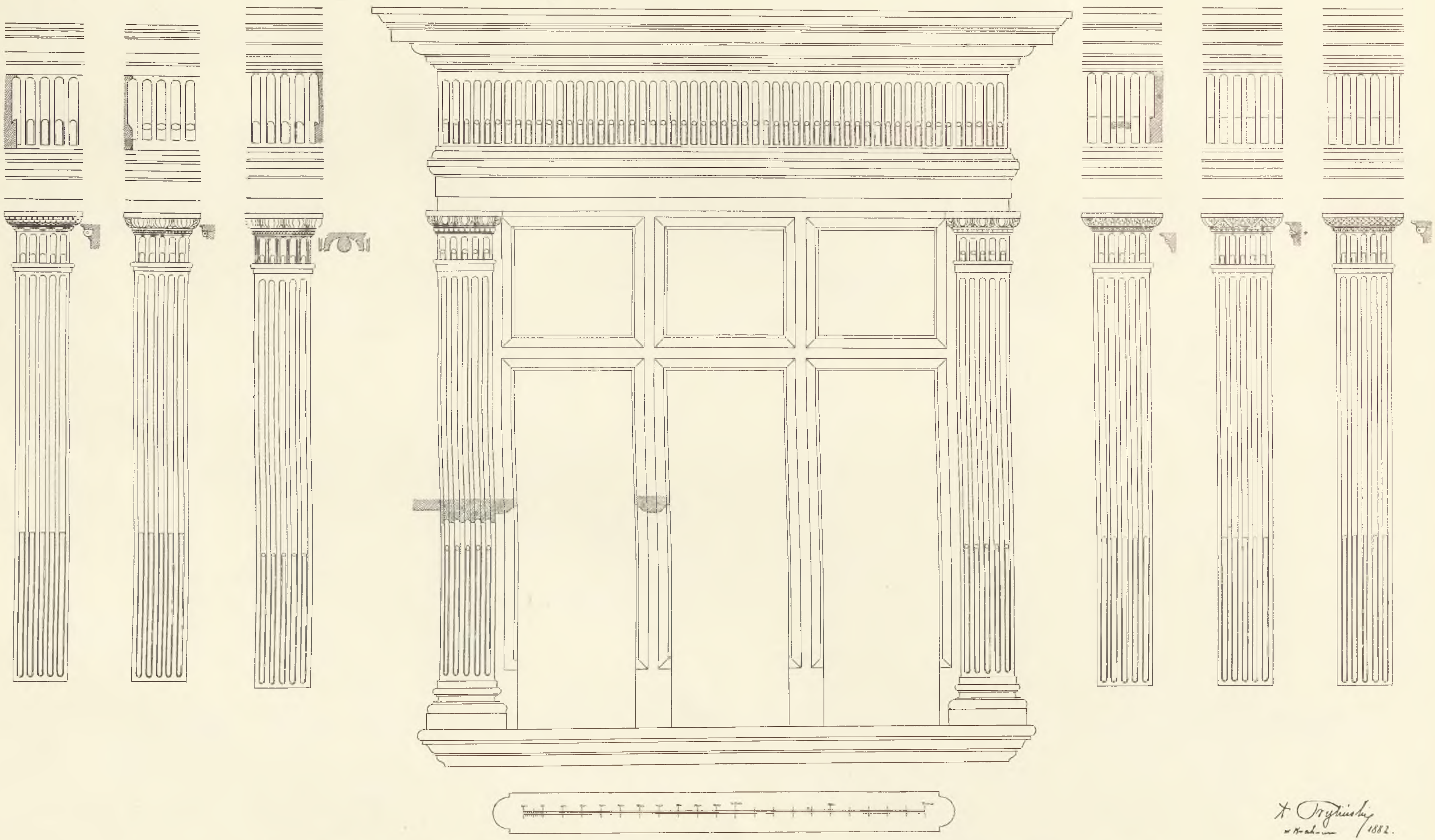
Tablica 58.

Zdjęcia Prylińskiego. — Wykusz (Erker) na II. piętrze krużganku skrzydła zachodniego, w stronie bramy wjazdowej, okaz ornamentyki renesansowej prawdopodobnie z przed r. 1507. 1) Elewacya boku. 2) Elewacya ściany frontowej wschodniej. 3) Przekrój pionowy. 4) Rzut pionowy detalu górnej części z widokiem na spód gzemsu i na łukowo zasklepione podniebienie wnętrza wykusza z rzeźbionemi kasetonami. 5) Rzut poziomy całości wykusza i partyi krużganku z widokiem na podniebienie wykusza.

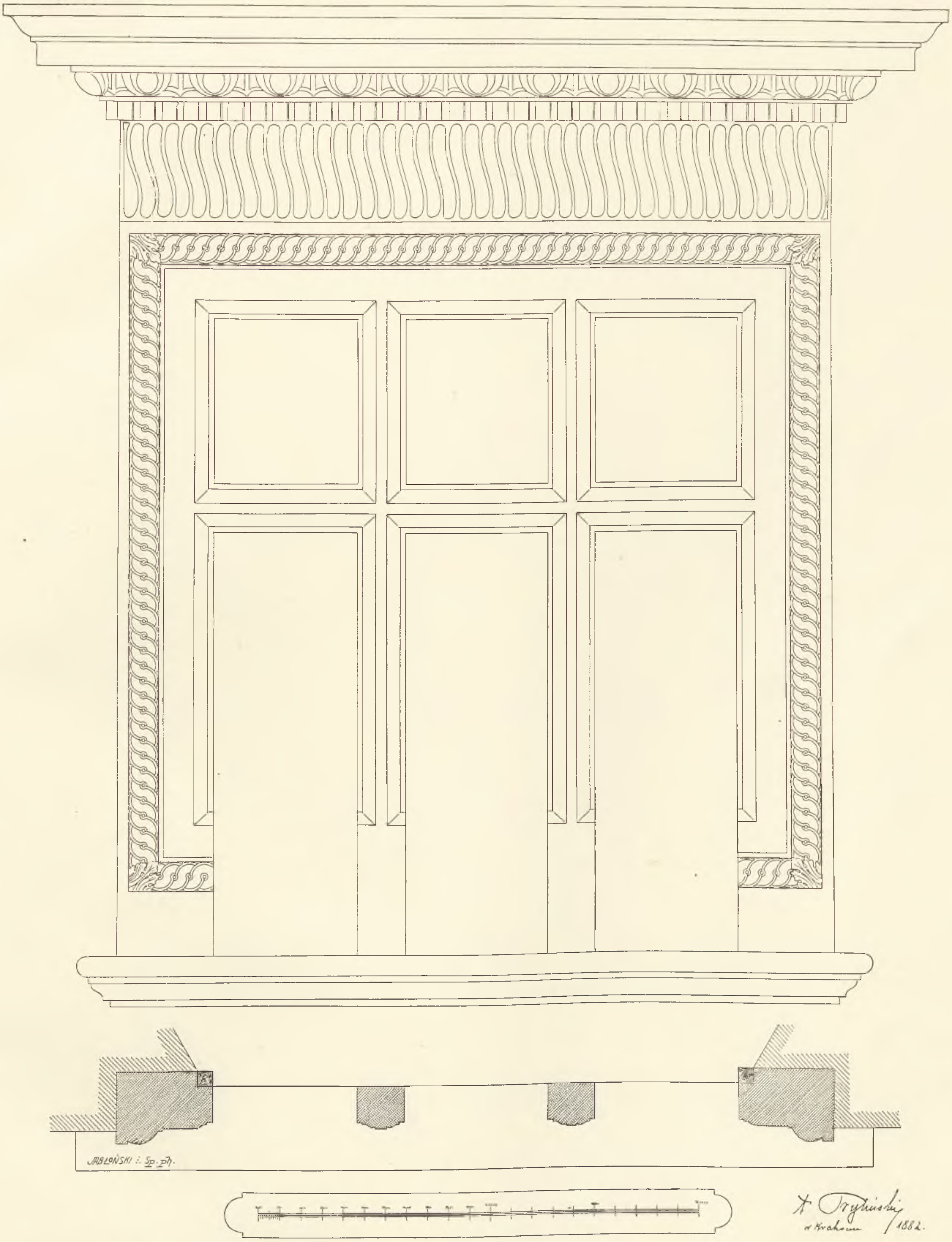

Tablica 59.

Zdjęcia Prylińskiego. Odrzwia z pierwszej połowy XVI w. w krużgankach pałacu królewskiego na Wawelu. — 1) Wejście do zamurowanej dziś sionki na I. piętrze skrzydła północnego przy »sali Srebrnej«, z monogramem S, Zygmunta I. na fryzie. 2) Wejście z krużganku I. piętra skrzydła wschodniego do klatki schodowej. Na fryzie opuszczono w rysunku napis wyryty: Exitus acta probat.

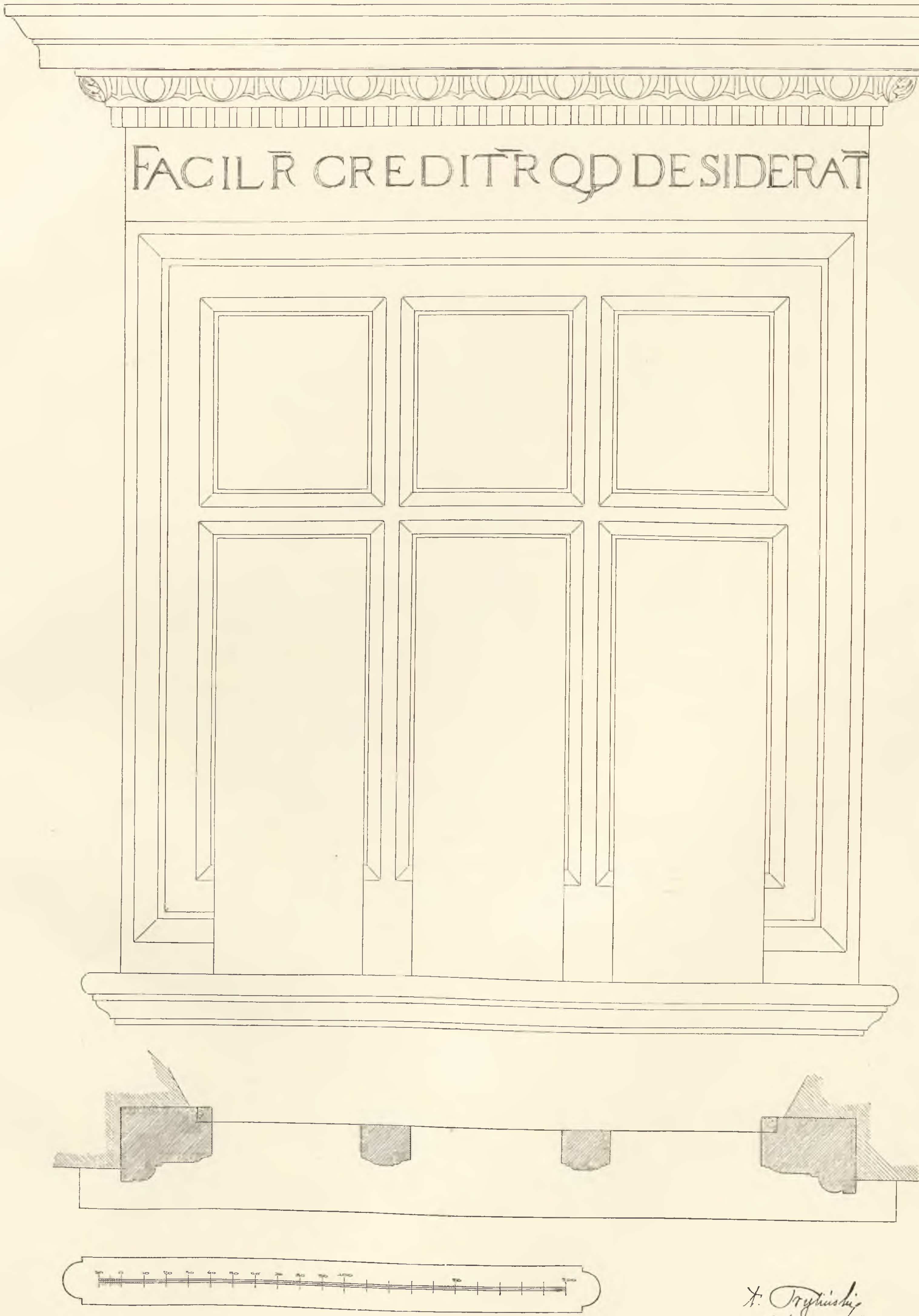

Tablica 60.
Zdjęcia Prylińskiego. Typ obramienia okna w krużgankach II. piętra pałacu królewskiego na Wawelu. — Po bokach odmiany w szczegółach pilastrów i fryzów w różnych oknach.

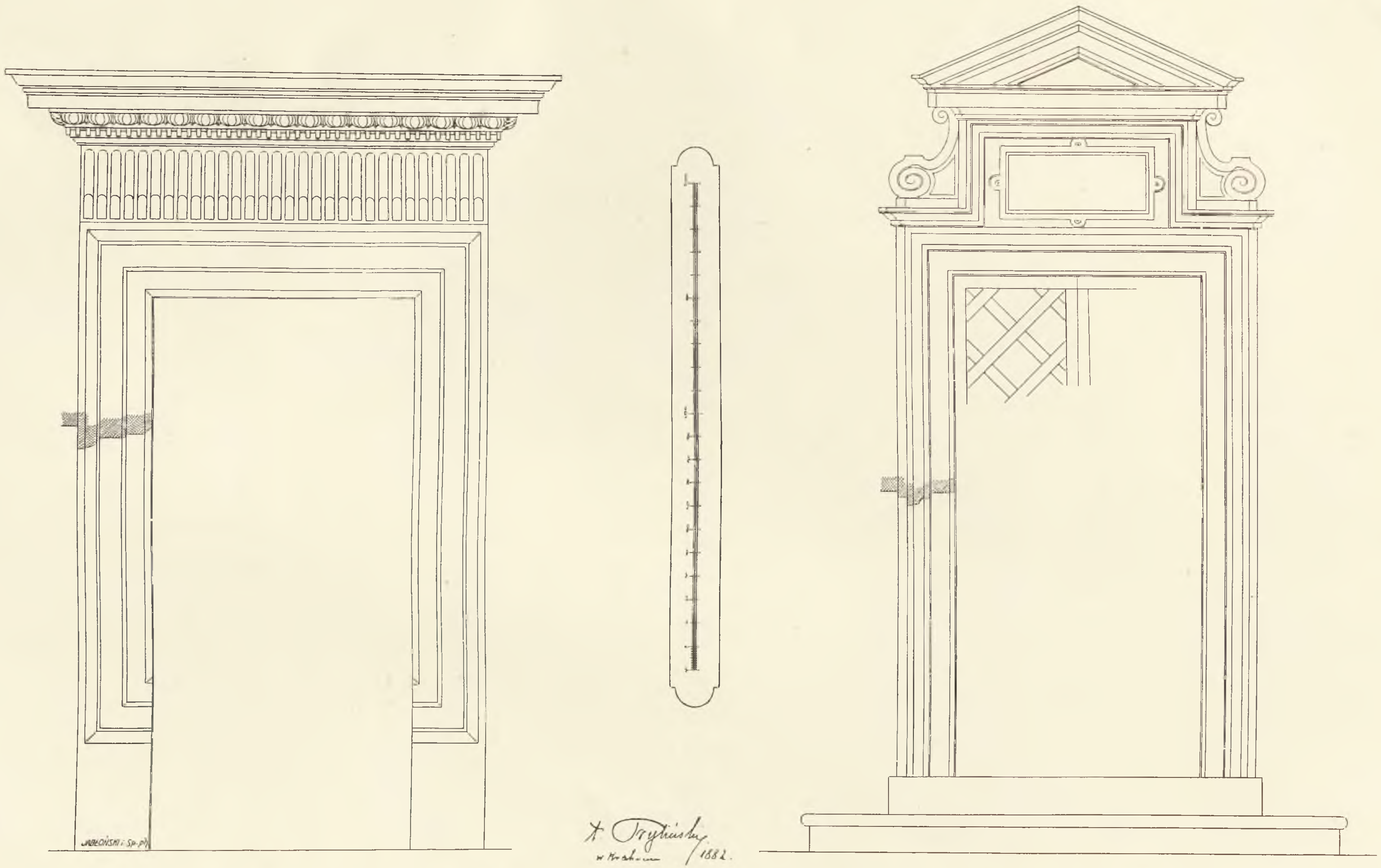

Tablica 61.

Zdjęcia Prylińskiego. Obramienie okna II. piętra skrzydła północnego fasady zewnętrznej pałacu królewskiego na Wawelu. Rekonstrukcya ze znalezionych fragmentów i wymiarów otworu.

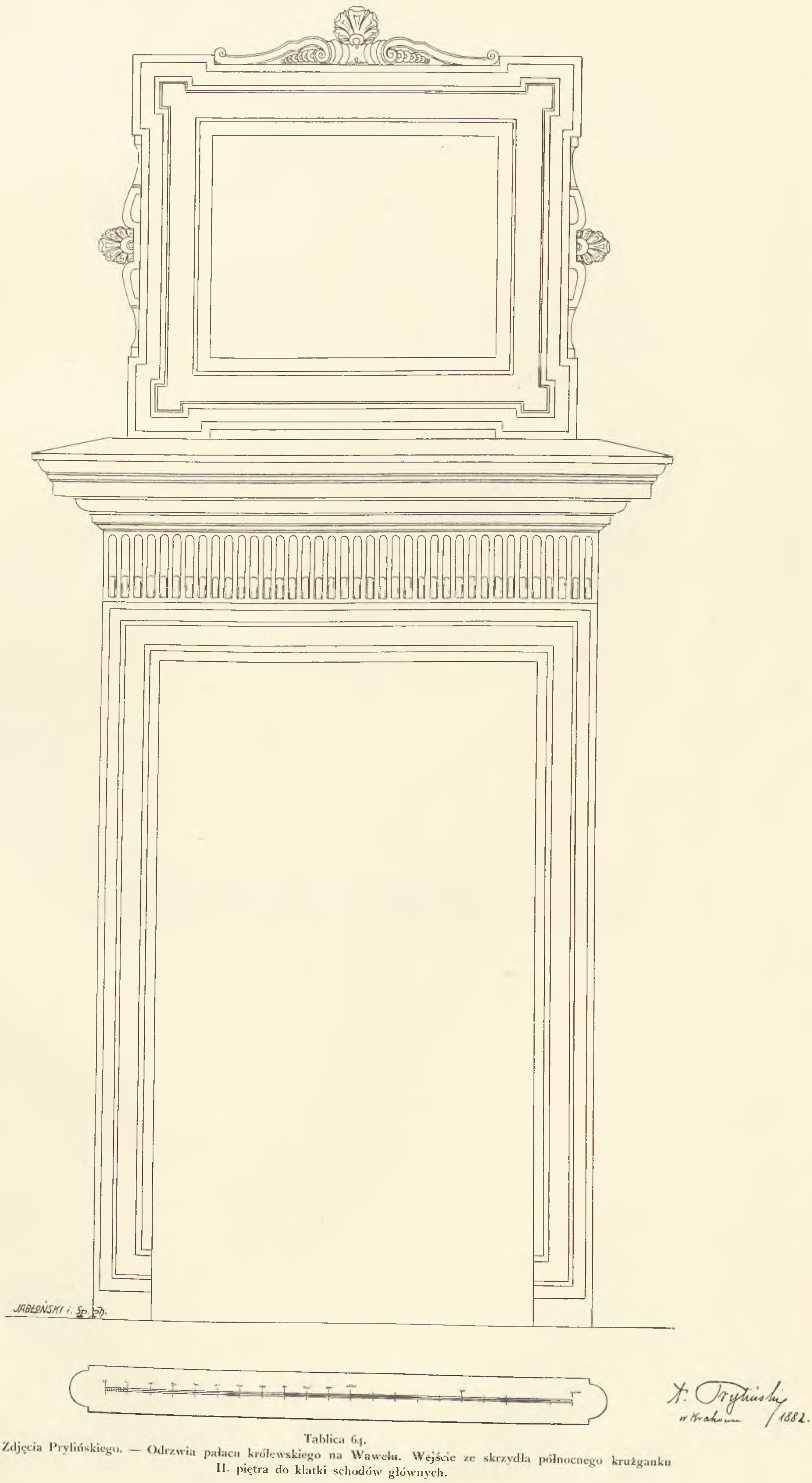

Tablica 62.
Zdjęcia Prylińskiego. Obramienie okna II. piętra zachowanego w fasadzie zewnętrznej południowej pałacu królewskiego na Wawelu.

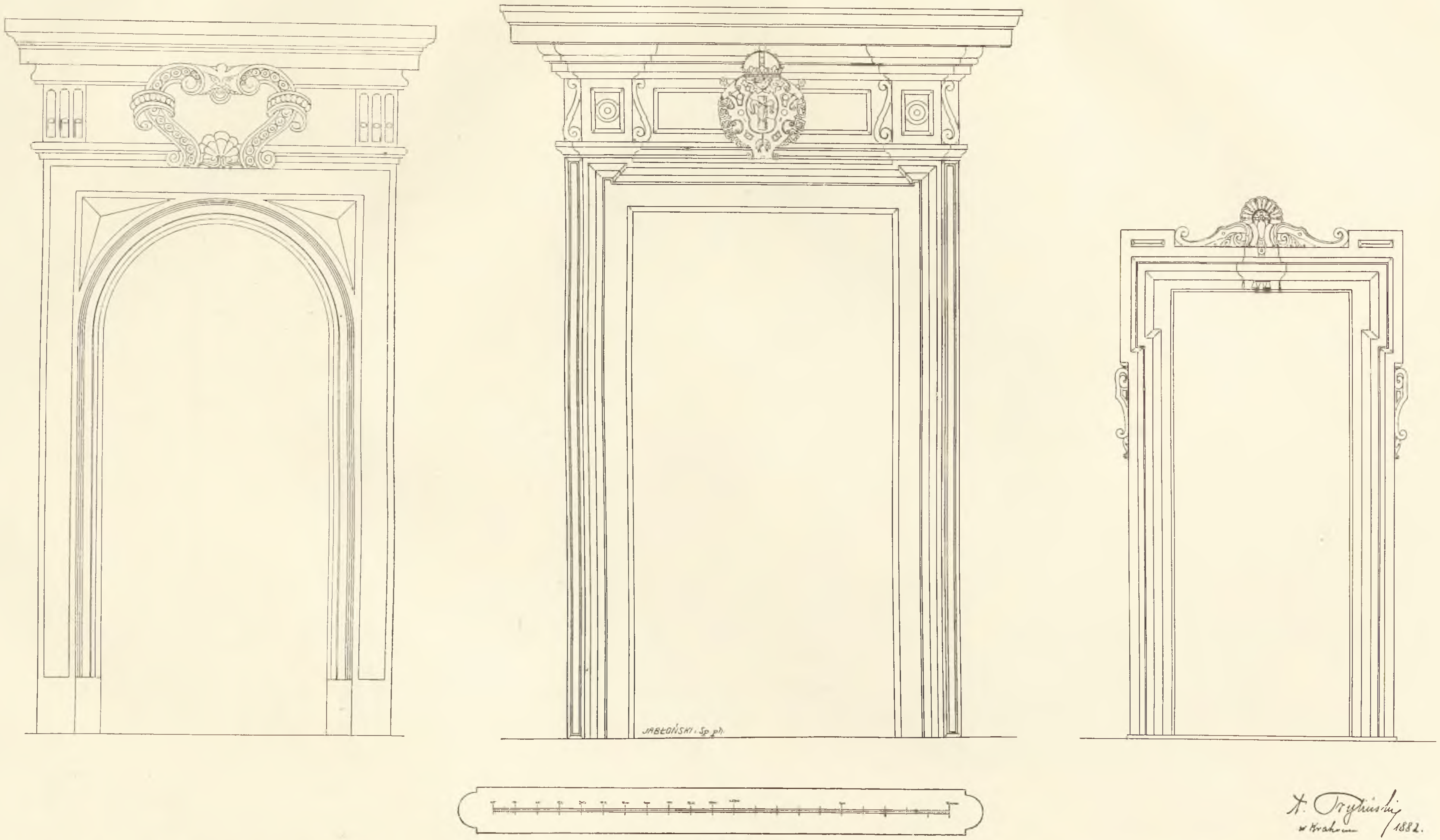

Tablica 63.

Zdjęcia Prylińskiego. — Dwoje odrzwi skrzydła północnego pałacu królewskiego na Wawelu. — 1) Renesans z czasów Zygmunta I. Przejście w ścianie działowej krużganku I. piętra między skrzydłem północnem a zachodniem. — 2) Barok z czasów Zygmunta III. Wejście na II. piętrze z klatki schodów głównych na schody prowadzące na poddasze.

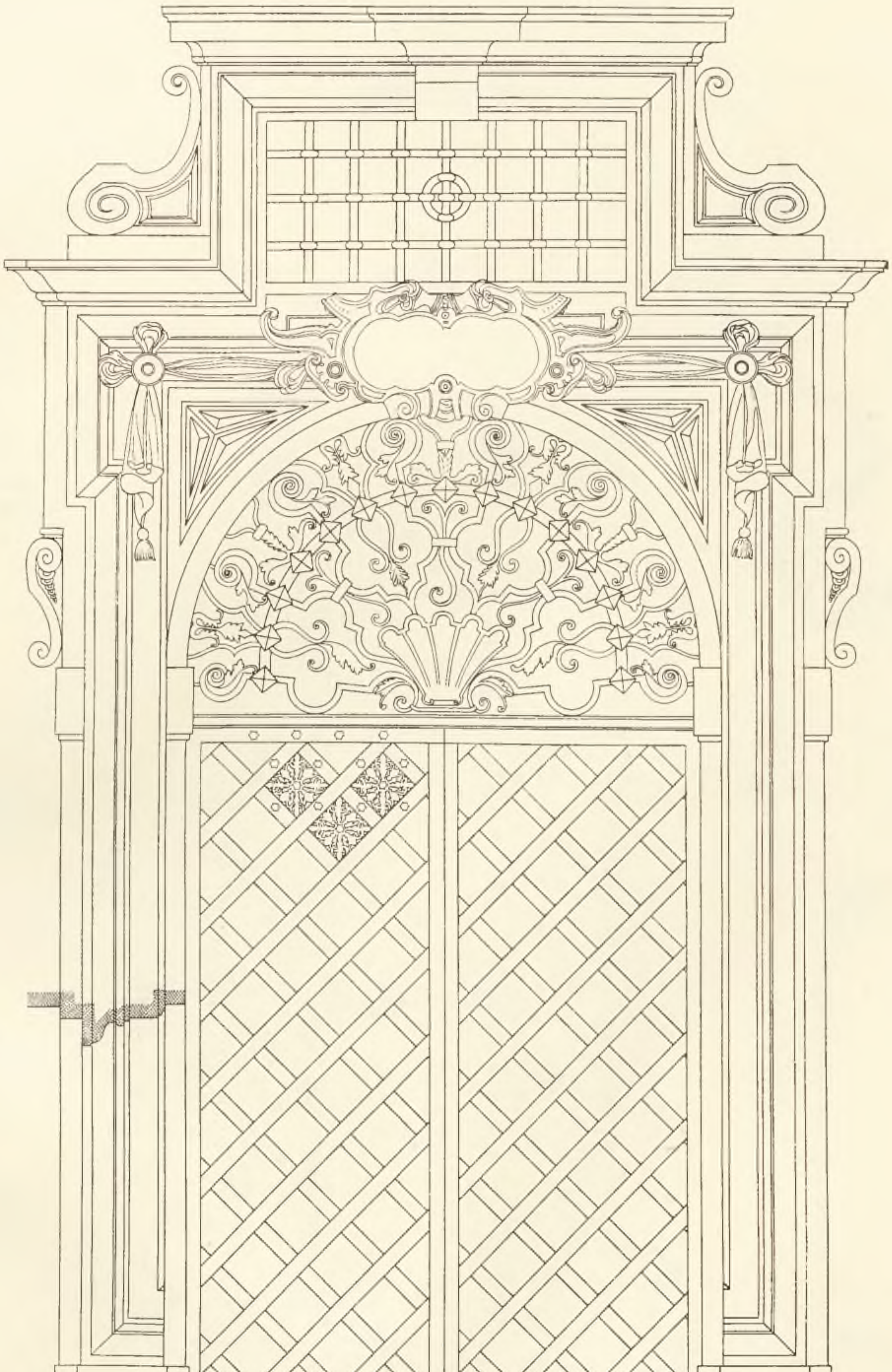

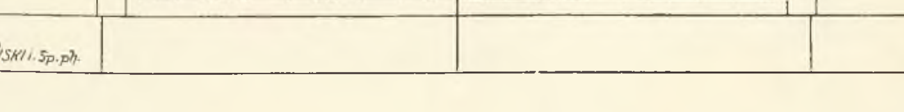
Tablica 64.
Zdjęcia Prylińskiego. — Odrzwia pałacu królewskiego na Wawelu. Wejście ze skrzydła północnego krużganku II. piętra do klatki schodów głównych.

Tablica 65.

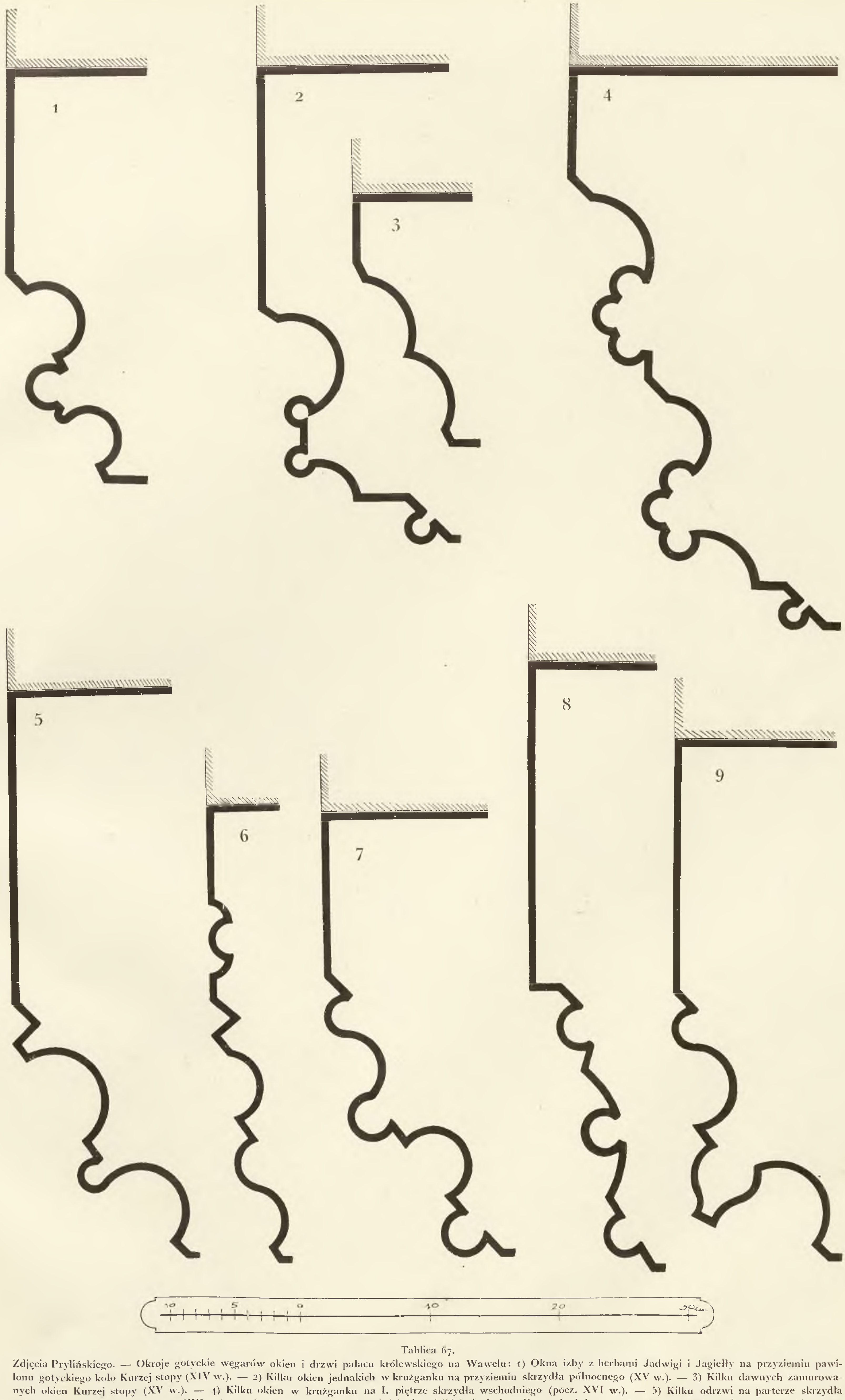
Zdjęcia Prylińskiego. — Troje odrzwi barokowych pałacu królewskiego na Wawelu. 1) Jedna z dwóch furtek dla pieszych przy bramie wjazdowej obok południowej fasady katedry. 2) Jedno z trzech marmurowych obramień drzwi w pokoju »Ptaszym« II. piętra, gdzie komin wielki marmurowy — nad Alchemią. Czwarte takie drzwi prowadzą ze sionki obok do wnętrza wieży Zygmunta III. 3) Jedno z dwojga odrzwi w sionce II. piętra między pokojem »Ptaszym«, kaplicą i wieżą Zygmunta III.

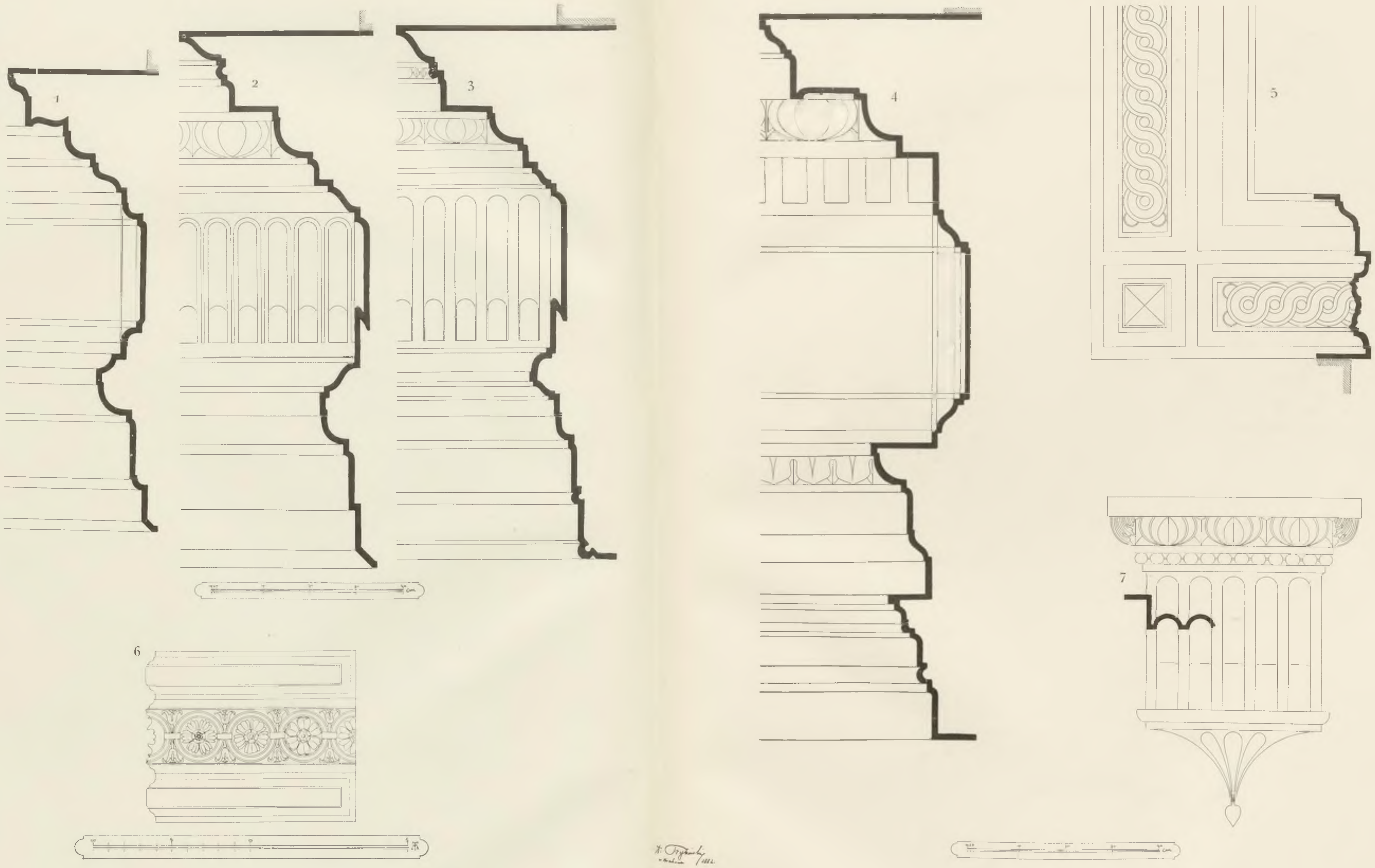
T. Pryliński
w Krakowie 1882.

Tablica 66.
Zdjęcia Prylińskiego. — Wejście w narożniku północno zachodnim dolnego krużganku pałacu królewskiego na Wawelu na schody główne. Odrzwia barokowe, krata i próbka dekoracyi okucia żelaznego drzwi.

Tablica 67.

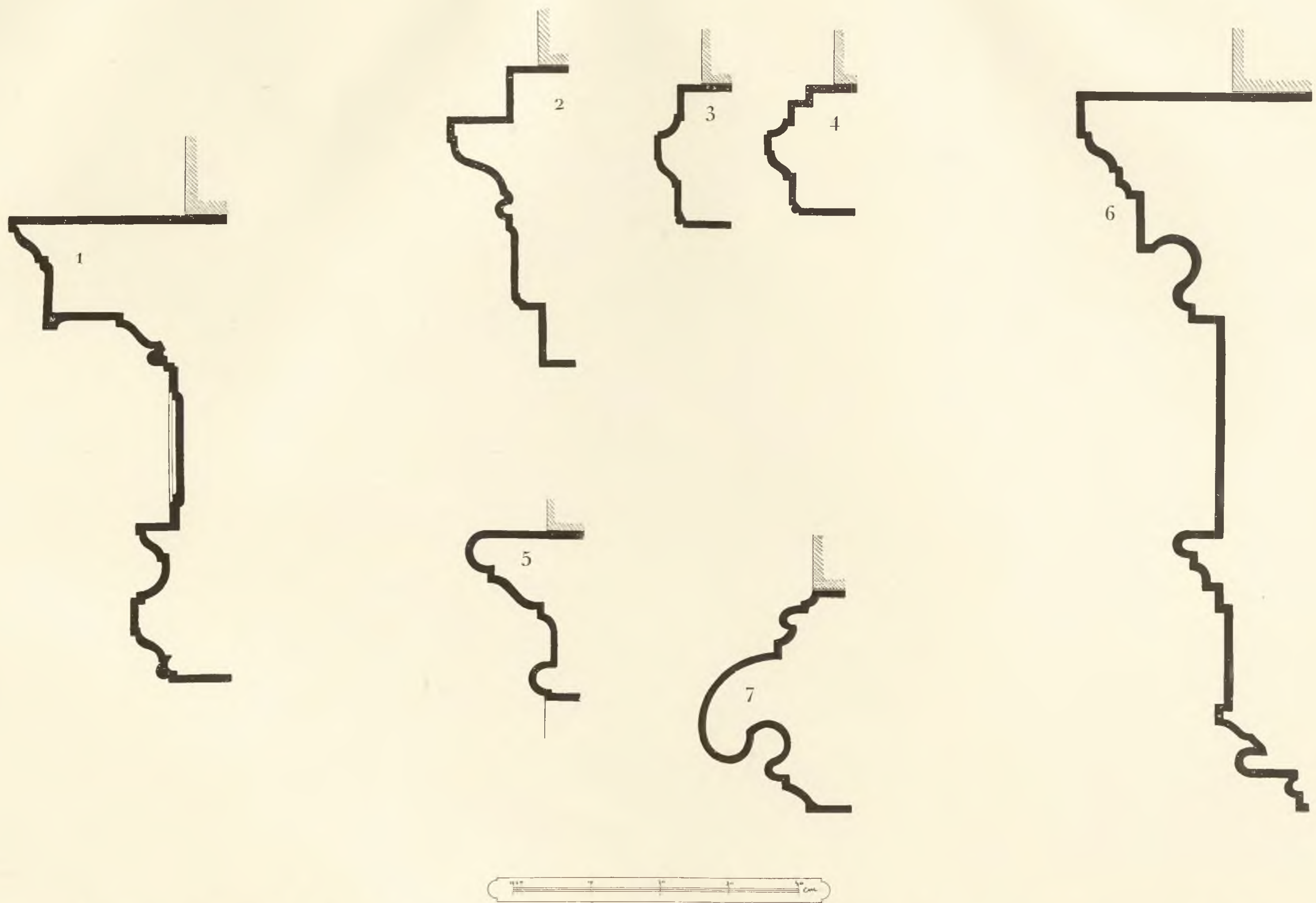
Zdjęcia Prylińskiego. — Okroje gotyckie węgarów okien i drzwi pałacu królewskiego na Wawelu: 1) Okna izby z herbami Jadwigi i Jagiełły na przyziemiu pawilonu gotyckiego koło Kurzej stopy (XIV w.). — 2) Kilku okien jednakich w krużganku na przyziemiu skrzydła północnego (XV w.). — 3) Kilku dawnych zamurowanych okien Kurzej stopy (XV w.). — 4) Kilku okien w krużganku na I. piętrze skrzydła wschodniego (pocz. XVI w.). — 5) Kilku odrzwi na parterze skrzydła północnego i wschodniego (pocz. XVI w.). — 6) Odrzwi w południowej ścianie wielkiej sieni skrzydła wschodniego na I. piętrze przed pawilonem gotyckim, oraz kilku odrzwi na parterze i I. piętrze skrzydła północnego i wschodniego (pocz. XVI w.). — 7) Odrzwi na parterze skrzydła wschodniego, umieszczonych w południowej ścianie izby sklepionej, na prawo od sieni przed pawilonem gotyckim. — 8) Odrzwi z napisem »Velis quod possis«, w izbie głównej na I. piętrze pawilonu gotyckiego — por. tabl. 48 — (pierwsza połowa XVI w.). — 9) Odrzwi w izbie środkowej na I. piętrze pawilonu gotyckiego, u wyjścia na korytarzyk — por. tabl. 47, z której zdjęciem zachodzą pewne niezgodności (początek XVI w.).

Tablica 68.

Zdjęcia Prylińskiego. Renesansowe okroje nadproży i szczegóły ozdoby pałacu królewskiego na Wawelu.

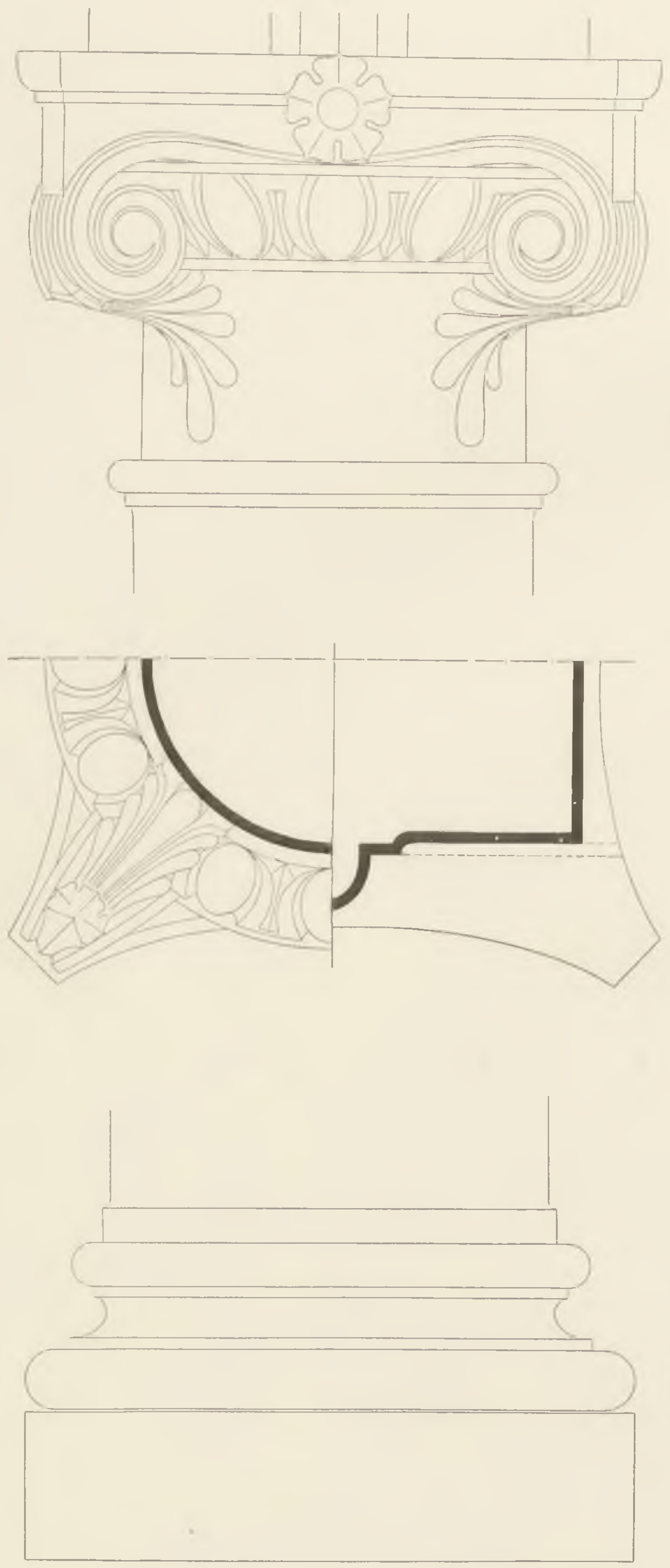
1) Okrój nadproża odrzwi w skrzydle wschodniem z krużganku I. piętra do klatki schodowej — por. tabl. 59 (pierwsza poł. XVI w.) — 2) Okrój nadproża odrzwi z literą S w skrzydle północnem z krużganku I. piętra do pokoju przed salą srebrną — por. tabl. 59 (pierwsza poł. XVI w.). — 3) Okrój nadproża odrzwi w skrzydle zachodniem z krużganku II. piętra do pokoju pod Meluzyną (pierwsza poł. XVI w.). — 4) Okrój nadproża bramy wjazdowej w fasadzie zachodniej przy kaplicy Niewiniątek (pierwsza połowa XVI w.). — 5) Obramienie 3 okien I. piętra w fasadzie zachodniej nad bramą wjazdową przy kaplicy Niewiniątek (pierwsza pol. XVI w.). — 6) Ozdoba intradosu arkady w środku sieni wjazdowej skrzydła zachodniego. — 7) Konsola stanowiąca nóżkę sklepienia krużganku na parterze skrzydła północnego.

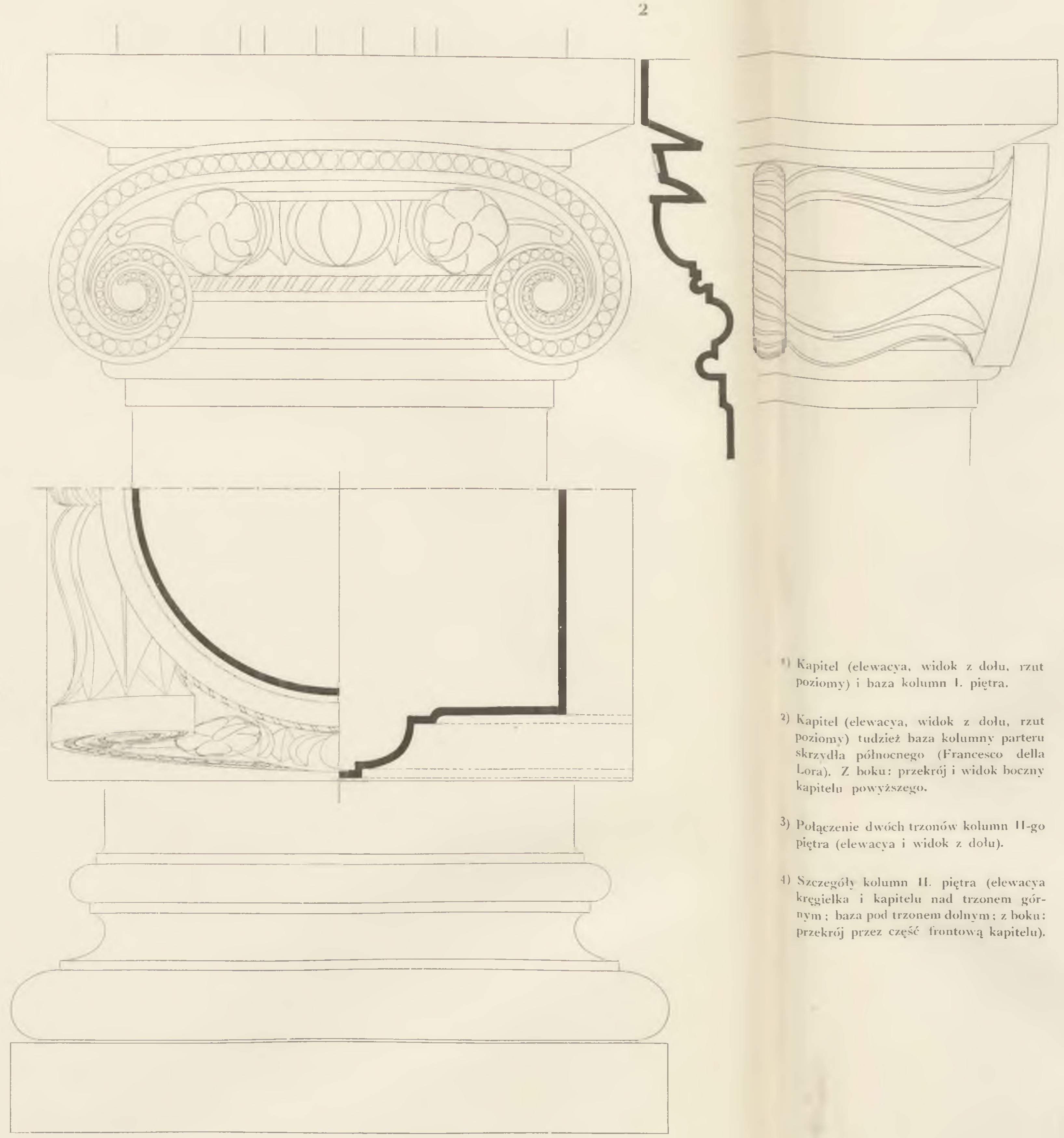
Tablica 69.

Zdjęcia Prylińskiego z pałacu królewskiego na Wawelu. — Okroje barokowe. 1) Okrój (niecałkiem wierny) nadproża 3 odrzwi marmurowych w pokoju II. piętra z kominem marmurowym, t. zw. pokoju »pod Ptakami«, i 2 odrzwi marmurowych w sionce II. piętra przed wieżą Zygmunta III. — 2) Okrój węgaru odrzwi kamiennych z parteru krużganku w skrzydle północnem do klatki schodów głównych (koniec XVI w.). — 3) Okrój węgaru 2 drugich odrzwi marmurowych w narożaiku północno wschodnim w sionce II. piętra przed wieżą Zygmunta III. (początek XVII w.). — 4) Okrój węgaru odrzwi marmurowych w małej kaplicy II. piętra obok pokoju »pod Ptakami« (początek XVII w.). — 5) Okrój gzemsu pod oknami II. piętra w fasadzie zachodniej budynku bramy przy kaplicy Niewiniątek (XVI w.). — 6) Okrój nadproża odrzwi kamiennych 2 furtek dla pieszych przy bramie wjezdnej w fasadzie zachodniej obok kaplicy Niewiniątek (koniec XVII w.). — 7) Okrój odrzwi na II. piętrze w klatce schodów skrzydła wschodniego (XVIII w.).

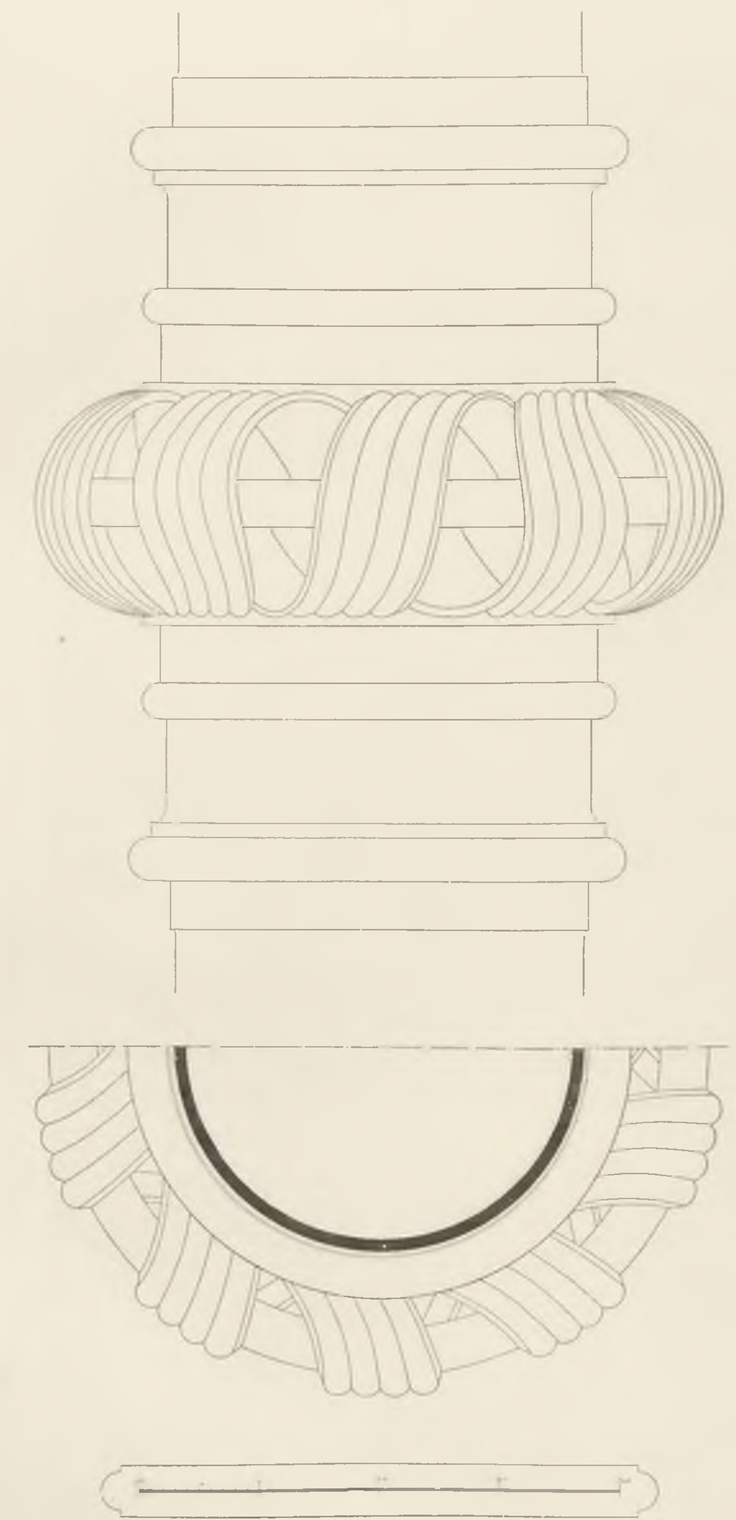
1

2

3

4

1) Kapitel (elewacya, widok z dołu, rzut poziomy) i baza kolumn I. piętra.

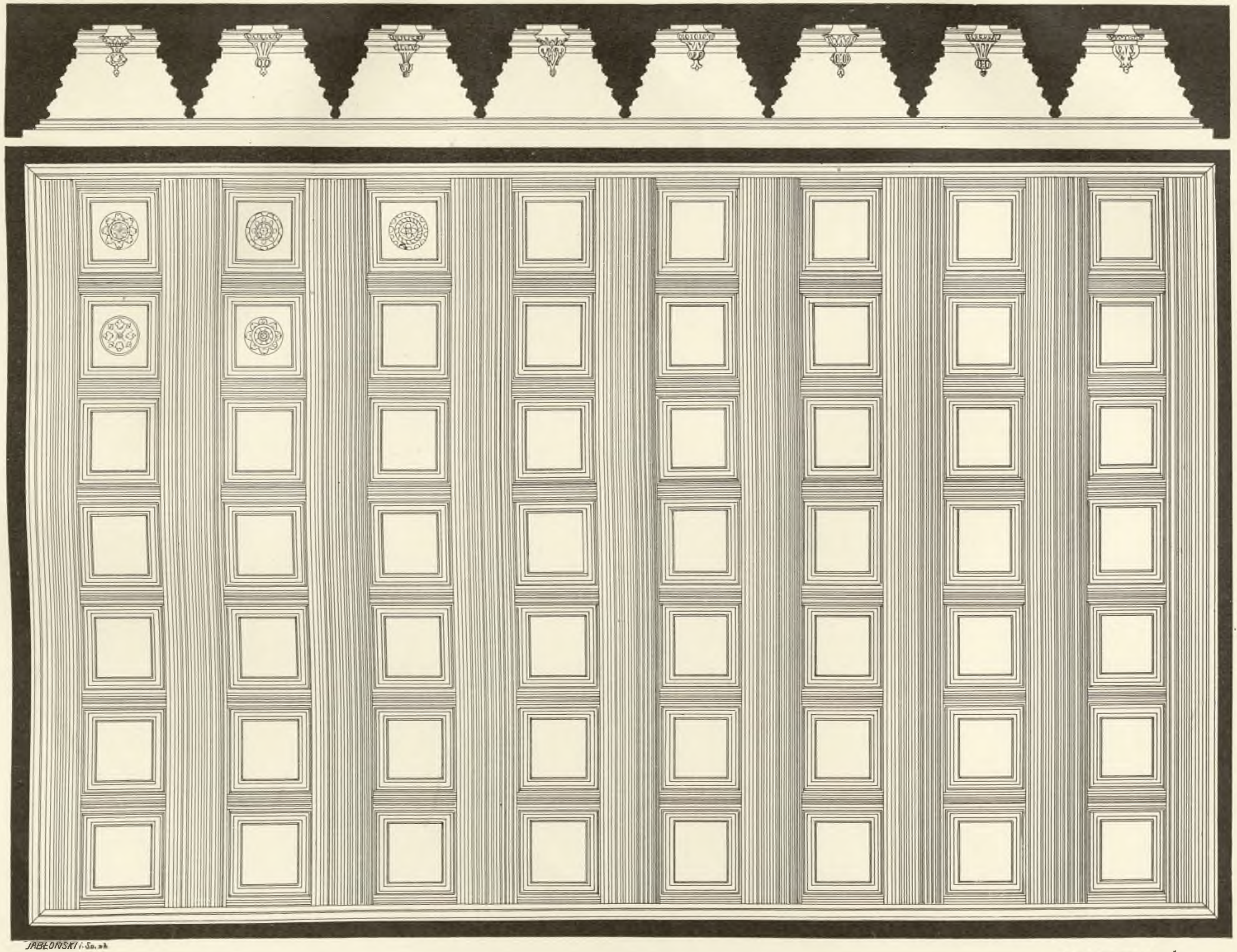
2) Kapitel (elewacya, widok z dołu, rzut poziomy) tudzież baza kolumny parteru skrzydła północnego (Francesco della Lora). Z boku: przekrój i widok boczny kapitelu powyższego.

3) Połączenie dwóch trzonów kolumn II-go piętra (elewacya i widok z dołu).

4) Szczegóły kolumn II. piętra (elewacya kręgiełka i kapitelu nad trzonem górnym; baza pod trzonem dolnym; z boku: przekrój przez część frontową kapitelu).

Tablica 70.

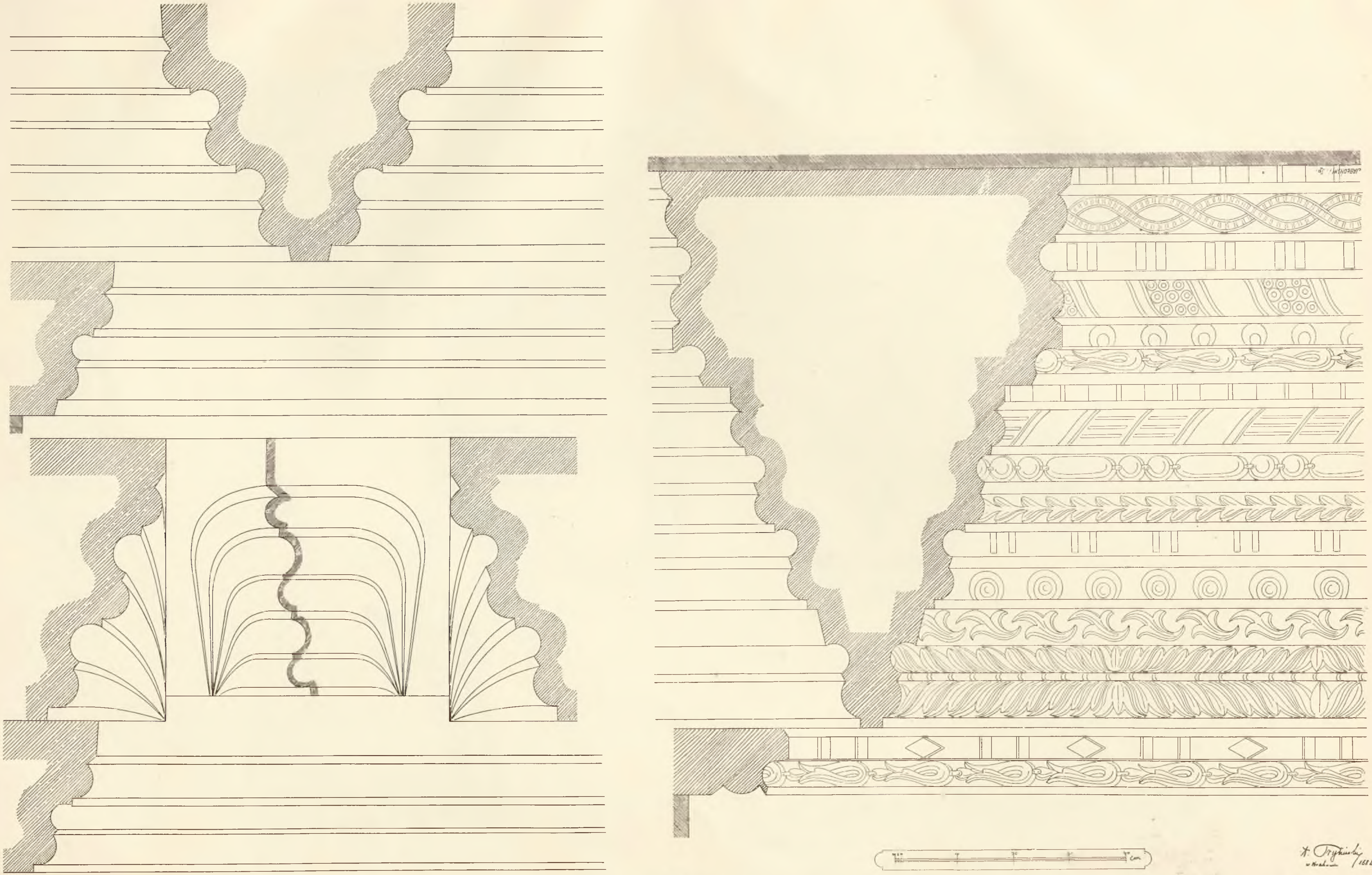
Zdjęcia Prylińskiego. Szczegóły kolumn krużganków dziedzińca arkadowego pałacu królewskiego na Wawelu.

A. Pryliński w Krakowie / 1882.

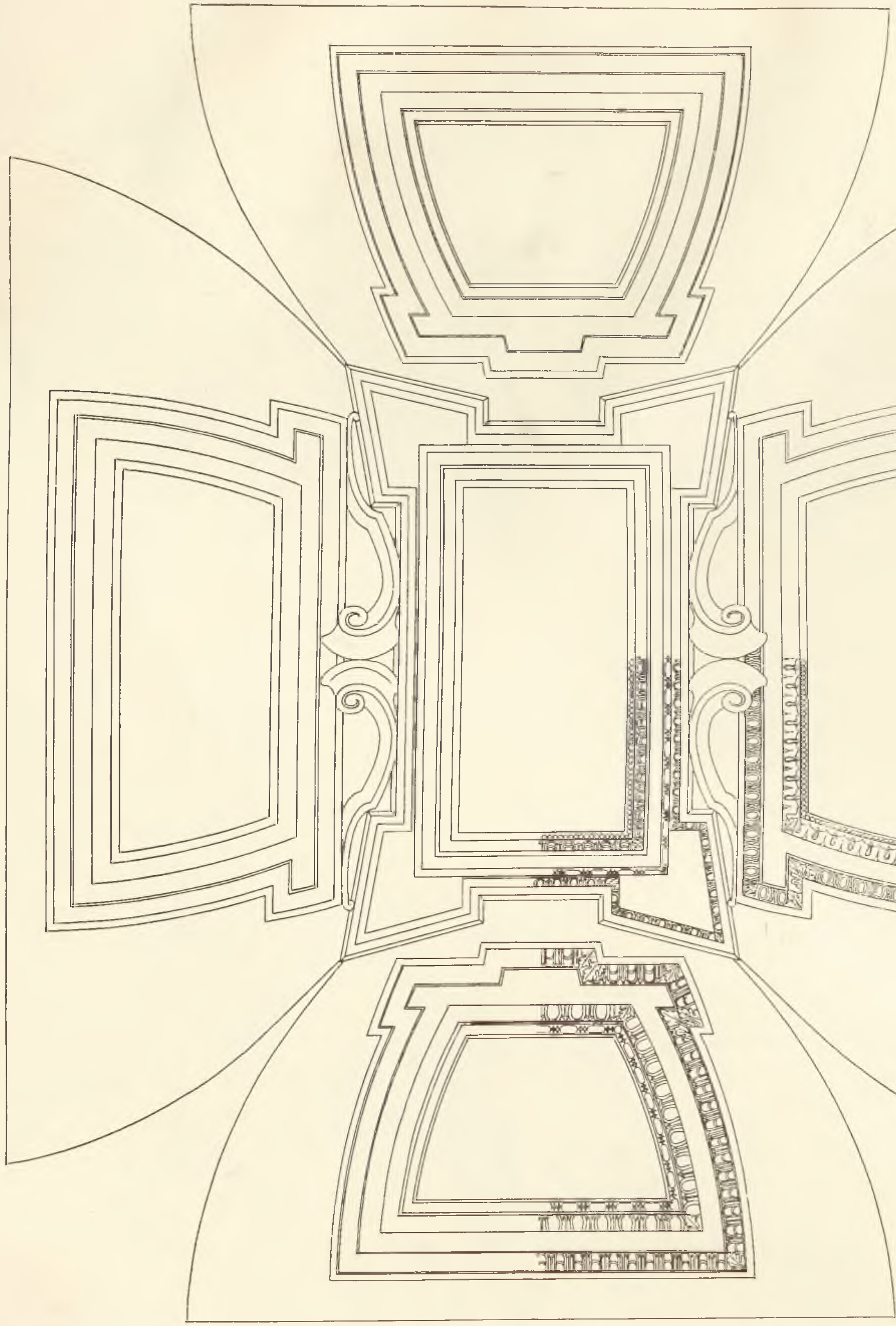
Tablica 71.

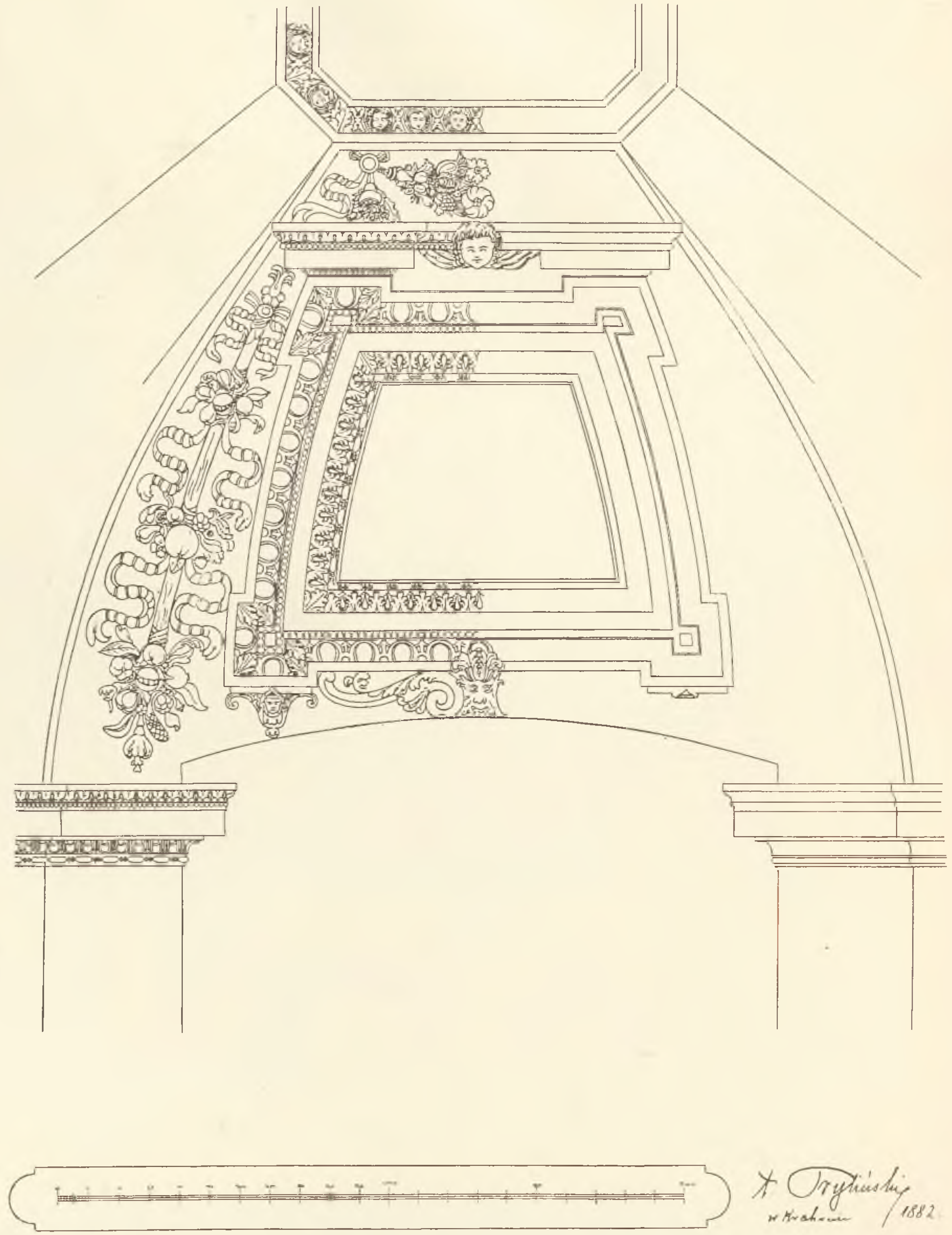
Zdjęcia Prylińskiego. Strop drewniany izby I. piętra, końcowej w skrzydle wschodniem pałacu królewskiego na Wawelu, pod izbą Poselską. Widok z dołu.
(Rozety wrysowane w kasetony są fantastycznie dokomponowane przez Prylińskiego. Podziałki na oryginale brak).

Tablica 72.

Zdjęcia Prylińskiego. — Szczegóły stropów drewnianych pałacu królewskiego na Wawelu. 1) Z izby narożnej parteru skrzydła wschodniego, pod izbą Poselską, tudzież małej izby sąsiedniej, obok Lubranki. — 2) Z izby narożnej I. piętra skrzydła wschodniego, pod izbą Poselską (wzory rysunku polichromii nieco dowolnie zmienione).

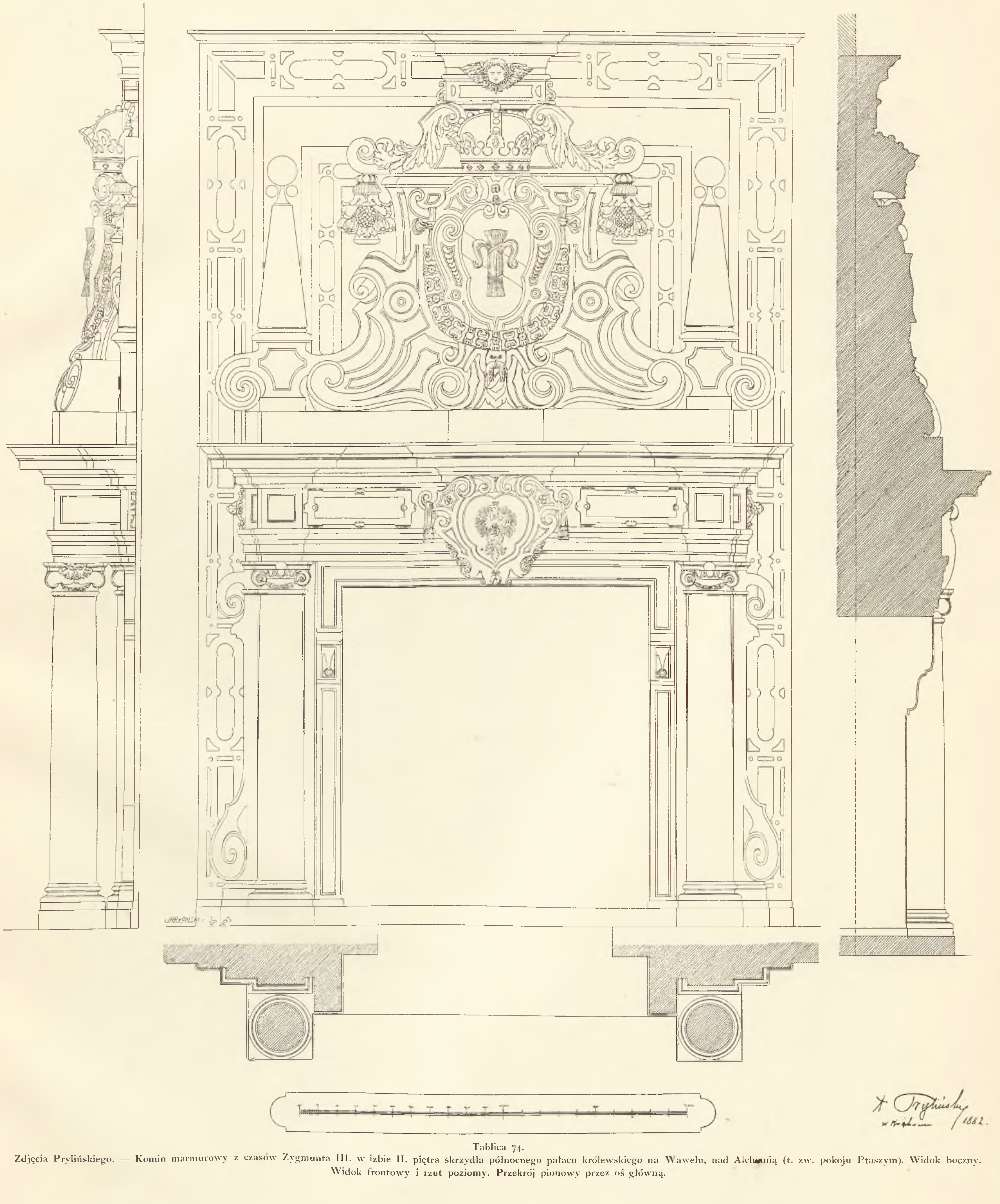

Tablica 73.

Zdjęcia Prylińskiego. Szczegóły sztukaterskiej ozdoby sklepień barokowych z czasów Zygmunta III. w pałacu król. na Wawelu.

1) Sklepienie w sionce I. piętra przed wieżą Zygmunta III. widziane z dołu. Rozwinięcie. — Gabinet I. piętra w wieży Zygmunta III. Część ściany, sklonu sklepienia i źwierciadła środkowego. Rozwinięcie.

Tablica 74.

Zdjęcia Prylińskiego. — Komin marmurowy z czasów Zygmunta III. w izbie II. piętra skrzydła północnego pałacu królewskiego na Wawelu, nad Alchemią (t. zw. pokoju Ptaszym). Widok boczny. Widok frontowy i rzut poziomy. Przekrój pionowy przez oś główną.

SPIS TABLIC
ALBUMU DO MONOGRAFII „WAWEL".

Tablica 34. Przekroje poziome i pionowe wieży Sandomirskiej na Wawelu, z r. około 1856. Ze zbiorów Grona konserwatorów Galicyi zachodniej.
Tablica 35. Wieża Złodziejska na Wawelu ok. r. 1875. Zdjęcia architektoniczne z projektem przeróbek. Elewacya fasady południowej, przekroje poziome i pionowe. Ze zbiorów Grona konserwatorów Galicyi zachodniej.
Tablica 36. Wyżej: Zdjęcia architektoniczne Psałteryi na Wawelu z r. 1853. Przekroje poziome i pionowe. Niżej: Sytuacya zachodniej części Wawelu z r. 1844.
Tablica 37. Widok Wawelu od strony wschodniej z obrazu z XVIII w. w zakrystyi kościoła Bożego Ciała w Krakowie. Według kopii rysunkowej pp. Zygmunta Hendla i Ludwika Schucha.
Tablica 38. Dwadzieścia cztery głowy w drzewie rzeźbione ze stropu izby Poselskiej na Wawelu. Z fotografii.
Tablica 39. Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy przyziemia pałacu na Wawelu.
Tablica 40. Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy I piętra pałacu król. na Wawelu.
Tablica 41. Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Rzut poziomy II piętra pałacu król. na Wawelu.
Tablica 42. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Wyżej: Przekrój pionowy pałacu od północy ku południowi. Osobno wieża Senatorska. Niżej: pierwszy przekrój pionowy pałacu od zachodu ku wschodowi.
Tablica 43. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Wyżej: Drugi przekrój pionowy pałacu od wschodu ku zachodowi. — Niżej: Przekrój pionowy podłużny przez skrzydło wschodnie.
Tablica 44. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Przekrój pionowy wzdłuż krużganków skrzydła wschodniego.
Tablica 45. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. 1) Odrzwia późno gotyckie w sionce parteru skrzydła północnego do locus secretus w grubości ściany zewnętrznej. 2) Odrzwia gotycko renesansowe w sionce parteru skrzydła północnego w pobliżu izby gotyckiej o słupie środkowym. 3) Odrzwia na parterze skrzydła północnego, wejście ze schodków pod krużgankiem do sionki w pobliżu klatki schodów głównych.
Tablica 46. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. 1) Odrzwia w izbie parterowej pawilonu gotyckiego. 2) Odrzwia w izbie parterowej skrzydła wschodniego, na południe od sieni ciemnej prowadzącej z północno wschodniego narożnika krużganku do pawilonu gotyckiego przy Kurzej stopie, w ścianie działowej południowej. (Na tablicy mylnie podpisano: »Odrzwia I piętra z klatki schodów skrzydła wschodniego do izby w stronę Lubranki«). 3) Odrzwia w izbie I piętra skrzydła wschodniego, między klatką schodową a Lubranką, do locus secretus w grubości ściany zewnętrznej.
Tablica 47. Zdjęcia Prylińskiego z r. 1882. Odrzwia I piętra pałacu król. na Wawelu: 1) W izbie narożnej pod izbą Poselską, przejście w ścianie zachodniej do sionki prowadzącej na krużganek południowy. 2) W tejże izbie drzwi do wychodka w grubości ściany narożnika południowo zachodniego. 3) W izbie środkowej pawilonu gotyckiego, wyjście na korytarzyk.
Tablica 48. Zdjęcia Prylińskiego z pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia skrzydła wschodniego: 1) W ścianie bocznej pokoju głównego na I piętrze pawilonu gotyckiego prowadzące w stronę Kurzej stopy. 2) W północnej ścianie sali parterowej, z której inne wyjście prowadzi do wnętrza Lubranki. 3) Tamże odrzwia w ścianie przeciwległej.
Tablica 49. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia I piętra skrzydła wschodniego: 1) Wejście z klatki schodów do izby w stronę Kurzej stopy. 2) Wejście z pierwszej izby na północ od klatki schodowej do wychodka w grubości ściany zewnętrznej. 3) Wejście z izby na południe od Lubranki do wychodka w grubości ściany zewnętrznej obok Lubranki.
Tablica 50. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia I piętra skrzydła wschodniego: 1) Z klatki schodowej do izby ku Lubrance. 2) Z izby na północ od Lubranki do klatki schodów kręconych koło Lubranki.
Tablica 51. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia parteru skrzydła wschodniego: 1) Z izby na północ od klatki schodowej wejście do wychodka w grubości ściany zewnętrznej blisko pawilonu gotyckiego. 2) Z izby na południe od Lubranki wejście na półpiętrze wnętrza Lubranki. 3) Z izby na południe od przestrzeni, gdzie studnia, do wychodka w grubości ściany zewnętrznej.
Tablica 52. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia na parterze krużganku skrzydła wschodniego: 1) Wejście do sieni w końcu południowym pod izbą Poselską. 2) Wejście do izby w końcu północnym, blisko narożnika północno wschodniego i pawilonu gotyckiego.
Tablica 53. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Szczegółowe zdjęcie nadproża i gzemsu odrzwi na parterze wschodniego skrzydła, w sieni pod izbą Poselską, w ścianie północnej.
Tablica 54. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. 1) Obramienie jednego z dwóch okien gotyckich w izbie parterowej narożnej pawilonu gotyckiego. 2) Obramienie czeluści do paleniska w przestrzeni parterowej skrzydła wschodniego, gdzie studnia. 3) Obramienie okienka zewnętrznego I piętra w skrzydle wschodniem, oświecającego przejście z sali końca południowego pod izbą Poselską, na krużganek południowy. 4) Czeluść do paleniska »w izbach dolnych« — dziś niewiadomo gdzie.
Tablica 55. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Obramienia okien w krużgankach I piętra: 1) w skrzydle północnem, 2) w skrzydle wschodniem.
Tablica 56. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Obramienia okien gotycko renesansowych w krużganku parterowym skrzydła wschodniego: 1) na lewo wejścia do klatki schodowej, 2) nie wiadomo gdzie; podobne lecz bez gzemsu górnego znajduje się blisko narożnika północno wschodniego.
Tablica 57. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. 1) Rekonstrukcya obramienia renesansowego okien I piętra fasad zewnętrznych ze znalezionych w ziemi ułamków kamieni i wymiarów zamurowanych starych otworów w ścianach. 2) Obramienie okna wczesno-renesansowego zapewne z przed r. 1507, wychodzącego na dziedziniec nad bramą wjazdową w skrzydle zachodniem, częściowo uszkodzone przez przerobienie na drzwi.
Tablica 58. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Wykusz na II piętrze krużganku skrzydła zachodniego, prawdopodobnie z przed r. 1507. Elewacya boku, elewacya ściany frontowej, przekrój pionowy, rzut poziomy detalu części górnej i rzut poziomy całości.
Tablica 59. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia z I połowy XVI w. w krużgankach: 1) Wejście do zamurowanej dziś sionki na I piętrze skrzydła północnego przy sali »Srebrnej« z monogramem S Zygmunta I na fryzie. 2) Wejście z krużganku I piętra skrzydła wschodniego do klatki schodowej.
Tablica 60. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Typ obramienia renesansowego okien w krużgankach II piętra. Obok: odmiany w szczegółach pilastrów i fryzów różnych okien.
Tablica 61. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Obramienie renesansowe okna II piętra skrzy-

dła północnego fasady zewnętrznej. Rekonstrukcya ze znalezionych fragmentów i wymiarów otworów.

Tablica 62. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Obramienie renesansowego okna II piętra zachowanego w fasadzie zewnętrznej południowej.

Tablica 63. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Dwoje odrzwi skrzydła północnego. 1) Renesans z czasów Zygmunta I. Przejście w ścianie działowej krużganku I piętra z krużganku północnego do zachodniego. 2) Barok z czasów Zygmunta III. Wejście na II piętrze z klatki schodów głównych na schody prowadzące na poddasze.

Tablica 64. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Odrzwia renesansowe z czasów Zygmunta I wejścia ze skrzydła północnego krużganku II piętra do klatki schodów głównych. Obramienie górnego światła nad niemi jest barokowe z czasów Zygmunta III.

Tablica 65. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Troje odrzwi barokowych: 1) Jedna z dwóch furtek dla pieszych przy bramie wjazdowej obok południowej fasady katedry. 2) Jedno z trojga marmurowych obramień drzwi w pokoju »Ptaszym« II piętra, gdzie komin marmurowy, nad Alchemią, czwarte takie drzwi prowadzą ze sionki obok, do wnętrza wieży Zygmunta III. 3) Jedno z dwojga odrzwi marmurowych w sionce II piętra między pokojem »Ptaszym«, kaplicą i wieżą Zygmunta III.

Tablica 66. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Wejście w narożniku północno zachodnim dolnego krużganku na schody główne. Odrzwia barokowe, krata i próbka dekoracyi okucia żelaznego drzwi.

Tablica 67. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Okroje węgarów okien i drzwi gotyckich i gotycko renesansowych.

Tablica 68. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Renesansowe okroje nadproży i szczegóły ozdoby. 1) Nadproże odrzwi w skrzydle wschodniem, z krużganku I piętra do klatki schodowej — pierwsza połowa XVI w. 2) Nadproże odrzwi z literą S, w skrzydle północnem z krużganku I piętra do zamurowanej dziś sionki przy sali »Srebrnej« — pierwsza połowa XVI w. 3) Nadproże odrzwi w skrzydle zachodniem, z krużganku II piętra do pokoju pod Meluzyną — pierwsza połowa XVI w. 4) Nadproże bramy wjazdowej w fasadzie zachodniej przy kaplicy Niewiniątek — pierwsza połowa XVI w. 5) Obramienie 3 okien I piętra w fasadzie zachodniej nad bramą wjazdową, przy kaplicy Niewiniątek — pierwsza połowa XVI w. 6) Ozdoba intradosu arkady w środku sieni wjazdowej skrzydła zachodniego. 7) Konsola stanowiąca nóżkę sklepienia krużganku na parterze skrzydła północnego.

Tablica 69. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Okroje barokowe węgarów drzwi, nadproży i gzemsu, z XVII i XVIII w. 1) Nadproża 3 odrzwi marmurowych w pokoju II piętra z kominem marmurowym, t. zw. pokoju pod Ptakami i 2 odrzwi marmurowych w sionce II piętra przed wieżą Zygmunta III. 2) Węgar odrzwi kamiennych z parteru krużganku w skrzydle północnem do klatki schodów głównych. 3) Węgar 2 drugich odrzwi marmurowych w narożniku północno wschodnim, w sionce II piętra przed wieżą Zygmunta III. 4) Węgar odrzwi marmurowych w małej kaplicy II piętra obok pokoju pod Ptakami. 5) Gzems pod oknami II piętra w fasadzie zachodniej budynku bramy przy kaplicy Niewiniątek. 6) Nadproże odrzwi kamiennych 2 furtek dla pieszych przy bramie wjezdnej w fasadzie zachodniej obok kaplicy Niewiniątek. 7) Odrzwia na II piętrze w klatce schodów skrzydła wschodniego (XVIII w.).

Tablica 70. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Szczegóły kolumn krużganków dziedzińca arkadowego.

Tablica 71. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Strop renesansowy drewniany izby I piętra, końcowej w skrzydle wschodniem, pod izbą Poselską. Widok z dołu i przekrój pionowy podłużny.

Tablica 72. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Szczegóły stropów drewnianych z izby narożnej parteru skrzydła wschodniego pod izbą Poselską, z małej izby sąsiedniej, obok Lubranki i z izby narożnej I piętra skrzydła wschodniego pod izbą Poselską.

Tablica 73. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Szczegóły sztukaterskiej ozdoby sklepień barokowych z czasów Zygmunta III: 1) Sklepienie w sionce I piętra przed wieżą Zygmunta III. 2) Gabinet I piętra w wieży Zygmunta III, część ściany, skłonu sklepienia i zwierciadła środkowego.

Tablica 74. Zdjęcia Prylińskiego pałacu król. na Wawelu z r. 1882. Komin marmurowy z czasów Zygmunta III w izbie II piętra skrzydła północnego, nad Alchemią, czyli t. zw. pokoju Ptaszym. Widok boczny, widok frontowy i rzut poziomy, przekrój pionowy.

ERRATA.

Na tablicach 39, 40, 41 mylnie przy skali odbito dodatek: »1 : 100«.

Tabl. 14, w podpisie zam.: podobny do poprzedniego widoku »Głowackiego« powinno być: Głogowskiego.

Tabl. 15, w podpisie, zam.: »Litografia«, powinno być: Miedzioryt.

Tabl. 16, w podpisie, w nawiasie, zam.: »patrz Tabl. 34« powinno być patrz Tabl. 33.

Tabl. 17, w podpisie opuścić: »B«, na początku.

Tabl. 42, w drugim wierszu podpisu, zam.: »Pierwszy przekrój poziomy«, powinno być: Pierwszy przekrój pionowy.

Tabl. 46, w podpisie pod Nrem 2) zam. »Odrzwia I. piętra« itd., powinno być: Odrzwia w izbie parterowej skrzydła wschodniego, na poludnie od sieni ciemnej prowadzącej z północno wschodniego narożnika krużganku do pawilonu gotyckiego przy Kurzej stopie, w ścianie działowej południowej.

Tabl. 54, w podpisie pod Nrem 3., po wyrazach »Obramienie okienka«, dodaj: I-go piętra, a dalej zam. »pod izbę Poselską«, czytaj: pod izbą Poselską.

Tabl. 58. w podpisie pod Nrem 4. zam. »Rzut pionowy«, czytaj: Rzut poziomy.

Tabl. 71, w podpisie po słowach »Widok z dołu« opuszczono: i przekrój pionowy podłużny.

Tabl. 73, w podpisie przed słowami: »Gabinet I. piętra« itd. opuszczono: 2).